

Hlasatel Cžeský.

Spis čtwrtletnj

k prospěchu a potěssenj
wssech wlastenců
wydaný
od
Jana Negedlého,
Doktora Práw, a cýs. král. řádného weřegného Professora Literatury Cžeské na wysokých sskolách Pražských.

Djl druhý.

Třetj ročnj běh, 1808.

S obzwlásstnjm pywolenjm Geho Milosti cýsaře a krále Frantisska I.

Wytisstěno w Praze, pjsmem Hrabowských dědiců.

Přednosti člowěka před zwjřaty.

Neywzácněgšj wěc hystorye přirozených wěcý gest člowěk. Swým tělesným strogem a gesstě wjce schopnostj ducha předčj znamenité giné twory na zemi. Rozběrači těl wyznáwagj sýce, že w wnitřnjm zřjzenj tělesných částek nenj hrubě znamenati rozdjlu mezy člowěkem a dokonalým pokolenjm zwjřecým; ale předce gistý bedliwý pozorowač znamenal, čehož y ginj teď potwrzugj, že člowěk sám předewssemi ginými twory má dle mjry weliký mozek a tenké žilny. Také prý gest wůbec při rozličných pokolenjch zwjřat welikost mozku dle mjry, a tlusstost žilen dle rozličných stupňů gich předstawugjcý mo-

mocy zřjzena. Gindy přičjtali člowěku, bez ohledu na žilny, dle mjry neywětšj mozek, což gest bez důwodu.

Patrněgi gest widěti přednost člowěka z ohledu geho zewnitřnj způsoby. Ak se gen přirowná způsoba Pesseků, kteřj dle gednostegné zpráwy pocestných na neynižšjm stupni člowěčenstwj stogj, k způsobě orang-utanga, který gest k člowěku neypodobněgšj opice, a poznámo spatřjce nešťastné Pessery, swé žiwotné bratři, gešto orang-utanga sotwa za polaubratra swého pokolenj vznáme. Žádnému tworu nenj možné tak zrowna se postawiti, a rukau tak přirozeně a wlastně vžjwati, gako člowěku. Orang-utang a některé giné opice chodj sice neywjce, ale ne wždy, zrowna, a zadnjch noh vžjwagj tak obratně, gako přednjch, mjsto rukau, protož zpytatelé přirozenj celé pokolenj opic w gistý rozdjl počjtagj, a s ſagjcými zwjřaty s čtyřmi rukami gmenugj. Nikdež pak negsau lidé, kteřjby gen střádně čtwermo lezli, tjm méně okazuge způsoba nohau, (na kterých má člowěk k. p. delšj palec, opice pak má skutečný palec,) žeby byly od přirozenj k témuž vžjwánj gako ruce vrčeny *).

Něk-

*) Řjdcý přjběhowé, kdeby se naučil člowěk, ztratě ruce nohau k psánj a k podobným pracem

Některé giné wlastnosti člowěčjho těla připomeneme zde gen krátce, gako: mašytau leytku, okrauhlá sylná ledwj, ssiroké kyčly, a zwlássť krásnau způsobu hlawy a sličnau způsobu oblične, kdež vsta tak nečnj, gako při opicých, swrchnj pysk gest malým žlábkem poznamenán, a t. d. Gesstě několik tělesných wlastnostj lidského pokolenj na swém mjstě dále se připomene.

Neywjce pak powyssuge člowěka nad zwjře schopnost geho ducha, a vgisstuge mu předek bez odporu. Rozum, giskra Božské mocy a wýsosti, chybuge zcela zwjřatům. Wčinjme pak tu rozumem přirozenau schopnost, abychom rozumnj byli. Té schopnosti nemůžeme žádnému člowěku odepřjti, nemáli chybného tělesného stroge; neb z neyhlaupěgssjch diwokých lidj, y z těch zdiwočilých, kteřj w společnosti zwjřat zwjřecý řeč a zwjřecý způsoby přigali, včinili se cwičenjm rozumnj lidé. Gesstě pak nikdý se nepoštěstilo neywětssj pilnosti, aby se byla včinila z

cem vžjwati, neporážegj obecné průpowědi zkussenosti, tak málo gako přjkladowé zdiwočilých lidj, které nalezli, že w lesých po rukau a nohau běhagj. Zwyklost a následowánj gjných tu wýminky působj.

z zwjřete rozumná bytost; protož gsau také z toho ohledu zwjřata od lidj ne w stupnjch, (gako lidé mezy sebau,) ale podstatně rozdjlná. Wjdáme owssem někdy zwjřata, že konagj činy, nad kterými se člowěk vžasne, a z kterýchby se mohlo pochybowati, nenjli při nich také rozumu. Že pak zwjřata swětlých a obecných pochopenj aneb widenj, a tedy ani rozumu nemagj, a že gich saudowé gen w čitedlnostech záležegj, okáže se dále. Neb zwjřata magj cýtěnj, čitedlnosti, představowánj, temná y gasná pochopenj aneb známosti s člowěkem obecné; takė vsuzugj dle swých představowánj a pochopenj, a dle nich činj. Člowěk pak se rozeznáwá rozumem od zwjřat, to gest, schopnostj, aby byl rozumným. Rozumným gmenugeme toho, který má swětlé a obecné známosti aneb pochopenj, těch pak nenabudeme ginač, než skrz abstrakcý, a tedy nemožné gest kdy zwjřatům, aby byla rozumná. Z též přjčiny nelze gim gest myslitj; magj představowánj ɩc. ale nemagj myssléněk, magj zřegmé poznánj, ale nemagj symbolického poznánj.

Ta posledni připadnost nám připomjná giný důležitý předek člowěčj před zwjřaty; mjnjm wyslownau řeč, která gest následek rozwjgegjcýho se rozumu. Přirozená řeč gest člowěku gako zwjřatům přistwořena. Záležj w prostých zwucých, nedobrowolném wygewenj čitedl-

tedlnosti, a gest nenobecněgssj řeč, skrze kterau sobě tworowé rozuměgj. K nj gest řeč twá-řenj a oblječege negbližssj, předce pak gest ta při člowěku skrz geho dokonalegssj strog mno-hem patrněgssj, a w užjwánj gj naléza se také giž něco dobrowolného a wjce proměnn, než při pauhé přirozené řeči. Hnutj těla určitého wy-znamenánj aneb twářenj, kteréž smutek, radost, bázeň a těm podobné wěcy wygewuge, pozo-rugeme na mnohých pokolenjch zwjřat; málo wssak gest gich schopno, aby mohla wygewiti citedlnosti wyznamenáwagjcými proměnami ob-ljčege. Opice magj také w tom předek, w němž ge gen člowěk předčj. On nepřestane na tom, že citedlnosti pauze nedobrowolným twářenjm a proměnami obljčege wyznamená, ale měnj ge dle ljbosti, a tworj z nich wlastnj řeč znamenj. Že pak gest w přirownánj k wýslowné řeči wždy gesstě nedokonalá a chybná, tedy gj užj-wá buď gen z nauze, aneb aby se obweselil. Prwnj přjpadnost gest při dětech, které gesstě dokonce nic nemluwj, aneb gen nesrozumitedlně; dále při němých, kteřj se naučj někdy přepodi-wné takowé řeči; konečně také tu, kdež wýslo-wná řeč nestačuge, (když gest přjliš chudá), neb kde mjsta nemá, k. p. když osoby rozličné zcela neznámými řečmi mluwj, a předce se ob-weseliti chtěgj; když chceme v přjtomnosti cyzých lidj přjteli něco zgewiti, a t. d. Řeč twářenj

a

a proměn obličege prospjwá za druhé také k obweselenj, gessto představuge wěcy žiwěgi a patrněgi, než wýslowná řeč. Wypprawugj nám pocestnj o některých diwokých národech w Amerycе, že přjběhy, zwlásstě swé wogenské skutky, rádi wyobrazugj w tancy a we hře twářenj. Sslepěge obweselowánj toho způsobu nalézáme při wjce národech, gessto zcela diwocý negsau, a při wzdělaných národech powýssilo se k uměnj; známo gest, gak sobě welice Řekowé a Řjmané wážili pantomimy aneb hry twářenj, a gak welice gi zwelebili. Kdybychom směli wěřiti, co někteřj stařj spisowatelé wypprawugj, tedy uměli gich pantomimowé wssecko, co se dá wýslownau řečj wypowědjti, patrně wyobrazyti, gakž se to zdá také gméno pantomima (uměnj wsseho následowánj) oznamowati. Dle gegich zprávy prý kdysi Azyatský prync, který se w Řjmě na pantomimu djwal, od Nerona sobě gednoho z těch hráčů darem wyžádal, aby ho mohl užjwati za tlumočnjka w rozmlauwánj s cyzými. Kdyby to bylo skutečně prawda, kdyby bylo možná, a wýslownau řeč řečj twářenj nahraditi: tedyby se musylo politowati, že to uměnj zasslo, neb nássi pantomimowé toho cýle daleko nedocházegj, a y neywětssj mistr w nowěgssjch časech, Nowerre, se přiznáwá, že teď welmi mnohých wěcy řečj twářenj nemožné gest srozumitedlně wyobrazyti. Wssak y skrze krytycká

wy-

wyšetřenj se dosti dokázalo, že stařj swé pantomimy welice přechwálili, že tenkráte práwě tak gako nynj nebylo možné ginných příběhů skrze pantomimu wyobraznti, nežli giž známých a powědomých, a že se řeč twářenj gen na wyprawenj čitedlnosti wztahuge *).

Nikdý tedy nebude wýslowná řeč skrz řeč twářenj bezpotřebná, giž y proto, že nemožné gest řečj twářenj po tmě se obweselowati. Ale při wýslowné řeči ostane vžjwánj řeči twářenj přirozené a potřebné; neb prospjwá welmi mnoho k srozumitedlnosti řeči a k zsylněnj mocy gegj. Přirozenj včj každého člowěka, aby přidáwal k swým slowům twářenj a proměny oblječege, a ačkoli se to stáwá wůbec gedným způsobem, nic méně má předce geden před druhým, zwlášť wzdělaný člowěk před new zdělaným, z ohledu dokonalosti toho wyznamenánj často weliké přednosti. Ten dokonalegšj způsob k slowům tělem pohybowati, w prawidla se sebral, a tudy se položil zaklád k vměnj: Mimika řečenému.

Řeč přirozenau a řeč twářenj magj zwjřata, aspoň s částky a w gisté̈m stupni, s člowě-

*) Známosti mimiky od Engla, list 29. 2c.

wěkem obecnau; wyslowné pak řeči dokonce nemagj; ta gest gen gměnj lidské. Neb žu se naučj některá pokolenj zwjřat, zwlásstě ptácy, slowa z potřeby wyslowowati, nedá se proti tomu namjtati, gessto ge gen po mechanycku wypowjdagj, nespogugjce s nimi známostj. Člowěku pomáhá rozum a dokonalegssj zdělánj nástrogů řeči, aby slowa nalézal a srozumitedlně wypravil, a nauze geg přinutila k prawdě podobně welmi brzy, aby ge nalezl. Neb ani přirozená řeč, ani řeč twářenj při rozwjgegjcým se rozumu nepostačj, protož nenalezneme na celém swětě národu, aby byl sye gakkoli neumělý, bez užjwánj slow. Gen samotnj, w pustině mezy zwjřaty zrostlj lidé neměli gich, ale křičeli gako zwjřata, s kterými byli žiwi — což důkaz gest, že nelze člowěku ginač, než w společnosti k sobě podobného, swého konce a cýle dosáhnauti. Tu pak w společnosti nutila geg nauze, gessto chtěl mysl swau giným zgewowati, aby, ačkoli gen pomalu, slowa nalezl. Geho schopnost, aby znamenj na wěcech oddělowal, a k znamenj gich činil, obecná ohebnost hlasu a hnutedlnost nástrogů řeči dopomohly prwnjmu zkaussenj k sstastnému prospěchu. Ta zkaussenj záležela nepochybně w následowánj zwuku a hlasu w přirozenj, gako k. p. chřest wětru, křik zwjřat rc.; wůbec wyznamenal wssecko, co slyssel,

ssel, (k. p. zwuk padagjcýho těla), zwukem po něm, tak gako, co widěl, twářenjm *).

Sotwa znamenal, že ti zwukowé předstawenj wěcý zbudili w něm a w giných, a tedy k wyznamenánj gich prospjwali, a hned počal také na giných wěcech, na kterých nic nebylo, coby bylo slysseti, znamenj wyhledáwati, aby ge některým zwukem wyznamenal. Tak possla malá zásoba wýslowných znamenj, kterau bylo arcy s počátku od pauhých přirozených zwuků málo rozeznati. Ta gsau totiž neywjce z samohlásek, a negsau nikdý s určitými spoluzwučkami smjssena, třebas bylo někdy s počátku neb na konec takowého zwuku něco podobného k spoluzwučce slysseti. Protož má při-

ro-

*) Gest widěti, že řeč při dětech posawad tak pochází. Prw a raděgi následugj hlasů zwjřat, než wyslowugj gich gmen. Také gest to opět wlastnj přednost člowěka, že nemá hlas geho žádného určitého zwuku, gako hlas zwjřat, a že gjm může skoro wssech zwuků w přirozenj následowati. Ku podiwenj slycháme časem kterak lidé po slawjku zpjwagj ꝛc., což ostane wždy ku podiwenj, třebas neywjce gen sprostnj žebracy a tuláci sobě té způsobnosti dobyli.

rozená řeč gen zwuky a hlasy, ale nemá slow, která aby člowěk působil, přjčina se mu dala, že y k následowánj některých přirozených zwuků (k. p. aby se hruutj hromu wyřklo) bylo třeba spoluzwuček, s částky také, že se nedá wjce samohlásek po sobě snadné wyslowiti. Přecházelo se tedy od gedné samohlásky k druhé, gessto se spoluzwučky mezy ně wložily, t. g. přetrhl se stálý zwuk samohlásky, změněným hnutjm nástrogů řeči. Ted byla slowa neb zwukowé, kteřj byli střádnými samohláskami a spoluzwučkami gako w audy rozděleni (artykulirowáni), protož se také gmenugj slowa artykulirowanými zwuky, k rozdjlu od swrchu dotčených přirozených zwuků.

Tjm nálezem získal člowěk zwlásst ten prospěch, že sy mohl sám dobrowolné zwuky k wyznamenánj wěcý a gich pochopenj působiti; gessto prwé musyl gen přirozených zwuků následowati, kteřj nic newypravili, než wěcy, které bylo slyssetj, aspoň nic než tělesné wěcy a pochopenj. Přirozená řeč připausstj gen málo změn, a gegj zwukowé magj tak vrčité wyznamenánj, že nelze gednoho zwuku k wyznamenánj wjce wěcý užjwati. Gessto se nalézá při působenj slow neskončená rozličnost, a dá se tedy pro každau wěc, pro každau čitedlnost, pro každau známost wlastnj znamenj mjti, čjmž se poznánj rozmáhá, a k zřetedlnosti se dopomáhá.

Ro-

Rozwjgegjcý se rozum wedl člowěka, že nalezl řeč, a ta opět prospěla k oswjcenj rozumu; spogeni pak gsauce působj oba poznenáhlu k dokonalosti celého lidského pokolenj. A y to gest gesstě znamenitý předek lidj před zwjřaty, neb tak wěk po wěku rozum zwelebugj, protože rod rodu negen austně, ale y pjsebnau řečj swých nabytých známostj a zkussenostj může dodáwati. Gsau syce gesstě někteřj národowé, kteřj sotwa přes staw diwokého přirozenj wynikli; ale magj předce také pomůcky k pokračowánj, rozum a řeč, y dogdau tedy, ačkoli pozdě, ostatnjch. Ale žádné pokolenj zwjřat nenj schopné k takowé pokračugjcý dokonalosti; zwlásstnj toliko zwjřata mohau skrze wycwičowánj a cwičenj něco nad sobě rowná se powýssiti. Prawj tedy znamenitý spisowatel tak wtipně gako prawdiwě: Nesmjme opic prwé za swé bratřj uznati, až nás w swých naturálnjch pokogjchch (kabinetech) postawj, gako my ge giž dáwno w swých stawjme.

Ty rozličné a weliké přednosti člowěčj ospraweldlňugj obssjrnégssj řeči geho hystorye, zwlássť že se nás nic tak welice netýče, gako my sebe, a nenwjce nassj blaženosti záležj w poznánj nasseho přirozenj (natury) a nassich přjpadnostj. Y o člowěku nynj gednati budeme.

Ka-

Kapitola prwnj.

Přirozený běh žiwota, neb fyzycká hystorye člowěka, od geho narozenj až k geho smrti.

Bolest gest od narozenj člowěka nerozdjlná. Tomu obecnému a nevprosytedlnému osudu gest gak zwjře tak člowěk podroben. Proč tomu Stwořitel tak chtěl, a nebylolibý bylo možná ginác to zřjditi, zdá se, že gest wjce wšetečná, než prospěšná otázka *). Dosti na tom, že gest to

*) Gistý spisowatel myslj, že bolestného tjštěnj při porodu zwjřat ssagjcých proto gest třeba; aby

to tak, a máme oprawdu méně přjčiny sobě na přirozenj než na sebe naříkati, gessto negen při tom zřjzenj potřebné bolesti rozmáhame, ale y nebezpečenstwj přiměssugeme, kterého přirozenj s nimi nespogilo. Rewjme přjkladu o zwjřatech, když gsau v swé wůli žiwa, a o lidech, dokud zůstanau wěrnj přirozenj, gako diwocy lidé, kteřjby byli při porodu vmřeli. Ale okrocená zwjřata, zwlássť která břemena nosy, giž wjce při tom trpj, a mezy wzdělanégssjmi národy nemalo rodjcých žiwot ztratj. To nenj zřjzenj přirozenj, ale následek zautlenj a rozmařilosti, rozpustilostj, nezpůsobného kroge ⁊c. Wzdělánj působj sice některé zlé newyhnutedlné, a musylikbychom se k diwokému přirozenému stawu nawrátiti, kdybychom se mu chtěli wyhnauti; ale práwě to wzdělánj poskytuge nám také pomůcek, kterýmibychom včinky toho zlého přetrhli. Wzdělánj máme co děkowati za powědomosti, kterými se wycwičj způsobné báby a pomocnjcy při porodu, a vměnj nalézá čjm dále tjm wjce lepssjch pomůcek k polehčenj takowých bolestj.

Tjm

aby se pljce, které w mateřském žiwotě docela skrčené a gako mrtwé ležj, když djtě procházj skrz vsta maternjka, roztáhly, a k dychánj schopnými včinily.

Čjm wjce pak se k cýli swému přibližuge, čjm méně se od přirozenj wzdaluge. Obyčegně gest hlawa wnowě narozeného djtěte drobet nezpůsobná, neywjce gi okrauhle stlačjwagj, což pak welmi opatrně se musý činiti, protože se kosti pro swau autlost snadně zlomj. Wůbec může nezpůsobná ruka základ položiti k mdlému rozumu, co člowěk žiw gest, a gest tedy w neywjce připadnostech lépe, přirozenj toho zanechali; neb hlawa přigme pomalu zas přirozenau způsobu. Někteřj národowé dáwagj hlawám swých dětj wlastnj, gako národnj způsobu, kterau magj za pěknau, a která gest potom často dědičná, gako sspičaté hlawy Synesů.

Swé přjsstj na swět oznamuge djtě křikem. Při porodu mnoho trpělo, a tudy wyzewuge swau bolestnau čitedlnost. Y náhlý wchod z mjrného tepla mateřského žiwota w chladněgssj, těžce tisknaucý atmosferské powětřj musý mu nepřjgemné čitedlnosti způsobiti. Oči a vssi byly prwé kožkami zawřeny, a z nedostatku powětřj nedýchalo gesstě; teď gsau wssickni nástrogowé smyslů zewnitřnjm včinkům otewřjni — ačkoli gich sobě sprwu nenj powědomo — a teď počjná powětřj polykati a wypausstěti. Běh krwe se také měnj: w žiwotě mateřském nessla krew skrz plýce, které byly welmi malé a bez powětřj, ale skrz djrku mezy oběma komorami srdečnjmi. W narozeném djtěti se plýce roztahu-

hugj skrz polykánj powětkj, krew počjná skrz ně plynauti, a djrka mezy komorami srdečnjmi zaroste pomalu při neywětšj částce dětj *).

Žádný twor se nenarodj tak nuzný, a kterýby pomocy giných k zachowánj sebe tak dlauho potřebowal, gako člowěk. Djtě užjwá zprwu smyslů swých gen s částky a nedokonále. Neslyšj a nečige wůně, ani smradu. Swé oči obrácy sice k swětlu, protože ge swětlo drážbj; ale nerozeznáwá geště wěcý, a nemožné gest mu widěti. Zdá se, že skrze chut a čitedlnost neywjce pohnutj mysli nabýwá.

Audů může rowně tak málo užjwati, aby sy pomáhalo, anobrž že ge zrostlý lidé opatrně chowati musegj, aby žádného z nich se nedrazylo a autlému tělu neublizilo. Mimo to, že se měkké kosti snadně geště zkřiwj, mnohé částky negsau ani, gakby měly býti, zrostlé, protož se počjtá w djtěti 380, a při zrostlém člowěku

*) Byffon a někteřj ginj myslili, že, kdyby se dětj (mladá ssagjcý zwjřata wubec) hned po porodu často a dlauho w wodě pohřjzowaly, ta djrka by nezarostla, a žeby se z nich způsobnj potopowači a plawači učiniti mohli. Ale spatřilo se, že se lidé utopili, při kterých se okázalo, když ge otewřeli, že dotčená k wegcy podobná djra nebyla zarostlá.

260 kostj, když wezmeme ty zwlásstnj částky za zwlásstnj kosti. Z nebezpečenstwj, aby se djtěti skrze slabost neobljžilo, possło powjgenj djtek mezy námi, čjmž ge tak ztužjme gako lautky, aby se mohly lehčegi wzhti, držeti a nositi. Ten zwyk rozličně obližuge, neb krwi nelze wolně plynauti, roztahowánj a zrůst těla se zdržuge, a djtěti se působj nepřjgemnost a bolest. Proto také nenj nikdý weselo, leč když se rozwine, a sebau wolně pohybowati může. Nenwjce národů w giných djljch země nechá swých dětj nahých na bawlně, kožessinách neb něčem takowém ležeti, nebogjce se, žeby se tjm dětem obljžilo. Rowně tak mygj množj y w půlnočnjch kraginách děti hned po porodu w studené wodě, gessto v nás wlažné wody k tomu vžjwagj.

Nemožnost djtěte, aby se bez cyzj pomocy zachowalo, nalézá w vpřjmné lásce rodičů, a zwlásst matky mocnau pomoc. Y oznamuge křik, kterým swau potřebu působj, sympatycky w srdce lidské. Nicméně wssak přinese přirozenau schopnost s sebau djtě na swět, podnět ssáti *).

Ta

*) Důkaz dobrotiwé pečliwosti maudrého půwoda přirozenj gest, že práwě w čas porodu mléko w prsy mateřiny se wlige, že cýtj matka obtjžnosti, nechtěti djtěte přikágeti, a že wjhj

Ta potrawa gest mu w prwnjch měsýcých žiwota nenpřjgemnégssj a nenprospěssnégssj, a gen z nauze má zwjřecý mléko nahraditi mateřino mléko. Spočátku gest mléko drobet ostré, protože má mjsto počisstěnj prospjwati, a neřád, kterého mu se w žiwotě mateřině nashromáždilo, wyčistiti. Že pak od něho často cýtj prudké řezánj, dá se mu prwé thé neb giný ředjcý nápog, a teprw za deset neb dwanáct hodin se přikogj *). Po několika měsýcých nepřestane giž djté na matčině mléce, nenjli weimi [illegible] a nenjli ho w hognosti, protož se mu dáwá někdy ně-

ěmj djtě bez naučenj z určeného sobě prawidelné potrawy požjwati. Z vst nemluwňátek a těch, genž prsý požjwagj, (která gsy tak zřjdil, že samo od sebe může ssáti), dokonal gsy chwálu. Žalm 8. w. 3.

*) Hned po porodu djtěte gest mléko matčino nenřidssj, a tedy ge y nensnáze zažiti. Pomalu pak gest wždy hustssj, (gako při wssech zwjřatech, která kogj), a proto také žiwnégssj, ale y proto tjže zažiti. To gest mezy ginými také přjčinau, že mnohem wjce děti pomře, když se kogj od chůw, (které nemagj obyčegně nowého mléka), než od swých matek. Z tisýce dětj pomřemaťkám sotwa tři sta, chůwám pak třebas y pět set.

něco pewněgſſj potrawa, gako w mléce rozmočené žemličky, kaſſe, ꝛc. Tak nazwanj cumljkowé a žweykané krmě gſau s čáſtky oſſkliwé, s čáſtky vbližugj zdrawj djtěte; poſlednj zwláſſt, geſtli ta oſoba, která napřed žweyká, má nečiſté ſliny neb zkažené zuby. Čas, kdy ſe má zcela oſtawiti, oznamuge přirozenj, když mu lezau zubowé. Ale rozličnj národowé, k. p. Kanadři, gdau daleko přes ten čas, a kogj děti až do třetjho y čtwrtého roku.

Wnowě narozené děti ſpj ſkoro pořád, když gim nekažj pokoge hlad neb boleſt. Přjliſſné vtahowánj, dlauhé leženj na gedné ſtraně, mokroſt a nečiſtota lůžka gſau mimo hlad neyobyčegněgſſj přjčiny gich nepokoge a křiku. Leniwé chůwy hledj ge ſylným koljbanjm vkogiti, což ſe gim někdy zdařj, ale dětem ſſkodj. Syce magj tiché koljbánj za proſpěſſné pohybowánj tělem, gen že tomu děti welmi zwyknau, a pak ſe také we ſpánj a celau noc kolébati chtěgj. W té přjpadnoſti proſpjwagj kolébky, které na několjka oceliwých perách něgaký čas ſebau pohybugj, když ſe gimi hne.

W třetjm měſýcy počne djtě ſwé přjgemné citedlnoſti ſmjchem, a nepřjgemné pláčem wygewowati. Tof gſau prwnj pučjcý ſe vupencowé člowěčenſtwj; neboť při žádném zwjřeti ſe newygewugj ty citedlnoſti tak patrné;

křik

křik opičj newygewuge radosti, a slzy w oku psým negsau znamenjm smutku.

Brzy potom lezau zubowé, prw přednj zubowé, pak sspičácy, a naposledy s počátku druhého roku stoličky. Čtyři neyposlednějssj zubowé na konec obau dásnj wylezau teprw w letech mužstwj, často y pozděgi, neb dokonce ani newylezau. Protož nenj stegný počet zubů při wssech lidech, ale měnj se mezy osmmecýtma a třidcýti dwěma lety.

Když djtěti zubowé lezau, počne djtě také žwatlati, a prosté zwuky po giných wypowjdati. Zřetedlně mluwiti ge slyssjme teprw w druhém roce. Když se skoná prwnj rok, pokusý se bez wůdce choditi. Přigdau wssak ty wěcy, lezenj zubů, mluwenj, chozenj rc. při gednom djtěti raněgi, při druhém pozděgi. Obyčegně se skoná w sedmém roce prwnj částka žiwota: dětinstwj, což se poznáwá, že mu prwnj zubowé wypadagj. Ti zubowé nebyli dost pewnj, aby mohli přes celý žiwot swau službu konati, neměli hlubokých kořenů, a stáli dále od sebe, než ti, kteřj ted wyrostli místo nich. Stařj zubowé se sice neywjce od těch wystrčj, kteřj se pod nimi pučj, a často sami wypadnau; někdy pak předce lezau wedlé starých, rostau nerowně, a působj bolest. Aby se tomu zlému zbránilo, musegj se staré zuby, při kterých se toho pozoruge, časně wytrhnauti.

Po

Po dětinstwj nastane pacholetstwj, kdež se tělesné a duchownj moci wždy wjce wzdělávagj. Zrůstu pak těla přibýwá teď wáhawěji, než prwé. Počátek člowěka byl w lůně matčině malý punktjk; při porodu byla giž dlauhost tři čtwrti loktu; za několik měsýců celý loket, a w sedmém roce okolo 1¼ loktu. Od té doby wyroste člowěk až k swé dokonalé welikosti, t. g. až do dwadcýti neb do čtyřmecýtma let, obyčegně gen gesstě něco přes loket.

Přegitj k nowé částce žiwota mládence a panny se způsobj dle způsobu žiwota a powětřj brzy rychlegi, brzy wáhawěgi. W rozmařilých městech nastane ta částka raněgi, než we wsech; w studených zemjch pozděgi, než w horkých, kdež se tento wěk v děwčat giž mezy 10. neb 14., y pacholat mezy 15. neb 16. lety počjtá. Hlasi pacholete gest plněgssj a hlubssj, a rozwjgj se při obém pohlawj schopnosti ke wssem ctnostem towaryšského žiwota a k lásce, t. g. k sslechetněgssjmu podnětu pokolenj. V zwjřat se wygewuge ten podnět se wssj prudkostj, často s wzteklostj, ale člowěka powýssilo přirozenj nad zwjře, wysslechtilo y zwjřecý podnět, a powýssilo ho k rozumnému podnětu, který se zdržuge negen skrze zewnitřnj způsobu, ale y skrze tiché mrawy, a wzdělánj mysli. Wěk mužstwj se počjná s lety, když přestane tělo w dlauhost růsti, gessto dosáhl swého dokonalého zrostu. W nassem

prau-

praudu (klima) počjtáme ten čas, při ženském pohlawj w osmnáctém, při mužském w dwadcátém roce.

Mužský wěk gest čas nejplněgssj syly žiwota. Tělo, které giž nynj neroste w dlauhost, přibýwá w syle a w obsahu. Y fausowé, kteřj se pučj při mužském pohlawj, gsau důkaz hogné ssťáwy. Čitedlnost plnosti syly činj člowěka w tom wěku k pracým žiwota zwlásstě weselého a čerstwého. Tělesná syla a zralost rozumu činj geg schopného, že w stawu gest negen o swé potřeby pečowati, ale gesstě y giným, které má žiwiti, gich dobyti.

Posledni částka žiwota, stářj, počjná se s znamenitau vgmau syly. W tom wěku zssediwj wlasowé, a býwáme starcy. Starým lidem slezau často wlasowé (skrze rozpustilosti a nemocy někdy w mladých letech) na wrchu hlawy zcela, a olysegj, čehož se při ženských nestane. W wyssém stářj wssickni smyslowé ztupěgj, a nastanau wsseligaké mdloby a obtjžnosti, že pak člowěk rowně tak pomocy potřebuge, gako w dětinstwj. Znamenati wssak slussj, že chuti k gjdlu — pakli gj nemoc nezemdlila — spjš přibude než vbude, a že y w tom býwá zase stářj podobno dětinstwj, gen že nenj wždy zájiwnost chuti k gjdlu rowná. Čitedlnost mizegjcý syly a nastáwagjcý smrti, kteraubу měl člowěk obyčegně rád daleko od sebe, zdá se, že rozmáhá žádost po sylicý potrawě. Ale napo-

sledy předce nastane hodina, která mu rozkáže, aby se odebral s tohoto swěta.

Ta změna, neydůležitěgssj, která se stáwá člowěku mimo narozenj, gest rowně tak newyhnutedlná gako dobročinná, a stane se dle zřjzenj přirozenj bezewssj bolestné citedlnosti. Zwjřecý žiwot trwá totiž tak dlauho, gak dlauho sebau tekuté částky těla w pewných bez překážky pohybugj; gak brzy se to wolné pohybowánj přetrhne, zastawj se také celý stroz člowěčj a žiwot přestane. Wolné pohybowánj tekutých částek může se ale přetrhnauti, djlem tjm, že se žlábkowé, kterými plynau, pomalu sewrau a naposledy se dokonce zacpagj, djlem že tekuté částky samy wjce stuhnau a zhustnau. Obogj se stáwá w stářj; neb pewné částky, tedy také žjly wždy wjce twrdnau a tuhnau, w žlábcých se usadj od plynaucý krwe wždy wjce zemnatých částek, které dutosti swjragj, a krew ztratj gak skrz obtjžněgssj průchod, tak také skrz daremné zažjwánj z swé tekutosti. Rychlost plynutj krwe gest tedy w rozličných částkách žiwota znamenité rozdjlná. Hned po porodu whodj puls za minutu 130 a třebas y 140 krát, na konec dětinstwj 90 krát, w mládenectwj 80, w mužském wěku 70, a w welikém stářj gen 60 krát.

Když tedy z dotčených přjčin se krew zacpe, člowěk náhle a bez bolesti umře, gako na mrtwicy: geho žiwot tisse a pokogně, podobně k

lam-

lampě zhasne, w které dohořel oleg. To gest přirozený konec žiwota, který se stáwá mezy osmdesátým a dewadesátým rokem, někdy raněgi, někdy pozděgi, neb gsau příkladowé o sto dwadcýti- třidcýti- y čtyřidcýti -letých starcých. Obyčegně pak se počítá přirozený wěk po čase zrostu, gessto se shledalo, že wětssj ssagjcý zwjřata gesstě asy čtiřikrát y pětkrát déle žiwa gsau, nežli čas gegich zrostu trwá. Ale neymĕně lidj dogde cýle od přirozenj sobě určeného, zwlásstě mezy wzdělanými národy, gichž mrawowé a způsob žiwota rozličné nemocy působj. Neywjce gich pomře z mládi. Dle pozorowánj zpytatelů přirozených wěcý a lékařů polowice narozených giž pomře před dwanáctým rokem. Mezy dwanáctým a dwadcátým rokem neymenssj částka gich vmře. Mezy čtrnácti sty zemřelými nagde se sotwa geden, kterýby byl dočkal sta a wjce let.

Ačkoli máme přjčinu žádati, abychom swým domácým a přjbuzným raně neumřeli: nicméně milá nám musý býti smrt w stářj, kdež nás téměř wssecky radosti swěta omrzely, a kdež gsme sobě y giným obtjžni. Sstastný gest, kdož s maudrau stálostj, gsa stár a syt žiwota, gako arcyotcowé za starodáwna, skoná.

Pěkné

Pěkně o člowěku narozeném pjše Plinius w knize sedmé, kap. 1.

Přirozenj žiwočichů na tomto swětě každé geho částce wyrowná se swau památnostj, gen kdyby rozum lidský wsseho postjhnauti mohl. Přednost wssjm práwem dáwá se člowěku, pro něhož, zdá se, že wsseckо giné zplodila přirozenost, berauc welikau a trpkau odplatu za takowé swé dary; tak že wyssetřiti nelze, lepssjli člowěku matkau, čili vkrutněgssj macechau se stala. Neyprwé gediného ze wssech žiwočichů cyzjmi odjwá zbožjm, dadauc ostatnjm rozmanité oděwy, sskořepiny, kůry, kůže, trny, srst, sstětiny, chlupy, prach, pěřj, ssupiny, rauna. Y pňů stromowých korau někdy y dwognásobnau opatřila proti zymě a horku. Toliko člowěka nahého, na nahé zemi powrže w den narozenj k kwjlenj a pláči; žádného sice z tolika žiwočichů neodsuzugjc k slzám mimo něg, a to pak hned na počátku žiwota. Wssak wěru! smjch onen kwapný a rychlý, držjme čtyřidcátého dne nižádnému se nepropůgčuge.

Tohoto na swětlo přjchodu hned následugj wazby, gakými ani zwjřata mezy námi se rodjcý teprwa nebýwagj, a swázanj na wssech audech; tehdy sstastné zrozený člowěk ležj s patýma rukama a nohama žiwočich plačjcý, mage druhdy giným twory wládnauti, a od trestů

béře počátek žiwota pro tu gednu minu, že gest narozen. Nedle, gaká poſſetilost, po tak chatrném počátku mnjti ſe k pyſſe zrozena.

Prwnj nadége ſyly, a prwnjho čaſu zdárnost čtwernohým žiwočichům podobna geho činj. Kdy teprw nabýwá chůze, kdy hlaſu, kdy pewných k pokrmu vst, dlauholi ſe mu třeſe hlawa, což negwětſſjm mdloby mezy wſſemi zwjřaty znamenjm. Co řjcy o nemocech, a tolikerých lécých proti nim wymyſſlených, a y těch někdy nedostatečných pro nowost neduhů. Oſtatnj žiwočichowé čitedlni gſau ſwé přirozené mocy, gedni vžjwagj rychlosti ſwé, ginj ſpěſſného letu, ginj plowagj; člowěk ničehož nevmj bez včenj, aniž mluwj, aniž kráčj, aniž gj; a ſlowem ſám od ſebe toliko pláče. Protož byli, kdož ſaudili lepſſjm býti, aby ſe člowěk buď na proſto nezrodil, aneb narodiw ſe tudjž poſſel.

Panu gediné ze wſſech žiwočichů dán gest zármutek, dána bugnost, a to na nesčjſlný ſpůſob, a po wſſech audech, gemu gen wſſtjpena cti žádost, a lakomſtwj, a neſmjrná tužba dlauhowěkosti, a powěra, a péče o pohřeb, a o budaucnost. W žádném tolik křehkosti, tolik kochánj ſe v wěcech, w žádném bázně pomatenégſſj, w žádném wzteklosti vkrutnégſſj. Poſléze z oſtatnjch žiwočichů každý k ſwému druhu pokogné ſobě wede; widjme, an ſpolku ſſetřj,

a

a bogugj proti nepodobným. Zuřiwj lwowé nepotýkagj se mezy sebau, had hada vsstkniutjm nesstjhá, y mořské ssehny a ryby toliko proti sobě rozdjlným zuřj. Ale žel! člowěku neywjce zlého od člowěka pocházý.

W. M — r.

Též pěkně žiwota lidského bjdy wypisuge Amos Komenský w cwičenj se pobožnosti.

Rozwaž, ó člowěče, gaké tě stjhagj a stjragj bjdy w žiwotě y w smrti, y po smrti, na těle y na dussi. W žiwotě, bjdný gsy předně na těle: to od porodu až do hrobu, skrze wsseckny wěky.

W dětinstwj swém zagisté nebylis nerozumnému howádku podoben? leč že postawa rozdjlná byla. A zdali negsy w nečistotě, a nečistým způsobem (začež se gako wěc ošahawau každý stydj) počat? Zdališ z žiwota nahý, krwj toliko a nessworami obwinutý newyssel? A kdoby bez zapýřenj powěditi mohl, gak sspinawé twé narozenj bylo? kteréž matce twé gen bolest přineslo, tobě pak wgitj způsobilo do bjdného žiwota, kterýžs také smutným kwjlenjm začal.

Pa-

Pacholetstwj twého co se tkne, k čemuž tu podoben byl, než k diwokému plachému zwjřeti, gehož wssecka začjnánj a činěnj bez rozumu gdau? a k opicy, záčnwky a kochánj gen w hříčkách a titěrkách zakládagjch? Powyrosta malíčko, hned rodičům a sskolmistrům pod metlu musýš, a té tak, gakoby k tomu narozen byl, obwykati: což tobě tjže, než kterému koni uzda a ostruha přicházý.

Dogda wěku dospělého, teprw do labiryntu wcházýš, w němž prácý, lopot, a neřesti plno. Tuk se teprwa moře žiwota twého plné wlnobitj začjná, tu wjr wjru, a propast propasti se ozýwá. Nebo sotwa do mládeneckého wěku wkročjš, an nesčjslným spůsobem zapleten gsy: (ačkoli toho newždycky saudjš, wssak tjm nesstastněgssj gsy.) Tělo twé pobádá tě žádostmi porussenými wnitř: swět pokaussj příklady nedobrými zewnitř: ďábel rozdmychuge oboge ty podpaly wnitř y zewnitř: a to wsse vpřjmo k zahynutj twému směřuge. Co pak giných pobočnjch přjhod? Tu tě domownj péče aneb fresuňkowé, gak se žiwiti a swau wěc wésti máš, zžjragj: tu tě kormautj zlý saused, tu nenáwistnjcy ginj děsý: tu práwnj saudowé trápj, komu wěřiti newjš. Hřjchowé tě libostmi drážjdj, swědomj bránjcý se gim pálj, ďábel z obogj strany pokoge nedá, z obogj strany osydla zhotowená vkazuge. Kam pohledjš, odkudby se

vto-

bjoku negakého nebál? Z hůry na tě pomsta Boží spadnauti a přikwačiti: zespod peklo hrdlo rozedřjti, a pro hřjchy spáchané požřjti chce: kam se obrátjš o pokog a rozwlaženj? W domjch gest péče a starost: na poljch práce a lopota: w kragjch cyzých málo k cyzým wljdnosti: w městech welikých nic než růžnice a půtky: při dwořjch welikých Panů, nic než záwist a nepřjzeň,: w cýrkwjch sekty a roztržky: na moři potopowánj a laupežnjcy: na zemi zloděgi a lotři. Co tedy sobě počneš, aby bezpečen byl? Gsyli bohat, záwisti nevgdeš: pakli chudý, potupy: budessli včený, málo se to wážj: pakli nevčený, w posměchu budeš. Nebo summowně mluwjc, nectnosti na wrch wzessly, ctnosti násylj trpj.

A byť giných lidj k trápenj tebe nebylo, tělo hřjcha, kteréž nosýš, na záhubu twau gest. Nebo k čemuž oči twé slaužj, gediné k spatřowánj marnostj? k čemu vssi, gediné že neprawost gimi wcházý a wycházý? k čemu wssech pět smyslů, gediné žádostj k rozněcowánj? Nenjliž srdce twé tjm nákowadljm, na kterémž tak mnoho marných a hřjssných mysslenj, slow a skutků satan kuge? Gsyli z vrozené krwe, mysliti musýš, gakby do cyzých zemj, a na wognu se dostana, poctiwého gména w swětě dobyl: gessto to gak dlauho trwá? Kolikrát žiwot swůg w ssanc saditi musýš, gen aby lidé, že srdce

máš,

máš, vwěřili? Gsyli z stawu nižssjho, řemesla neb obchodu nějakého chytiti se, a geg pracně wésti musyš, aby sebe a swé wychowáwati mohl? ano častokrát, pok se gak pok, nikam nelze, wssudy se s tebau, břeh trhá. Naposledy, dokuda giž sobě něco, odkud vgisstěnj wezmeš, že se to vžiti dá? Poněwadž každodennj máš přjklady, že kdo dnes bohat, zýtra žebře: kdo ráno zdráw, k wečerau nemocmi sskljčený ležj: kdo w přjzni a milosti weliké, po málo hodinách w nemilost padá, a leckdos za njm hwjzdá. Sumau, nic w swětě obycegněgssjho, gako že za sstěstjm nesstěstj přicházý: protož gaké nesstěstj, gaká smrt, za tebau w patách gde, kdo tobě powj? Kdok powj, kde a kdy ztráta statku, přjtele milého, otce, matky, manželky, djtěte čeká? Nebo wždycky něco z toho na tě čjhá: a když přicházý, často nad smrt těžssj bywá.

Když pak poslednj wěk, sessloſt, přicházý, wedle co tu giného gest, než shromážděnj wssech neduhů a bjd? Oblj̈čeg se wráskami potahuge: Zubowé wiklj, hnigj, a prssj; Duch krátj a smradj; Mysl formautj a tesklj. Omrzýš se wssechněm, y sobě sám: choditi a slaužiti sobě nemůžeš, a ginj nechtj: tělo se tratj, shrbuge, tjžj, a kosti wrzagj, audowé wssudy pobolugj: aniž pokoge a poopraweni čekati lze, leč až lehneš w hrobě.

Po-

Podiwné dědictwj.

Prawdiwý přjběh z poslednj wálky mezy Francauzy a Prussany.

Rozárka, hezká, dobrá a sslechetná djwka, časně osyřela; w desátém roce wěku swého ssla k bohatému mlynáři blizko Auersstatu do služby. Gegj dobré srdce, ochotnost, přičinliwost a ponjženost w kratičkém čase gj zjskali lásku v swých panů, gessto kromě syna, který na zkussenau do swěta se wydal, žádných dětj nemagjce, té chudé djwky gako swé wlastnj dcery se vgali. Posylali gi do sskoly, a maudrý včitel znamenage obzwlásstnj schopnost a wtip Rozárčin, s rado-

stj

ſtj přiſpjwal, aby w včenj a vměnj gak náležj proſpěla. Brzy byla Rozárka mezy wſſemi djwkami we wſy za tu neyſſlechetněgſſj a neyrozumněgſſj vznána, y ſám duchownj paſtýř obzwláſſtně gi pochwálil, nawſſtěwuge ſſkoly. Tjm wſſak nezhrdla, gegj ſlužebnoſt, gegj miloſtná přjgemnoſt zýſkaly gi y mezy gegjmi ſſkolnjmi towaryškami takowau láſku a náklonnoſt, že Rozárka gako králowna při wſſech gich ſlawnoſtech a hrách býwala; chybělali, tuk ſe zdálo, že nenj bez nj radoſti, a přiſſlali, tuk wſſecko gaſným okem ſe na ni vſmjwalo.

Když ſe takowé djwky naſſemu Frýdrychowi za manželku doſtane, Jakube! řjkáwala mlynářka ſwému muži, gakaubych to radoſt měla!

Gá také, býwala mlynářowa odpowěd, kdyby mu tak 40 gitér přineſſla.

Tak čaſto mlynář s mlynářkau rozmlauwáwali, ani toho neymenſſjho zdánj o Rozárce nemagjce; neb Rozárka byla ſyrotek, nemagjc ani gitra w ſwém gměnj. Gegj rodičowé gſauce welmi chudj, byli na ruce žiwi, y přjbuzných také, gakž gi známo, žádných neměla; wſſak za dobrodinj od ſwých panů gi prokázaná byla welmi wděčna, a den odedne wětſſj láſku v nich zýſkala. Od rána až do wečera mlynářce k ruce pracowala, žádná práce gi nebyla ſſpatná, žádná těžká, a čaſto když mlynářce napadlo to neb

ano wykonatj, giž to měla hotowé; mlynářj wedla aučty, čjtala nowiny, rannj a wečernj rozgjmánj, genž srdce gegj k kagjcýmu wzdělánj wzbuzowala, zpjwala pěkné, nábožné pjsně čistým hlasem a wraucým srdcem, naučiwssi se gim od včitele sskolnjho. Stařj manželé neměli to sausedům za zlé, že gim Rozárky záwiděli; wssak honosýce se s nj, tak pěkně gi nesli, gakoby gegich wlastnj dcera byla, y wssickni gi gen mlynářowic Rozárkau nazýwali.

Nynj ssla do sedmnáctého roku, a wždy krásněgi a krásněgi negen na těle, ale y na dussi prospjwala. W welikém městě bylby gj snad málo byl prospěl gegj přirozený rozum a růžowá ljce, tamť gen zemdljná nadutost a zewnitřnj blesk ceny docházegj; na lučinách w kragi ale očerstwowala w rozkossné plnosti každého, kdož na ni patřil, y libau wydáwala wůni gako růže, genž w blesku slunečném swobodně se rozwjgj. Hossi wesničtj po nj bažili, y djwky gi milowaly, ač gim ginochů srdce vchwacowala; wssak žádný z ginochů gj k lásce nepohnul, tak že téměř wůbec o nj se domeyssleli, že gj nenj s to, aby milowala.

Frýdrych, pobyw několik let na zkussené, wrátil se domů. Mnoho přehljdl, mnoho zkusyl, ale srdce geho zůstalo čisté, gako když zdomowa se bral do swěta. Z geho nawrácenj se negen geho rodičowé, ale y celá wes se rado-

wa-

wala. Bohatého mlynáře syn giž přissel! — Gak mnohá matka se těssila při těchto slowjch, koge se naděgj pro swau kwetaucý dceru! — Bohatého mlynáře hezký Frýdrych přissel! — Twáři djwkám patrněgi se krwj zalily, a sylněgi tlauklo gim srdce. Otcowé počjtali, mnoholibý wybytného dceram swým proti kmotru mlynáři dáti mohli, a kdož sy myslil, žeby dostatečné dal, giž se také naděgj kogil, že geho dcera gako newěsta do pěkného mleyna se stěhuge. Gedinká Rozárka gen z swých pěstaunů se radowala, y ani gj na mysl nenapadlo, aby Frýdrychowo nawrácenj se pro ni něco znamenitého bylo. Frýdrych wssak ginák smeyssel; zhljžel brzy, žeby Rozárka to gediné děwče bylo, kteréby geg sstastného včinilo. S weselau mysljj wssudy se bral za nj w prácy, kam gj srdce a powinnost giti kázaly, pobožně poslauchal, když rannj a wečernj rozgjmánj čjtala, y s rozkossným vtěssenjm poslauchával gj pjsně prozpěwugjcý. Láska tak znenáhla a nenadále w srdce geho se wlaudila, že sám ani zdánj neměl, žeby byl Rozárku zamilowal; powažowal gj za sestru, rád s nj hráwal a taucowal, wssak nic wjce nežádal, než gako giný cyzý; nikdý se za nj nekradl, nikdý neznamenalo se na něm nepokoge, když ona přjtomna nebyla; y s ginými djwkami žertowal, nazýwage ge krásné, ano snad y časem krásněgssj než Rozárku swau; neb této

cosy podobného řjcy ani mu na mysl nepřipadlo, y za maličkost nepatrnau to pokládal. On w Rozárce wjce než krásu spatřowal.

Geště dlauhý čas bylby snad Frýdrych w swé sskastné newině zůstal, kdyby ho sám otec geho nebyl pozorného včinil na čitedlnosti srdce geho. Asy w půl létě, co se domů wrátil, seděli před mlegnem w neděli pod stinnau ljpau, y táže se otec syna: „Což gsy sobě gesstě žádné milé newyhledal Frýdrysse?“ Rozárka gsauc přjtomna celá se začerwenala při té otázce, sama proč newědauc. — Mimo wůli gako pokradmo od ssitj swého pohljdne na Frýdrycha, y práwě on mimo wůli gisskřj okem po Rozárce. Gegich oči se potkaly, a hluboko w srdce se wtiskly. — Starý mlynář ničeho neznamenage, bohaté djwky z toho wůkolj gednu po druhé gmenowal, o každé dobře wěda, gak weliký přjnos má. „Gá sy žádné djwky newezmu pro penjze, otče!“ odpowj Frýdrych, a slzami se zalily Rozárčiny oči.

„Nikoli pro penjze, dj otec, ale s penězy. Kam mladá panj do hospodářstwj nic nepřinese než sebe samu, tam wždy zůstane cyzý. Když mládenec a panna oba nic nemagj, tuk owssem gest gináč, co sy wydělagj, to oběma náležj; zmáli newěsta penjze, a mládenec žádných, tož také gesstě progde, neb penjze potřebugj muže, kterýby gich wěděl gak vžiti, ale bohatý mládenec

nec a chudá panna, to málo kdy činj dobře; ona wždy züstane děwkau bohatého muže."

Tak smeyšlel dobrý stařec; zdaž dobře měl? toho každému zwláštnjmu saudu zanechme; wšak Frydrychowi se to neljbilo, předzwjdalk, žeby toto otcowo smeyšlenj žádostem srdce geho překážeti mohlo. Rozárka, negsauc w stawu déle na lawicy seděti, wstala, aby wnitřnj swé hnutj skryla, a w hospodářskwj cosy dělala, aby se z těch myšlinek wyrazyla.

„Ona tě miluge, prawj Frýdrych sám k sobě, zagisté tebe miluge, y wjce než wšeho swěta penjze do domu ti přinese, — wěrné srdce plné lásky. Pobožná a hospodářská gest, y také rozumná, čehož wjce potřebuges?"

Chudá djwka wždy züstane děwkau swého bohatého muže, wece smutně Rozárka sama k sobě; chudá gen chudému se hodj; Frýdrych gest gen pro bohatau. Gakau sy předce wezme? — Sstastná s njm gistě každá bude. Gesstě nikdý se gegj myšlinky tolik Frýdrychem nezanášely, ač gi to ani na mysl nepřišlo, žeby y ona s njm šťastná býti mohla. Nynj se smrkalo, y šla wečerniho rozgjmánj čjst, pak v mlenského potoka při hwězdném nebi se posadila, a tu potokem slzy wylewagic srdcy swému vlewila.

Frýdrychowi též okolo srdce teskno bylo, tak že nemohl hned do swé komůrky spat gjti.

Ro-

Rozárčin pohled stále mu byl před očima; y vminil, že gi lásku swau zgewj, a buda y o gegi lásce vbezpečen, žádost swau že matce přednese, aby otce k nim naklonila. W těch myšljnkách bera se podlé břehu, zahljdne Rozárku při blesku měsýce pod třemi wysokými topoly, gichž kmenowé štjhlj chladným západujm wětrem se kolibali.

Dwě mladá wrauch srdce w hlubokém nočnjm mlčenj, žádného zrádce se nebogjce, gediné dobrotiwé hwězdy za swědky magjce, brzy sobě porozuměgj. — Frydrych se k Rozárce pod topoly posadil, ona se třásla; gesstě nikdý gj tak auzko okolo srdce nebylo. Pogaw gi za ruku tichým hlasem se táže: Pročby plakala? Což když zapjrati chce, ruku položj na oči, a shledá, že gsau mokré. — Rozárka se do wětssjho pláče dala, gakoby gj srdce puknauti chtělo. „Gá gsem syrotek, Frydrychu! a chudá, pak prawj, co že mne bude?“

Má manželka, odpowj mládenec, gestli mě Rozárko milugeš, mužně štjhlau djwku obegma. — „Twá děwka gsem, a twé panj slaužiti budu gako twé matce, ale vsstjpků twých gsem nezasiaužila! zwolá ssikagjc. Nebylo Frydrychowi těžko, aby gi přeswědčil, že na ausstjpky a potupu ani nepomyslil, a že každé slowo geho z wnitřnosti srdce wyplýwalo.

„Ty

„Ty musyš bohatau manželku pogjti, prawj twůg otec, odpowj Rózárka, a gá chudého muže; gen tehdy budeme obadwa ssťastnj!"

„Tot gen tak propowěděl, dj Frydrych; když ale uslyssj, že ty mne miluges, tuk mě za dosti ssťastného bude pokládati. On gen o obyčegných djwkách rozprávěl, které dosti málo swému muži přinesau, když nic giného nemagj než swau hladkau twář. Ty ale mě wssecko bohatstwj přineseš, kterého sy gen muž žádati může."

„Ach! zwolá Rozárka, plačjc a welmi pohnuta, wždyť gá nic nemám než srdce swé, cožbych tobě mohla přinesti?"

„W tomto srdcy lásku, pro mé rodiče pobožnost, hospodárnost a wěrnost; zdaž toho od giného srdce daufati mohu? Chceš-li, zytra o tom porozmluwjm s matkau, tak nám neylјp otcowo powolenj wymůže. Daufám, že mi prosby mé neodepře, a odepřeli, tedy přisahám Tobě, že žádné giné za manželku nepognu."

„Nepřisahey Frydryche! wpadne mu Rozárka do řeči; ničehož we swětě zapřisahnauti se nemáme."

„Tyby tedy, odpowj Frydrych pln gsa horliwosti, giného muže sobě oblibila, kdyby otec odpjral?"

„Gá gsem syrotek, nic nemagecy, o mne se nebude žádný trhati, odpowj Rozárka; ale

po

po tobě w celém wůkolj bohaté djwky taužj, a otce předčeť mussyš posslussen býti."

„Otec mne nebude nutiti, abych pogal manželku, které se mi nechce, wece Frydrych, zagisté! y daufám, že mi té gediné neodepře, která srdce mé zýskala."

Wrautně přitiskl Rozárku k srdcy, s dychtiwostj polibě geji růžowé rysky; nemohla mu toho zabrániti; wssak na rychlost wytrhawssi v welikém srdce pohnutj do swé komůrky pospjchala. Frydrych přemilostně za nj wolal dobrau noc, a gesstě chwjlku zůstal pod topoly, kteřj swědkowé byli blaženosti, že Rozárku w swé náručj obgal.

Nazeytřj, když Rozárka s otcem aučty přehljžela, ssel k matce a otewřel gi swé srdce. Byl té naděge, že geho zwolenj pochwálj a se zaraduge, a že djwku tu, kterau giž gako dceru milowala, y také skutečně za swau dceru vzná: ale matka rozwážliwě hlawau potřásagjc dj gemu: Tomu nikoli otec nepřiwolj, Frydrysse! Rozárka nemá nic, gest syrotek, to negde, tu sy mussyš z mysli wypuditi."

„Nikoli, máti! odpowj Frydrych horliwě, bez Rozárky nemohu sstastný býti. Nedáli mi otec, abych gi za manželku pogal, tedy y gá žádné giné newezmu. Rozárka gest hezká a hodná holka, ona wás miluge, gakoby wasse wlastnj dcera byla. Wy gste gi tak dlauhý čas

ga-

gako swého wlastnjho djtěte powažowala; kdybych wám s tisýcy ženu do domu přiwedl, a wybyste gj nemohla gako dceru, a ona wás gako rodiče milowati, gakébychom pak měli sstěstj? Y Rozárku byste potom také musyli ztratiti."

„Ach! chraň Pán Bůh, zwolá stará máteř vžasnutá; Rozárky od sebe nedáme, dokud očj nezawřeme; když se oženjš, kaupj otec ten weliký mlegn w Sstaynbachu, tam s swau manželkau se přestěhugeš, a Rozárka zůstane v nás."

„Gá abych tento otcowský dům opustil, máti? dj bolestně Frydrych, bohatá žena aby mě vnesla! Nikoli! gestiť weliký dosti pro mne a pro dceru, která wás miluge gako Rozárka.

To sslo matce k srdcy; obgala milého syna. Rozárka Frydrychowau panj! Ta myssljnka nebyla gj neznámá.

„Okusým toho, Frydrysse! řekla laskawá matka; ale zdaž y Rozárka tebe miluge?"

„Miluge, máti! wssak mi toho gesstě nikdy neřekla, ale zagisté mě miluge, nebot gá gsem wáš syn."

„Mé požehnánj přigmete děti, gestli starý k tomu přiwolj, ale, ale" ——

Den minul, Rozárka pracowala gako wždy, ale nebyla wesela. Frydrychowo oko častěgi se gj ptalo, proč by smutna byla, rády by se gj byl vsty na přjčinu tázal, wssak Rozárka neš-

li-

ljwé wssj přjležitosti k tomu se warowala. Frydrych se kogil wečerem, geho srdce ho táhlo k potoku, kdež hwězdy, swědkowé wčeregssj blažené hodiny, giž se třpytěly; ale Rozárka nepřissla. Y tjm gesstě wjce gi zamilowal, neb wětssj v něho dossla wážnosti. Welmi dobře sy wykládal, že nepřissla, a těssil se z toho, ač geg totéž náramně bolelo. Za dlauhau chwjli pod topoly w rozkossných a vtěssených myssléňkách se kochal; giž strachem trna, giž se naděgj koge.

Otec Jakub znamenal Rozárčin tichý zármutek; přissed s swau starau do komůrky, ptá se gi, coby Rozárce chyběl o; mjsto a hodina byly přjhodné, gestliže stará matka něgakau žádost na srdcy měla; y osmělilwssi se, wyprawila mu Frydrychowu důležitost; Jakub gi pilně poslauchal; konečně dj: To negde matko! buď Rozárka, aneb Frýdrych musý z domu. Ti mladj lidé myslj, gen když se ožený, ale my starj tomu lépe rozumjme. Frydrych musý pogjti ženu, která mu něco do hospodářstwj přinese; neb on sám, buď Bohu chwála! nenj chudý. Když prwnj opogenj pomine, tuk pozdě bycha honěnj přigde; gá gsem tu aneb onu mohl mjti, potom řjkagj, a nesstěstj gest giž hotowé. Nechcy o té wěcy s Frýdrychem mluwiti, on se k tobě obrátil, tedy mu gen to řekni, aby tu myssljnku docela z myssli wypudil, k tomu že gá nikdy neswoljm.

Sta-

Stará matka cožkoli namjtala, wsse bylo nadarmo, otec Jakub stál pewně na swém wyřknutj. S tlukaucým srdcem chwátal Frydrych ráno k matce; dlauho nemohl s nj samotnau mluwiti, a posléz nabuda přjležitosti, a slysse tu přesmutnau nowinu welikým zármutkem se skljčil, diw mu srdce bolestj nepuklo. „Rozárka wás nemá opustiti máti! řekl s pláčem, gá do ssirého swěta půgdu, a — — kdož wj, gestli se wjce vwidjme." Gak se lekla těch slow matka! — „Nebuď tak kwapný, dj máteř gemu třesaucým se hlasem, nedělen rodičům swým zármutku. Otec gest dobrý, on má cosy pro sebe, ale to se může podati."

„Když Rozárky gako swé wlastnj dowažowati nemohu máti! odpowj Frydrych, tedy y okolo nj nemohu zůstati, a aby skrze mne odtud giti, a v cyzých lidj slaužiti měla, toho gá nedopustjm. Ona gest wám potřebnégssj než gá; raděgi gá půgdu, snad zármutek ten zapomenu." Aby proti otcowě wůli neměstu sy wzal, tok neporussenému Frydrychowi ani na mysl nepadlo; ale Rozárku widěti, a gi nemilowati, tok se mu zdálo nemožné. Y ssel k otcy, a žádal ho o dowolenj, aby gesstě gednau se směl do swěta podjwati. Mrzutě mu odpowěděl otec: Nynj rodiče swé opustjs, když wssudy o wogně se mluwj? Prussané táhnau, y Francauzowé. Kdož wj, zdaž y k nám se to nesstěstj nepřiblj-žj.

K. Počkey gesstě aspoň, a gestli bude pokogno, tedy gdi s Pánem Bohem, neb z toho, co mi matka řekla, Frydryse! nic nebude. Wyhleden sy panj, která se pro tebe hodj, k giné nepřiwoljm." S kormaucenym srdcem se odebral od otce Frydrych. Swé staré rodiče w čas tak nebezpečný opustiti, to mu nebylo možné, neb hrozných bauře nepřesssla, nybrž wždy strassliwěgi se stahowala. W kratičkém čase celá kragina byla Prussany gako posyta, a giž temná hlásala powěst, že Thyrynským lesem Francauzowé přicházegj. Gakby byl mohl tu myšlénku snesti, že gest w těch auzkostech od swých rodičů wzdálen? — S Rozárkau se ani neopowážil mluwiti, neb ach! cožby byl gj řekl? Srdce gegj sladkau naděgj naplnil, a ta nynj nagednau zmizela. Y Rozárka wssj přjležitosti se wystřjhala, kdeby dobrodince swé snad zarmautiti mohla, y swau wlastnj starost skrýwala. Plakala, když sama byla, a gediný Frydrych spatřowal slzy gegj.

Gako baukliwý wjtr přitáhlo nynj w tu kraginu wogsko francauzské; v Sálfeldu předně proprazylo, a neypěkněgssj náděgi v pruském wogssté zmařilo. Powěst o tom skrze poběhlce se rozessla, y wssecko bylo w teskném očekáwánj. Pruské wogsko wytrhssi položilo se na wýssinách Weymarských až k Frankendorfu. — Jakubům mleyn ležel drobet od sylnice w údolj.

Pře-

Přestrassliwá tichost, která bauři předcházhwala, za několik dnj po bitwě v Sálfeldu trwala. Plný starosti stoge Jakub před mleynem, dědictwjm swých otců, myslil: Vgdeöli ty této bauře? Když tak gesstě stál, přissel francauzský oficýr s gednjm sprostým před mleyn, obadwa gsauce w oděnj. Mlynář se gich náramně lekl, neboť nemyslil, žeby giž tak blizko byl nepřjtel. „Nebogte se, dj k němu oficýr hrubým hlasem, nic se wám nestane. V wás slaužj děwče, gménem Rozarya Brantowá z Grefentálu; gestli doma?" Frydrych nebyl daleko; wida ty dwa oděnce k mleynu gjti, pospjssil k otcy. Slysse, že oficýr po geho Rozárce se ptá, celý se třásl. Starý mlynář gako koktage, ano, ne, mu odpowj, ani slowa wjce pronesti nemoha. Co gest wám starečku? co se bogjte? s wámi nemáme nic co řjditi, gen nám opatřte Rozaryi.

Vslyssaw Frydrych otázku toho strasslivého, od slunce černého muže, třásl se gako osyka, y na rychlost za mleyn skočiw, letj k Rozárce, genž s matkau w swětnicy byla: „Rozárko! dj k nj, Francauz se ptá po tobě, mocý chce s tebau mluwiti, rychle se skrý, on přigde do mleyna."

„Gežjš Marya!" Zwolá stará.

Což chce odemne? třesauce se dj Rozárka. Frýdrysse! zlatý Frýdrysse! chraň mne. Gá

ho

ho neznám; kam se mám skrýti? „Na senjk, honem!" zwolá Frýdrych, a Rozárka gen letj na horu. Mezy tjm oficýr od mlynáře tolik se dowěděl, že se nemeylil, a že Rozárka gest doma.

„Ale co račte Wasse Milost tomu děwčeti? táže se Jakub. Ona gest giž od mnoha let v mne, a Wás gistě nezná."

„Nuže! tedy gá gi chcy znáti, odpowj hrubý wálečnjk; nemesskeyte mne starče, nemám kdy. A gestliže mi gj hned na mjstě neopatřjte, tedy sy gi sám nagdu." A wtom ssel do mleyna, a zrowna do swětnice. „Račte se rozpomenauti, milostiwý pane generále, zwolá stará mlynářka se třesauc, myť rádi wssecko dáme, co gen můžeme; gen račte vssetřiti nassich žiwotů." Kdož v čerta chce wáš žiwot, zahřměl diwokým hlasem oficýr, nebogte se. Rozaryi chcy mjti, a to hned!"

Frýdrych giž chtěl cosy namjtnauti, ale blesk z diwokých giskřjcých se očj oficýrowých, a vdeřenj ručnicý o zemi, kterauž sprostý w ruce měl, kázali mu, aby mlčel. Pak dj stará: „Nu, kdež gest Rozárka? Ať přigde, ti páni gj nic zlého nevčinj. Frýdrysse! zawoley gi."

Frýdrych wyssel wen, ale Rozárka třesauc se zdráhala se s njm gjti. „Což chtj wogácy odemne? zwolá s pláčem. Frýdrysse! chcessli mne gim wydati? zdaliž to gest twá láska?"

Gá

„Gá ge zabigi, kdyby gen toho neymenssjho tobě včiniti chtěli. Gsau gen dwa, a pacholcy musegj giž brzy přigjti. Buď bez starosti." Oficýr měl giž dlauhau chwjli, giž chtěl wen pro ni, když otec, též k nj wyssed, konečně gi přemluwil, aby ssla.

Když stydliwě a bázliwě do swětnice wessla, wstaupj k nj oficýr, a nemalau chwjli pewně gj do oka hledě: „Gsy ty Rozarya Brantowá z Grefentálu?" gj se táže.

Y náramně toho hrubého hlasu se vleknaucj: Gsem.

„Rádennjkowa dcera?"

Y téhož potwrdila.

„Nynj dobře, když tys to, tedy chcy s tebau samotný mluwiti. Gděte wy wen."

„Nechoďte, pro Pána Boha, zwolá Rozárka, a gako smrt zbledla, gá tu nezůstanu bez wás."

„Neblázni, gá ti zagisté nic neučinjm. Mám ti něco řjcy, co se tebe gediné týká. — Wen wy ostatnj, hněwiwě a zpurně dj k nim, kteřj Rozárky opustiti nechtěli; gděte tam na to mjsto. Odtamtud můžete do swětnice hleděti, a se přeswědčiti, že se gj nic nestane. Ale, gestli wám žiwot wáš milý, neopowažte se k oknu se přibljžiti a poslauchati! — Ty kamaráde! řekl po francauzsku k swému průwodčjmu, stůg přede dweřmi, a nedey sem žádnému."

Žádné odporowánj nic neprospělo; a otec Jakub, který giž mnoho we swětě zkusyl, domlauwal druhým, aby byli pokogni, a wzal s sebau třesaucý se starau, a wztekem zuby sskřipjcýho Frydrycha k wykázanému mjstu. Ani oka se swětnice nespustili; chwjlkami mimo swau wůli chtěl se blјžiti k nim, ale slowo va-t-en (gdi pryč) welikého muže s ručnicý, na njž weliký bajonet se třpytěl, odstrassilo gey wždycky.

Rozárka stála, gakoby měl poslednj saud nad nj držán býti.

„Nebog se nic, dj k nj černosnědý oficýr co neylaskawěgi, a popadne gi za gegj třesaucý se ruku. Mluw swobodně semnau; gak gsy stará?“

„Sedmnáct let o sw. Michaeli mně minulo.“

„Gak dlauho gsau twogi rodičowé w Pánu?“

„Přjsstj wánoce bude osm let, co matka w půl létě po otcy zemřela.“

„Což žádných bratřj, ani sester nemáš?“

„Ach, má gedinká sestra w roce po rodičjch zemřela.“

„W ssestinedělјch, byla prowdaná w Kenigshofu, gá to wjm, odpowj oficýr; a Rozárka welikýma očima na něho pohleděla, nemohauc pochopiti, odkudby to wěděl, aneb coby se to geho týkalo. —

A wjce gsy žádných bratřj aneb sester neměla?

„Neměla — y měla — bratra gsem gesstě měla, rodičowé o něm často wyprawowali, ale gá ho neznala."

Powjdali o něm rodičowé?

„Často powjdali."

Což gest giž vmřel?

„Nynj se pamatugi; gá gsem gesstě nebyla na swětě, když v wečer přededweřmi hrál, a nagednau zmizel, od té doby gakoby byl do moře padl, nenj o něm ani pohádky. Byl prý welmi dobrý, ach! kdyby gesstě žiw byl!"

„Rádabys ho widěla Rozárko? ptal se hrubý muž třesaucým se pyskem, a slza mu hořela w geho gisktřjcým oku. — A, kdybys ho widěla, po čem bys ho poznala?

„Po znamenj na čele, které prý gako gahoda wyhljžj, matka řjkala."

Tak gako toto, odpowj oficýr, a odkryl wlasy. Ta proklatá rána, okazuge na ssrám, bylaby mně ge téměř odsekla.

Gaká čitedlnost proběhla Rozárce wssecky audy, když to znamenj wzhlédla, což měla mysliti, čehož se nadjti?

„Nu Rozárko! dj oděnec, a roztáhne růce, což ti nenj twůg bratr milý?"

„Můg bratr!" wzkřikne welikým hlasem Rozárka, a padne mu okolo krku.

O „Frý-

„Frydrych to spatře přiskočj k oknu. S-d-reste la (zůstaň tam) křičj stráž.

„Což chce ten mladjk? táže se oficýr Rozárky, a slze vsmjwá se. Hezký chlapjk. Gest to twůg ženich?"

Stydliwě sklopila Rozárka oči k zemi; twáři gj gen hořely. — To gest syn mé wrchnosti — odpowj mu. „Nu což gest gemu do toho? proč gest tak ljtý, žes ty w náručj mém? Řekni mi, miluge tě?"

Rozárka mlčela.

Nu, kdy pak bude swadba?

„Ach ne, zwolá, gák gsem chudá, a on gest bohatý, pro chudé děwče nenj bohatého muže."

Kdož pak prawj, že gsy chudá? dj bratr k Rozárce překwapené, wždyť máš bratra, a ten ti nese wybytné. Poslyš mne, zlatá Rozárko! W pacholetstwj swém hrage, w chládku přededweřmi nassich rodičů byl gsem od cykánů vnesen. Mnoho let gsem s nimi po swětě táhl, a tak mezy tau zběřj wyrostl. Gen gako we tmách gsem se pamatowal na mé obydlj a rodiče nasse; y znechtělo se mi toho žiwobytj, a běhna přigal gsem francauzské služby, negsa daleko od hranic. Čeho gsem zkusyl, nelze mi nynj tobě wyprawowati, gá gsem byl wssudy, y w Egyptě s nassjm nyněgssjm cýsařem, a on sám mě včinil oficýrem. Před rokem náho-

dau

dau gsem připadl na gednoho z těch cykánů, mezy nimiž gsem wyrostl, y hned gsem ho poznal. Gá na něho dorážel, aby mi řekl, gak gsem mezy ně přissel. Tu mi obydlj mé a rodiče gmenowal. Bylo to práwě před bitwau v Slawkowa (Austerlic), kde wssickni myslili, že y s Prussany wálečné rwáti se budeme, a giž tehdáž w tuto kraginu se vbereme. Taužil gsem po kragině, w njž gsem se narodil, abych gi a rodiče spatřil. Ale naděge má mě zmýlila. Nynj wssak předce Prussanům hodinka wyprssela, a gá gsem zde, přinássege tobě, co gsem zýskal. W Grefentálu slyssel gsem o smrti nassich rodičů a o sestře, y že ty zde gsy. Tys má gediná dědička. We dwau dnech swedeme bitwu; možné, že to ta posledný pro mne bude; nechcy, aby mé gměnj do cyzých rukau se dostalo. Gestliže ten den po bitwě k tobě nepřigdu, tedy můžeš s tjm, co tobě nynj dám, dělati co chceš. — Swého milého sy můžeš wzýti, a mne hledag na bogissti, a pochowey, nagdessli mne."

„O ty neumřeš, zwolá Rozárka plná smrtedlných strachů, gá gsem tebe sotwa widěla, a tyby se chtěl odebrati na wěky?"

„Zdaž se nás osud Rozárko! ptá, gestli chceme? — Ale nynj mi řekni, kam to dáš, co ti nynj swěřjm? Gestli twá wrchnost poctiwá a dobrá?"

„O gak dobrá! gá gj mám za wssecko co děkowati; ona mne wychowala, wčiti dala, a ti starj mne milugj gako swau wlastnj dceru."

„Předce ti ale syna nechtj dáti, že gsy chudá? Nic gim nesmjš dřjwe řjcy, až po bitwě, když vwidjš, že gá nepřicházým; to mi mussjš slibiti. Pod, okaž mi, kam ge položjš, aby žádný o tom nic newěděl."

Rozárka běžela k oknu a wolala: „Frydrysse! buď pokogný, — otče, matko! buďte bez starosti, on mi nic neudělá!" A po těch slowjch s oficýrem wyssedssi wedla geg na hůru. Stařj a Frydrych chtěli do domu, ale oficýr na sprostého wolal, aby žádného nepausstěl, y musyli zpět.

„Nynj s njm giž y z swětnice gde, zwolá Frydrych; Rozárko! kdožby to byl pomyslil!"

„Tys blázen, dj otec, nech Rozárky, ona wj dobře, co činj."

Na hůře stála w kautě stará truhla, kterau Rozárka gesstě z domu rodičů swých s sebau přinesla, w njž staré ssaty a giné wěcy měla; do té wložil bratr několik papjrowých rulj-ků, w nichž penjze byly, a gež w tobolce swé měl, a w hadry zawinul.

„Nech gen tak truhly státi, dj k sestře, žádný se ničeho nenaděge, a snad gá sám po bitwě sem přigdu, abych wás chránil, gestli gá

ne,

ne, tedy přigde můg průwodčj; ten gest mi až do smrti wěrný; obadwa nepadneme. — Nynj pod, gá s twau wrchnostj promluwjm." Radostně běžela Rozárka dolů, a wssecky do swětnice, w njž giž oficýr byl, swolala. Pln hněwiwosti wegde y Frýdrych do nj, a Rozárka se mu smála; toť bylo poprwé, co s njm od onoho wečera pod topoly srdečně žertowala.

„Wy gste poctiwj lidé, prawila mi Rozárka, dj k nim oficýr, a gá wám děkugi, že s sestrau mau, gako s dcerau nakládáte."

„Wasse sestra? zwolali wssickni plnj podiwenj."

„Ano otče, ano matko, Frýdrysse, on gest můg bratr! — a padla mu okolo krku Rozárka. — Hle, tu gest to znaménko gako gahoda, o kterém nám matka často wyprawowala. Gako chlapec byl vnesen, gá ho wjce neznala, ale on byl daleko, welmi daleko, až y w Egyptě, a cýsař ho včinil oficýrem, nynj přissel, aby mne widěl, a — — y zatagila dalssj slowa, neb bratr na nj přjsně pohleděl.

„A nynj, přegma gim řeč dj, s wámi se rozlaučjm. Opatrug wás Pán Bůh! W málo dnech máme bitwu."

„Rozárka hlasytě plakala, a wssickni se pohnuli ljtostj."

„Neplač Rozárko, dj hrubý hogownjk, a gemu samému tekla po snědé twáři slza. Ge-

stit

stiř mně sice dobře, že sestřino oko pro mne pláče, gessto gsem myslil, že žádnému na celém swětě nenáležím; ale předce ty slzy mi na srdcy hořj. Co musy býti, to musy býti! Otče, matko! deyte mi na to ruku, že Rozárky nikdy neopusstjte, a wždycky dobře s nj nakládati budete. Wáš syn gi miluge, a ona geg. Po bitwě sem zas přigdu, a pak sy podagj rukau. Gá wybudu swé sestry, že budete spokogenj; nepřigduli, tedy — — hledeyte mě mezy mrtwými, a y tehdáž nebude Rozárce wybytného chyběti. Bude tuhá bitwa, gest mi také o wás zde welmi auzko; nebuduli mocy gá sám wás chrániti, tedy wám possli swého wěrného průwodčjho, gemu můžete wěřiti. A nebudeli y on mocy přigjti, tedy wás ochraňug Bůh!Měg se dobře Rozárko! Gesstě gedno poljbenj. Starý otče a matko! podeyte mi swých rukau. — A ty hochu pod a obegmi mě. — Tu měg sy Rozárku, a učiň gi sstastnau. „Obadwa pewně, pewně k srdcy swému přiwinul. Nynj pod kamerade (towaryssi), wolal po francauzsku k swému průwodčjmu; po bitwě se tu shledáme.“ Y wytrhl se, a pospjchal z mlejna a z vdolj. Gesstě stáli wssickni gako omráčeni. — Rozárka chtěla za njm, ale on byl giž w křowj zmizel.

„Prowázeg tě Bůh, milý bratře! wolala hlasem, a padla na kolena. Frydrych newěděl,

gak

gak mu bylo; padl wedlé nj. Wssickni byli gako omámeni, y za dlauhau chwjli trwalo, než k sobě přissli. Z pacholků nebyl žádný doma, pročež vmjnili, že to zamlčj.

S gakým strachem ale očekáwali dne, w kterýž bitwa měla swedena býti! a když hřmění z děl s padagjcý mlhau počátek bitwy oznamowalo, až hory a doly se třásly, kdož může wypsati, co Rozárka cýtila, Rozárka, která w každé ráně smrti bratra swého se strachowala, bratra, kterého oko gegj gen gako něgaký vkaz s onoho swěta, gen okamženjm widělo, srdce gegj ale láskau naplnilo.

Mlegn ležel w audolj stranau mjsta, kde bitwa wražedlná se wedla. Gen odběhlcy a poraněnj zabjhali tam po gednom; mlynář wssak wssecky swé pacholky sebral, že mu tito sskoditi nemohli. Laskawě a ochotně se ke wssem těm nesstastným měl, a žádnému pomocy neodepřel, y postranné cesty gim vkazowal, kudyby bezpečně vgjti mohli. — Brzy ale vdolj se naplnilo vtjkagjcými z kraginy, kdež z tisýc tisýců ohniwých tlam záhuba a smrt wyplýwaly. Swé pokogné chalaupky w oheň zagjti, swé potem dobyté gměnj wydrancowati a w nic vwesti widěli. Přjtel y nepřjtel na ně připadl; zde narjkala žena nad ztrátau swého manžela; onde starec nad pohaněnjm a znectěnjm swé gedinké rozmilé dcery; žwatlagjcý děti sem tam blaudily pla-

čj.

tíce, nebol gsau byly opuštěny od swých rodi-čů; tamto kwjlicy máti hledá swého djtěte, giná nese spjcý newiňátko v prsu, a w druhé ruce drží mrtwé tělo swého staršjho djtěte gesstě krwácegjcyho, gež podkowy konj rozssápaly. — Ale kdož neobrátj oka swého od diwadla hrozných vkrutnostj, gichž se člowěčenstwj y w nenhrubssjm jeden děsý!

Bitwa je skončila, w hrozné auzkosti přečkali bydlitelé audolj té strassliwé nocy; Rozárka čekala bratra, mlynář přislýbené ochrany, a — žádný nepřissel; wssak y žádný z nepřátel w vdolj se nehnal. Nazejtřj teprwa táhl tam gjzdný zástup, magecy oficýra w čele. Tito nessťastni padli mu k nohaum, rozpráwěl německy, prosyli, aby měl autrpnost, a nad nimi se smiloowal; y gsa člowěk včinil to. Y maudrost radila, aby je mlegnu žádná překážka nečinila, gesstó wogsku prospěšsen býti mohl. Mlynář mu wypraowowal Rozárčin přjběh; s francauzskau žiwostj a horliwostj wyznal oficýr, že vdatného Branta zná; byl s njm w Egyptě, a tehdáž v gednoho regimentu. Slibil sestře, že gi chrániti bude, y sám se w mlegně položil bytem. Rozárka plná starosti se wyptáwala po bratru, ale nemohla žádné zpráwy dogjti, toliko to slyssela, že geho pluk v Kapellendorfu bogowal, a welikau ztrátu wzal.

„On

„On gest mrtew, zwolá žalostně, můg bratr gest mrtew, sycèby byl zagisté přissel!"

Po dwau dnech táhl ten gizdný zástup dále, wssak oficýr o to se postaral, aby mlegn byl zachráněn, y z sslechetné mysli nepřigal daru, kterýž mu mlynář z wděčnosti obětowal. Rozárka a Frydrych nynj zpomenauce na prosbu bratrowu ssli na bogisstě ho mezy mrtwými hledat. Ssli k wýssince k Kapellendorfu; gesstě přehrozné bogisstě bylo naplněno obětmi zabitými od smrtjcých děl a wztekłosti bogownjků. Gak se hrůzau třásla Rozárka! ale násylné taužení po bratrowi gi dále hualo. Kde gen francauzskau vnyformu spatřila, tu myslila, že to gest geg bratr, a konečně ho také poznala. Ležel v wýssinky w lewo k Kapellendorfu, kde se od zámku gde, gsa kulkau w prsy střelen. Wjtr pohrawage geho wlasy, odkryl znaménko, podlé kteréhož před několika dny ho poznala; několik kroků od něho leželo giné mrtwé tělo, kterému kaule hlawu vrazyla, y měli dle podoby za to, že to byl průwodčj bratrůw. Rozárka gako bez sebe na bratra padssi, rukama geg obgala; Frydrych wykopal hrob s pacholkem, kteréhož s sebau wzal, coby obědwě těla se do něho wessla. Sestra třesauc se hodila prwnj hrst prsti do hrobu, a Frydrych poznamenal to místo několika kameny, kterých na wrch hrobu naházel.

„Sem

„Sem začasté budeme putowati Rozárko, dj Frýdrych, abychom bratra nawsstjwili, a oplakali." Na dědictwj Rozárka giž ani nezpomněla, když otec Jakub w několika dnech, co zase se zpamatowali, k nj promluwil:

„Twé wybytné Rozárko! sice nepřicházý, ale tobě mám co děkowati, že gsem zachowal swé gměnj, že tento mleyn stogj, tenk mému Frýdrychowi za wěno přinássjš. Chcessli ho, poden mu ruky, a přigměte nasse požehnánj."

Frýdrych radostj hlasyté wzkřikl, Rozárka padla matce okolo krku; obadwa rodičowé, gsauce dobrého srdce, dali gich ruce dohromady, a požehnali gich.

„Ale y wybytného, otče! dj Rozárka po prwnj radosti, mně se dostáwá; gak weliké gest, newjm; ale něco předce zagisté swému manželu do hospodářstwj přinesu. Pod'te a podjweyte se, co mi můg dobrý bratr dal, když gsem s njm z pokoge byla wyssla."

Wedla ge k truhle otcowského dědictwj, wyňala zawinuté rulj[k]y papjrowé, a hle! bylo w nich tisýc Luidorů; gak se tomu diwili! Že za tau přjčinau newěsta v starých rodičů gesstě wětssj lásky dossla, snadno se dá pomysliti. Frýdrych gen se z toho radowal, že má Rozárku, a ač y penjze w geho očjch — ceny swé newstrownily, že práwě Rozárka ge měla, niméně

strze

strze než v něho wětssj lásky nezhssala. Rozárka žalostné slzy wylewala nad ztrátau gediného bratra, kterého gen práwě poznala. Ach! ráda by byla ty penjze za to dala, kdyby ho žiwého k srdcy swému byla mohla přitissknauti!

J. R.

Gistý zeman w společnosti prawil: Kdybych hlaupého syna měl, musylby knězem býti. Kněz, genž tu také byl, wělmi wtipně mu odpowěděl: Wáš nebožtjk Gemnost pan otec ginác smeyssel.

Služebnjk práwě mjsu na stůl postawiti chtěge, vpadl s nj, gak dlauhý tak ssiroký. „To nenj žádné vměnj, Jene, prawil žertowně Pán, to gá také dowedu.“ Owssem, Pane! odpowěděl wesele Jan, owssem nynj, když gste to dřjwe odemne widěl.

Jan Myke.

Kwi-

Kwjlenj

nemilowaného mladého bogownjka.

Hle, gak láska zhaucý wůkol wssého
Tworstwa milostně se obnássj,
Strewcy slzy s oka truchliwého
Rozkoš nebes srdcy přinássj;
Hle! gak hogj smrtedlně rány
Srdcý ostrým sspipem zbodených,
Baurj-ozbrogeným mračnům bránj
Zkalit blaženosti newinných!

Ona

Ona gsauc půwod wssecho ſſtěſti
Každé ctnosti cenu zwyssuge;
Putugjcým průchod w trnj cleſti,
Kteréž ſtežky gegich ſtěžuge!
Ona trpěliwoſt ſwatau lige
W dusse želem těžkým ſtljčené,
Trpitelům za odplatu wige
Wěnce z růžj myrty ſmjſſené.

W tichém hági, w rozmanitých ſadech,
Tam kde ſlawjk pěgjc, obcuge;
W budkách nizkých, w nedobytných hradech,
Wſſudy wládau rownau panuge;
Rolnjk s ſnědau, opálenau twářj
W lůnu gegjm ſſtěſtjm oplýwá;
Mladoſt ktwaucý, ſſedlwělé ſtářj
Wůnj růžj gegjch okřjwá;

Dy-

Dyademu, trůnu, berly zlaté
Wěnce čela hrdin kráſných
Newáží ſy wraucý láſkau gaté
Srdce, ſamo ſebe blažjcý!
Dyamantů ſtkwaucých drahá cena,
Sláwa, čeſt, y ſſtěſtj podwodné,
Geſtik w očjch gegich pauhá pěna,
Staroſtj gich wěcy nehodné!

Ach! což gediný ſám w celém ſwětě
Láſkau žjžné, muſým zagjti?
Žádoſt, genž mne neuſtále hněte,
Hluboko w ſwém ſrdcy tagiti?
Ach! což w celém twořſtwu nikde nenj
Duſſe ke mně láſkau ſpřjzněné?
Wſſeholi geſt neljtoſtné zřenj
K mukám ſrdce mého zřjzené?

W bitwě hřmjcý, v wálečném hluku
  W krwe lidské walnych potocých,
W rozléhagjcým se dělo-zwuku,
  Prostřed mečů ohněm gjskřjcých;
Tam, kde bratřj naššjch na tišyce
  Vmjragjc pro wlast, padagj
Bez ljtosti sebe mordugjce,
  S plesem k wraždě ruce zdwjhagj:

Tam se otec; tam snad tobě kwete
  Twého hoře zapomenutj! —
Snad ti vnawenj mnoho-leté
  Pokog ducha twého nawrátj. —
Aneb kterás střela w prudkém letu,
  Wšemu srdce twého trápenj,
Nessetřjc wěku twého kwětu,
  Milosrdně konec včinj!

Jan Koitočil.

Milostiwý hrdina.

(Balada.)

Hrozná wogna burácela,
S nj se spogil žrawý mor,
Aby řády přewracela,
Tupost s pomstau přiletěla
W krage z zamračených hor.

Gin-

Gindy gako mléko ſkály
    W kwětu kráſné winnice;
Hory na lidi ſe ſmály,
Na palauce ſměle hráli
    Pacholjk y diwčice.

Nynj wogňau zahynuly
    Láſka, ſſtěſtj, radoſti,
Neřeſti ſe wyhrnuly,
Gako w moře wplynuly
    Swátky žiwé mladoſti.

Ach! tuk člowěka ſe bogj
    Člowěk gako potwory,
Stařec poděſſený ſtogj,
Když ſy wogák ſtatky ſwogj,
    Plaſſe děti za hory.

Gako praudowé se hrnau
    Nepřátelé zůřjwj;
Widauc mrzké hany trhau,
Utjkagj s plachau srnau
    W paussté mužj bázliwj.

Gen mdlá žena bez pomocy
    W chalaupce swé zůstáwá,
Auzkostj schne we dne w nocy,
Nepřátelli wgde mocy,
    Daufá, y se obáwá.

Tu swé djtě k srdcy mine,
    S swým se laučjc miláčkem;
„W ssirém kragi wssecko hyne,
Hořce wzdychá, w slzách plyne,
    Y gá zagdu s synáčkem."

Sly-

Slyšj hřmot, a zbraně třeskot;
Widj statky hořeti,
Giž gi děsj mečů leskot,
Giž gi smrtj ohně bleskot,
Giž se tiskne k djtěti,

Žiwotemby vchránila
Rozkosse swé gediné.
„Snad zběř msty se nasytila,
Když wes chudau zapálila,
Snad nás nynj pomine!“

„Snad nás pokog swatý zbawj
Vstawičné auzkosti!“
Matka sladce k synu prawj;
Wtom se před nj wogák stawj,
Hned gest po mdlé radosti.

Křičjk gak hrom hulákige:
„Honem ženo zlato sem!"
Při tom meče dobýwage,
Ženu očma polekage,
Hrozý, že gi wrazý w zem.

„Kdežbychom my zlato wzali,
Mluwj sedlka střaussené;
Wogáci nás přehledali,
Chleba do vst nenechali,
Ani hřebu na stěně.

Polannahá s milým synem
Gako Lazar nauzy trú;
Ach! patř, gak se oba winem,
Že snad w okamženj zhynem,
Nemocné y strachem trnu."

Wogák zamračeně hledj
Na djtě y na ženu,
Hrůza na čele mu sedj,
Ach, když matka syn cadj:
Wssak tě k zlatu dožemu!

Y hned co kat vchopuge
Djtěte se autlého,
Smrtjcý zbraň obnažuge,
Ruku spěssně natahuge,
Že meč wrazj do něho.

Gako bleskem omráčená
Matka ležj we mdlobě;
Sotwa že gest obžiwena,
Patřj gako wygewená
Milé djtě po sobě!

Wi-

Widj meč a swého syna,
Trne žiwau auzkostj ;
„Chudoba gest nasse wina,
Ach! žiw Pane mého syna!
Wolá trpkau žalostj.

Za to budu we dne w nocy
Za tebe se modliti,
Bůhby přispěl ku pomocy,
Wytrhl z nepřátelské mocy,
Když tě budau smrtiti.“

Což mi ženo do modlenj,
Což mi ženo do tebe!
Palaš gest mé drahé gměnj,
Krásné zlato potěssenj
Přjgemněgssj nad nebe!

„Rozpomeň se nad djtětem,
Wstrniž se nad ženau!
Snad y twým smrt hrozj dětem,
Snad ge nepřátelé swětem
Z milé wlasti poženau!“

Což mi do dětského pláče,
Což mi do nepřátel gest
Baba w kautě hrůzau pláče,
Chlap se děsý karabáče,
Smělý hrdina lid tře.

„Pro Boha! ó muži mstiwý
Srdce gako skálu máš!
Někdy strach tě zdrtj žiwý,
'Až se Saudce sprawedliwý
Poptá: K wraždělí se znáš?“

Dar-

„Darmo pohrůžky twé straššj,
Ták se Saudcé nebogjm;
Strach mne odtud newyplášj,
Zlato odplatau gest našj,
Tok chey, o nic nestogjm.

Zlato wydey! syce twého
Syna, wěř mi, zkolj meč.
Zanech zdržowánj wšeho,
Zlatem wykup milka swého,
W mne nemá ceny řeč!"

Prawiw y hned srdce hledá,
Žádostiwy došel swé;
Matka trnauc a bledá,
Swého syna zabit nedá,
Lid y Boha k pomstě zwe.

Se země se wychopuge,
Trhá chatrnjh swůg šat;
Ruku muži zadržuge,
Srdce gemu nastrkuge,
Bodnj! dřjw můg budeš kat.

Hrdina giž slzy cedj,
Zdržeti se nemoha;
Wsseckem zamyšlený sedj,
Na milostnau matku hledj,
Stále gako na Boha.

K nj se rozhorlený stawj,
Ljbá vsta djtěti;
Gegj wrauch lásku slawj,
Gako anděl sladce prawj:
„Přestaň máti slzeti!

Ne

Nelekey se laskawého
Muže, který chránj wás:
Zběř giž přessla wogska wsseho,
Newydře ti rozmilého
Pacholjka žádný z nás.

Zkaussel gsem tě; gako zlato
Čistás dobrá dussinko!
Seznal lásku twau, ó za ta
Dalbych wsseho swěta zlato,
Dal y žiwot matinka.

Milug djtě w každé době
Neděsýc se žádného;
Když mám ženu rownau tobě,
Nežádalbych sstěstj sobě,
Ani zwuku slawného."

Pra-

Prawiw matce oděluge
Za odplatu zlato swé;
Gako ssipka wyskakuge,
Když swé žena wyprawuge
Wraucým srdcem djky mdlé.

Tak se modljc na kolenau,
Že giž bauře zmizela,
Wolá twářj rozhorlenau:
„Obdař Bože dobrau ženau
Laskawého anděla!“

Wogtěch Negedly.

Písně.

Pokog.

Matkj zlatj!
Pokog swatý
    Bůh nám zase dal;
W bauři nejljtěgssj
Rukau nejswětěgssj
    Wztek a wohnu spial!

Giž strach klesá;
Doma plésá
    Matka se synem;
Sestra k bratru běžj,
Na srdcy mu ležj,
    Wolá: Nezhynem!

Giž y radost
Gede w mladost,
    Twáři čerwenj.
Kam se drůžy děly?
Mžikem odletěly
    W wěčné wězenj!

Strachy schwuly,
Newinuly
    Wěnců panny ctné;
Otec do pustiny
Zawedl sšwarné syny,
    Matka dcery swé.

W pustém domě
Ruce lomě
    Auzkostj měl kmet;
Chudák trhal wlasy,
Wolal mdlými hlasy:
    Zagde, zagde swět!

W krwi stáli,
Gako skály
    Lidé zalřjch;
Hlad, mor přiletěli,
Celé krage měly
    Wognau hubjch.

Srdce twrdlo,
Lásku zhrdlo,
    Prchla čistota;
Wognak ssekmy twořj,
Tiché ctnosti bořj,
    Krásu žiwota.

Po-

Posel swatý
Pokog zlatý
Swětu zwěstuge,
Hlad a wogna trnau,
Do pekla se hrnau,
Swornost panuge.

Sstěstj žáře
Stjrá twáře
Mokré slzami;
W srdcých rány hogj,
Země w kráse stogj
Swjtjc perlami.

Pokog kyne;
S hor se wine
Rozkoš w gasnosti;
Pole zlato nesau,
Zahrady se třesau
Tjžj hognosti.

Zemj gede,
Milé wede
    Ctnosti s radostj;
Hladj hrubé mrawy,
Krotj zpurné hlawy
    Maudrau mjrnostj.

Kwjtj sege,
Rozkoš lege
    W paussti po cestě;
Swatá twrdj práwa,
Hocha wede sláwa
    K čisté newěstě.

Skočné djtky
Sarnj kwjtky
    W poli zbjragj;
Panny pěkné wěnce
Pletauc pro mládence
    Sladce zpjwagj.

Tiché ctnosti
W domácnosti
Blažj dobrý lid;
Sstěstj den se dělj,
Srdce s sebau dělj,
Stawj lásce byt.

Anděl s nebe
Wede tebe
Drahá maudrosti!
Swjtjš; rozum zdrawý
Tebau gasný prawj:
Prchni temnosti!

Hrůza nocy
Nemá mocy,
Slunce twořj den,
Gako dým blud hyne,
Muž se k prawdě wine,
Maudrost netj sen.

Blaze zemi!
S ctnoſtmi wſſemi
    Gak rág rozkwete;
Pokog rám zhogj,
Prawé Čechy ſpogj,
    Bjdy prchněte!

Růže.

Do zahrady panny poďte!
Miloſtiwým okem hoďte
    Gak mág kráſné diwčinky
    Na rozkoſſné kwětinky!

Hle! co kněžna w kwětin lůně
Růže na zeleném trůně
    Pěkné ſrdce odkrýwá,
    Zdrawau wůni wyljwá.

Gako ptácy krása dětj
K roztomilé růži letj,
W nj w garnj mladosti
Cýtj sladké radosti.

K nj y lezau stařečkowé,
Aby dossli sjly nowé,
Krásu ragskau spatřili,
Z nj se zdrawj napili.

Mládency a čisté panny
Běžj k růži s každé strany,
K nj se hrne celý swět,
Chwálj, ljbá zlatý kwět.

Než ta krása w malé době
Ležj parným sluncem w hrobě;
Lidé o nj newědj,
Swadlék krásy nehledj.

Gako widjte kwět mřjti,
Tak se bude s wámi djti:
Když gak růže kwetete,
Pocty v wssech dogdete.

Wssak co nemoc gedowatá
Zohyzdj wás, srdce zlatá!
Růže w twáři zahynau,
Y wás lidé pominau.

Pročež ssetřte stálé ctnosti,
Byste dossly vctiwosti
Dusse ctné a newinné,
Y když kráſa pomine!

Za

Zahradnjk.

Gen se posmjwente,
Ze mne ssassky mějte
Potutedlné děwčiny!
Krásné gako záře
Wypjnente twáře,
Že mně swadly kwětiny.

Owssem, když mi wadnau,
Na twáři wám mladnau
Růže plné milossti!
Wasse krásy zragj,
Gako hwězdy hragj
Očka w milé gasnosti.

Ale což gest z toho!
Nechlubte se mnoho
Sličné panny krásau mdlau!
Wasse oko zlaté,
Co wssem hlawy mate,
Může ztratit gasnost swau.

Mně pak w krátkém čase
Wygdau nowé zase
  Na zahradě kwětinky;
Gak gen gednau swadnau,
Na twáři zmladnau.
  Wasse, — rcete, diwčinky?

Wogtěch Negedlý.

Gjkys zeman gedaucý přes pole s swým služebnjkem, měl ten zwyk, že geda na koni začasté vsnul. Nynj wěděl, že přes most pogede, kdež pro swau bezpečnost s koně slézáwal. Poručil tedy swému služebnjku, aby ho ze spánj probudil, až k mostu přigedau. Služebnjk na to zapomena nechal swého pána w spánj přes most geti. Pr[illegible]diw se pán když widěl, že giž most přegel, prawil k služebnjku: Proč gsy mne neprobudil? — hleď, kdybych byl do wody spadl, bylbych wzal pistoli, a tebe zastřelil. — „Pane! odpowj služebnjk, kdybyste byl mne zastřelil, bylbych hned z wassj služby odssel."

Jan Myke.

Soffronym.

Přjběh řecký.

Soffronym byl rodič Thebánský. Otec geho, starokorynťčan, osadil se w hlawnjm městě Beotyckém. Tam vmřel. Manželka ho brzy následowala. Soffronym dwanáctiletý ostal bez rodičů, bez gměnj, bez ochránce. Ze wsseho, co mu chybělo, pohřessowal toliko otce a matky. Vbohé djtě sslo den gak den plakat na hrob gegich; pak se wrátilo, aby gedlo chléb, gehož mu poskytl z milosrdenstwj kněz bohyně Minerwy. Gednoho dne syroteček vbohý zablaudil w městě; y wegde do djlny wyhlásseného Praxytela.

ka. Sotwa spatřil tolik mistrných prací, y hned ho pogala gakási mimowolná radost; prohljžj, diwj se; a přistaupě k Praxytelowi s smělostj a přjwětiwostj, gakáž gen dětem wlastnj gest, promluwil k němu, řka: „Otče můg, dey mi dláto, a vč mne, abych byl welikým mužem gako ty.“ Praxyteles pohledě na to krásné dj-tě podiwj se ohni, který mu s očj giskřil, a obegma ge srdečně: „Budu, odpowěděl mu, budu twým mistrem. Zůstaň v mne! daufám, že mne přewyssjs.“

Mladý Soffronym, gsa tak sſťasten a wděčen, giž se nespustil Praxytela, a znamenal brzy, že se weliká geho schopnost, kterauž ho obdařilo přirozenj, rozwinuge: osmnáctiletý dělal giž djla, kteráby byl mistr geho schwáliti musyl.

Pro nesstěstj Praxyteles toho času vmřel, a zanechal kšaftem swému milému schowanci pramenitau sumu. Soffronym byl newtěssitedlný; wssecko ho w Thebách mrzelo; y opustil wlast, a wynaložil dědictwj po swém dobrodincy na to, aby prossel Řeky.

Poněwadž přinesl w každé město tu lásku k krásnému, tu žádost se včiti, kterauž hned od dětinstwj hořel, včinil ho každý den wznešenějssjho, každý mistrowský kus, který vwiděl, gey něčemu naučil. Potřeba, aby se zaljbil, dokonala wzdělánj powahy a ducha geho; gsa

čjm

čjm rozumněgssj tjm mrawněgssj, a mysle wždycky na to, co mu chybělo, a nikdý na to, w čemž giž prospěl, stal se Soffronym w dwadcátém roce swého wěku člowěkem ze wssech nenspůsobněgssjm a lásky nenhodněgssjm.

Vminiw sobě, usaditi se w městě welikém, wywolil Milét, osadu řeckau, na břehu Jonyckém. Tam sy kaupil domček, kusy mramoru, a žiwil se děláge sochy.

Powěst, tuze někdy w následowánj zásluhy laudawá, pro Soffronyma spěssněgssj byla. Djla geho wetice byla wážena ; brzy se o ničem wje nemluwilo, než o geho schopnosti. Mladý Thebán, nedage se těmi chwalami opogiti, zwogil sýly swé, aby gich zasslaužil. Pokogný a samotný w djlné swé obětowal den swůg prácy ; wečer odpočinul čta Homéra : toto užitečné wyraženj pozdwihowalo dusse geho, a poskytowalo geho wtipnosti myssljnky na zegtřj. Gsa s minulým dnem spokogen, a připrawen na den přjssti, poděkowal Bohům, a odewzdal se snu.

Netrwalo§ sstěstj toto ; tentýž nepřjtel, kterýž může ctnost zbawiti pokoge, nenechal Soffronyma na pokogi. Charyta, dcera Arystea, prwnj osoby wrchnostenské w Milétě, přissla s swým otcem nawsstjwit djlny mladého Thebána.

Charyta zastiňowala wssecky Jonycké krásy, a gegj dusse byla gegjho obljčege daleko pěkněgssj. Arysteos, otec gegj, Milesan nenbohat-

hatssj, byl žiw gediné pěstowánj dcery swé. Nebylo mu těžko wzbuditi w nj lásku ku ctnosti; geho wynaložené poklady opatřily gj wssecky dary ducha, kteřjž gi ozdobowali. Charyta sseſtnáctiletá, hlawy ossslechtilé, dusse čitedlné, postawy roztomilé, myslila gako Pláto, a zpjwala gak Orfeos.

Soffronym, gi zoče, ocýtil gakéhosy nepokoge, gakéhosy hnutj, sobě neznámého. Sklopil oči; zagjkal se. Arysteos připisuge geho zmatek wctiwosti, dodal mu mysli slowy přelahodnými: Ukaž nám, řka, krásné sochy swé; celý swět wychwaluge schopnost twau. Ach! odpowěděl Soffronym, gá se opowážil udělati Wenussi. Byl gsem s nj spokogen do dnesska; giž ale widjm, že gi musým předělati. Prawě ta slowa, odkryl swau Wenussi, a hodil bázliwé oko na Charytu. Kterážto porozuměwssi slowům geho, dělala, gakoby se zabawowala sochau, a myslila na mladého rytře.

Arysteos, podiwiw se prácým Soffronymowým, wyssel z djlny, a slibil mu, že ho nawsstjwj zase. Charyta, odcházegjc od něho, pozdrawila ho milostným okem. Ubohý Soffronym pocýtil neyprwé, po gegjm odchodu, že sám gediný w domě swém zůstal. Ten wečer nečetl Homéra; Charytau se wyrážel. Druhého dne mjsto práce běhal po celém městě w naději, že spatřj Charytu. Y spatřil gi; a od toho okamženj

užení tjm wjce zahálel, tjm wjce přemeyšlel. Sochy zůstaly w kautě nedodělané. Apollo, Dyana, Jupiter Soffronymowi nebyli ničjm. Ustawičně mysle na Charytu trávil žiwot w diwadlech, na mjstech weřegných, na procházkách. Newwidělli gi, wrátil se, aby na ni myslil; zhlédlli gi, wrátil se, aby přemeyšlel na prostředky, gakby gi zas uzřel. Posléze geho powěst, geho stálost, geho způsobnost otewřely mu přjstup do domu Arysteowa. Čjm wjce se wyrážel s Charytau, tjm wjce gi zamilowal. Gak se osměliti gi to řjcy? gak mohl ryter bez gměnj, bez rodičů taužiti po prwnj osobě města? Wšecko, y geho čitedlnost bránila mu mluwiti. Charyta byla tak bohata, že nebylo chudému člowěku ani dowoleno mjti gi za krásnau. Soffronym wěděl to dobře: byl gist, že prohlásyli se, ztracen bude; než nebylo ginak; buď umřjti, aneb prohlásyti se. Y psal Charytě. Psanj to tak srdečné, tak ponjžené, tak uctiwé swěřeno bylo otroku Arysteowu, gemuž Soffronym wšecko darowal, což byl z zysku za swé sochy uchowal. Newěrný otrok, co měl donesti psanj Charytě, chwátal ho odewzdat otcy.

Starý Arysteos, rozhněwaw se nad tau opowážliwostj, ponenprw nepráwě užil práwa důstogenstwj swého. Přirkl Soffronymowi nepravosti, sám ho w radě obžalowal, a wymohl, že z města wypowěgjn byl. Ten nešťastný cekal

kal den po dni s třesenjm otroka s odpowědj; a obdržel poručenj, aby se z Miléta wyhostil. Nepochybowal, že Charyta rozhněwaná sama tu pomstu wzbudila. Zaslaužil gsem, zwolal, toho osudu; nemohu wssak pykati, že gsem ho zaslaužil. O Bohowé, učiňte gi sstastnau, a wssecko nesstěstj, cožby mohlo žiwot gegj zkormautiti, nad mau shrňte hlawau. Nereptage na přjsnost saudců, ubral se smutně k přjstawu, a wstaupil na lodj Kretenskau.

Zatjm Charytein otec saudil býti potřebné, aby zatagil dceři swé prawau přjčinu, způsobiwsj wyhnanstwj Saffronymowo. Charyta o tom nepochybowala; ona čtla w očjch Thebánowých wssecko, čeho nesměla čjsti w geho psanj, obětowala mnohé slzy památce mládence proto nesstastného, že milowal. Ale Charyta byla gesstě mladičká; brzyť naň zapomněla; a Arysteos upokogený myslil toliko na prowdánj swé dcery, když přjhoda neobyčegná rozssjřila zármutek po celém Miletě.

Mořsstj laupežnjcy z Lemnusu přepadli geden djl města. Dřjwe než ozbrogenj měsstané se sběhli, aby ge wyhnali, tito barbaři obrali chrám Wenussin, a odwesli wssecko y s sochau bohyninau. Ta socha byla ochranau města Milétu; w zachowánj gi záleželo sstěstj Miletčanů. Lid zkormaucený poslal wyslance do Delfi o radu Apollinowu. Wěssba odpowěděla, že

Mi-

Město nebude bezpečen, dokud nowá socha Wenussina tak krásná, gako Bohyně sama, nebude státi na mjstě ztracené.

Y hned dali Miletčané po celých Řekách prohlásyti, že neykrásněgssj dcerka Miletská a čtyry talenty (6870 zlr.) na zlaté budau odplatau rytcy, kterýž wyplni wýmjnky wěsstby. Množssj wyhlássenj vmělcy přigdau s swými pracemi; wystawj ge na mjsto weřegné; předstawenj y lid se gim diwj; ale gak mile postawj sochu na oltář, moc nadpřirozená gi překotj. Miletčané zaufagjcý pohřessili tehdáž Soffronyma; y žádagj welikým křikem, aby se wyssetřil. Arysteos sám gest přinucen doptáwati se na lodj Kretenskau, na kterauž nesstastný wyhostěnec wsedl; srownáwagj měsýce, dni; possljá až do Kreta, a dowědj se, že ta lodj y s nákladem nedaleko ostrowa Naxos vtonula.

Miletčané zarmauceni winili předstawené gak z malé bedliwosti, gakožto přjčiny wpádu barbarského, tak y ze smrti Soffronyma, kteréhož wypowěděli nespravedliwě. Lid z reptánj brzy včinil powstánj; hrne se k domu Arysteowu, obkljčj geg, wrazý doň. Slyš Charytiny, gegj křik, gegj prosby, neutahau otce gegiho oswoboditi; y gali Arystea, sepiali pauty, a wlékli w wězenj tmawé. Lid vsaudil, že z ně-

ho

ho newygde, dokud socha Wenussina nebude do sazena.

Charyta w zaufánliwósti sama chce do Athen, do Korynthu, aneb do Thébe hledat vmělce, kterýžby w stawu byl, gegiho otce oswoboditi. Y hned smyslila prostředky, aby mu wězenj polehčila; wěrný otrok musý o geho potřeby pečowati. Charyta, s té strany vpokogena gsauc, opatřj lod, nalozj na ni poklady, a odplowe.

Prwnj dnowé plawby gegj byli šťastnj; zdálo se, gakoby gi byli wětrowé w ochranu wzali: nagednau hrozná bauř sežene lod s cesty, a přinutj plawce, aby wzal autočisstě w zátoce sobě nepowědomé. Sotwa gest tam, bauř přestane, slunce se zase okáže, a Charyta, pobjdnuta krásau powětřj, chce wystaupiti na zemi, aby sobě několik hodin po mořské lopotě odpočinula. Záhy gest na břehu. Sladký sen na loži trawném gi občerstwj, a včinj, že na chwjli na wssecky nesnáze zapomněla. Sen ten nebyl dlauhý. Charyta procytne, a widauc, an gegj otroci gesstě spj, nechce gich zbauřiti. Sama se swau strastj procházý se po břehu; a gsauc žádostiwa prohlédnauti ta neobýwaná mjsta, slézá skaliny, kteréž wnitřnj ostrowa kraginu před wlnami chránily.

Y spatřj rozkossné audolj, protýkané dwěma potůčky, a zakryté owocným stromowjm; a

za-

zastawj se, aby užila toho krásného podjwánj. Přirozenj bylo tehdy w neykrásněgssjch dnech garnjho času: wssickni stromowé gsau w kwětu; krůpěge dessťowé přesslé baurky wisý gesstě na kragi každého kwjtečka; a slunce swými na ně dorážegjc paprsslky, posýwá ratolesti drahými kamenny. Motylowé, radugjce se z nowého spatřenj krásného času, počjnagj opět oblétati bjlé bukwice; rogowé wčel zwucj nad stromy, a nedowěřugj sobě gesstě sedati na kwět, obáwagjce se, aby jy swých prohlédacých nepomokřili křjdel. Slawjček a pěnice po swém wděssenj se zpamatowawsse, dali rozléhati se ohlas swého prozpěwowánj; samičky gegich autlegssj, a na lásku toliko myslicý poskakugjce zatjm po lauce, okaussely pyskem sena gim tuze gesstě zeleného; a nalezsse stéblicko trawy suché a hebké, plny radosti nesau ge rychlým letem do hnjzda, gež dělati začaly.

Charyta se podiwjc tomu diwadlu, wzdechla. J staupila do audoljčka, a přegdauc lauku zhlédla chalaupku zelenými obkljčenau ořechy. Wchod gegj skrýwal hágeček; y prodere se skrze ten hágeček, zaslechne hrčenj potoka, který se před gegjma nohama krautil; záhy se w tento ljbezný hrkot mjsý zwuk giný; ona poslauchá: milostný a srdečný hlas pěge w těto slowa:

Ach!

Ach! draze, draze přisslo mi
To krátké, bludné okamženj!
Má láska, mněl gsem, pohne gi,
Že v nj dogdu zaljbenj.
Gsem gako onen opowážliwý
Gegž swedla nebes Králowna:
Wjc krutá, nežli maudrá Junona
Lže lásku gemu; celý bychtiwý
Mnj w skutku, gi že swjrá w náručj:
A, nesskastný! gen oblak obgal mjsto nj!
Ach! též tak smutný widjm osud swůg.
Smrt samu gistě přetrwá žel můg.
Když duch má nesmrtedlně žjti,
Gak nemá láska wěčná býti?

Hlas nedokonal, a Charyta, poznagjc Soffronyma, do mdloby padne. Na hřmot, gegž včinila, přiběhna Soffronym, gi widjc Y wezme gi w náručj, opět na nj popatřj, ne může vwěřiti swému sstěstj. Y přinese gi k břehu potoka; a ssplichage w gegj krásný oblyčeg wodu, brzy gi wzkřjsý. Soffronym Řeko: Gsyli ty Charyta, dj, čili Bohyně nějaká?
Gsem

Gsem dcera Arystena, odpowěděla ljbezně: můg otec gest w nebezpečenstwj: ty gediný ho můžeš wyswoboditi. „Ach! mluw, řekl Soffronym s radostj, co mám včiniti? Žiwot můg gest pro ni, gako pro tebe.“

Charyta mu na to oznámila, gakau služ- bu může prokázati gegj wlasti, y gegjmu otcy. Soffronymowi to ſmyſſlenému radost se blyſſtěla w očjch. „Vpokog se, řekl gj s gakausy hrdostj; gá mám w chalaupce djlo, které se musy zaljbiti Bohůni, y měſſťanům waſſim: náležj tobě; ale wyžádám sy, ať se na ně dřjwe nepodjwáš, až w chrámě Miletském.“ Dcera Arysteowic swolila, a Soffronym gj wyprawowal, gak se od vtonutj na moři sám y s ryteckými nástro- gi oswobodil. Nalezl na tom pustém ostrowě wodu, owoce, a mramor. Gsa na pokogi w chalaupce, kteraužsy byl wystawěl, pracowal na kusu miſtrowſkém, který měl oswoboditi Ary- stea. „Pod, připogil, pod se podjwat do schránky, kdež gsem žiw byl na tebe myslé!“

Charyta gde za Soffronymem, a wegde s njm w chalaupku slaměnau; wſſudy bylo gmé- no Charytino napsáno; wſſudy prwnj literu geho y Soffronymowa gména pjsmeno dobromady sple- ženo. Odpusť, weče k nj ryteč, gsa na tom ostrowě samgediný osmělil gsem se wygewiti ci- telnosti srdce swého; nebál gsem se tu wy- hnanstwj. To slowo wylaudilo nyjlé Cha-

nyté několik slzý s očj; y pohlédla na Soffronyma, a stisknauc mu ruku: ach! odpowěděla, gá negsem — — —

Nedomluwila; a pozorugjc sochy zastřené rauchem, stogjcý na gakémsy gako oltáři: Honem, přidala, hledeyme mých otroků, ať odnesau ten mistrowský kus, gehož nesmjm widěti až w Milétě. Ty půgdeš semnau; a staniž se gaká chce přjhoda, cýtjmť, že se wjc neopustjme.

Soffronym vtěssený osmělil se poljbiti Charyté ruky, a ona se nehněwala. Práwě docházeli k břehu, když gich otrocy a plawcy dohonili, kteřj gsauce poděssenj z pohřessenj swé panownice, celý ostrow proběhli, gi hledagjce. Charyta gim porúčila, aby opatrně wnesli na loď sochu zastřenau: y včinila se wůle gegj.

Soffronym neopustil chalaupky swé, aby byl nepoděkowal slzawě polnjm Bohům, kteřj ho byli w schránce té ochránili. Y položil na oltář, kdež byla stála socha, wssecky swé nástroge, a obětowal ge Bohowi Panu; pak poljbiw prahu dweřowého, zwolal: Zas se nawrátjm k tobě, abych tu vmřel, nebuduli mocy žjti pro Charytu! Po wssem rozlaučenj wstaupili na lodj, a brali se cestau k Milétu.

Cesta zpět nebyla dlauhá pro sstěstj Charyty, kteráž chtěla, aby gi Soffronym wyswobodil otce prwé než mu přizná swau lásku. Kdyby cesta byla trwala děle, snadby byl ry-

tep

tee přiznánjm gegjm dřjwe odplacen, nežby toho byl zaslaužil. Než Charytina maudrost, Soffronymowa vctiwost, a předewssjm přjhodný wjtr včinili, že se oba zamilowanj tak domů dostali, gak s pustého ostrowa wygeli.

Gméno Soffronymowo rozssjřilo po celém Milétě radost. Lid geg mikugjcý se shromážďj, a vzawře, že nenj třeba, aby socha geho od měsstanů posuzowána, nýbrž aby y hned na oltář Wenussjn na wyskaumanau wystawena byla. Wberau se do chrámu; nesmjrný daw geg naplnj; Charyta ssla třesauc se za Soffronymem, genž kráčel napřed s obrazem zastřeným raussau.

Soffronym geg postawj na oltář vctiwě, ale bezestrachu; socha zůstala státi! — Na to gi odkryge: a celý swět poznal oblýčeg Charytin. Ona to byla! Gi wzal zamilowaný rytec za předklad swé Wenusse. Obraz Charytin byl tak dobře w srdcy geho wytisstěn, že y daleko gj gsa, na swém ostrowě půwodnjho předkladu nepotřebowal; a včiniw gi podobnau, wyplnil wýmjnky wěsstby, která žádala obrazu tak krásného, gako Wenusse sama.

Bohyné gsaucy vpokogena, bez horlenj přigala tu obět, a oznámila skrze vsta swého neywyžssjho kněze, že wěsstba wyplněna gest. Lid radostj plésá; oblýčj Soffronyma, a žádá ho s radostj, aby sy odměnu wywolil. Pro-

puskte Arystea, odpowěděl, a budu zaplacen. Y letj do wězenj karcowa; Charyta chce býti prwnj při odraženj okowů otrowých; oznámj mu geho sstěstj; a sklopj po každé oči, kdykoli wyslowj gméno Soffronymowo: Wděčný Aristeos dychtj po swém oswoboditeli; owrhne se mu w náručj, smáčj ho slzami, a dj k němu: „Můg přjteli! gá byl winen, ale Charyta musý naprawiti winy mé.“ Prawě ta slowa, stiskl w rukau swých ruce těch dwau milých dohromady. Wesskeren lid plésá, wssecko gest gimi sstastno; a Soffronym a Charyta y hned sobě přisahali wěčnau wěrnost v podnožj té sochy, kteráž byla gistým důkazem krásy Charytiny a lásky geg[illegible] choté.

Jozeff Rautenkranz.

Dobytj Peru

skrze Františka Pizaro.

Wasskwez Nunez de Balboa usadiw se na ostrowě swatá Maryja nazwaném, hned s počátku wssemožně se přičinil, aby moc, které nabyl, stálá byla. Saudil welmi práwě, že zlato a snažnost nowé země k prospěchu Sspanyelů wynalézati geho auřad nejwjce ubezpečj.

Z toho ohledu se přewelice snažil, aby na krajinu co nejlépe zůjdil, a aby lásku u Amerykánů, pečuge wlídně o gich dobré, nabyl. Uhledl sice gich také při příležitosti zlata zbawiti; než co kdo dá dobrowolně, nemůže se za ztrátu počjtati. Wypprawil také rozličné korá-

by

by na polednj moře, aby hledali nowých kragin, a geden z nich mu přinesl prwnj zpráwu o welikém králowstwj Peru.

Ted myslil, když gménem krále sspanyelského opanowal Kastyli d' Oro, že mu se odpustj wsselické prowiněnj, a poslal proto posla s králowským podjlem zlata, kterého až po tu dobu nazbjral, s zpráwau wssecky činy až posawad předsewzaté obsahugjcý do Sspanyel králi. Ale nesstěstj bylo, že sobě ho nic wjce newssjmali, a že Pedraryas d' Awila, geden z neyochyzdněgssjch a krwe neyžjžniwěgssjch byl prwé, než se gesstě nahodila přjležitost, aby mohl Nunez swého chowánj a služeb Sspanyelské zemi prokázaných dokázati, ředitelem Kastele d' Oro ustanowen, a genž giž také měsýce čerwence léta 1514. s mocným lodstwem k swaté Marji připlaul.

Nunez, ačkoli byl welmi cti žádostiwý muž, prokázal mu wsseckn wážnost, co gen bylo možná, a postaupil mu swého mjsta, ani slowa o tom nepromluwě. Nalezl potom Nunez přjležitost, že důkazů swého chowánj a swých zásluh ke dworu dodal, a byl také za odplatu ustanowen wládařem zemj na polednjm moři. To mrzelo Pedraryá, který newěra na zásluhy Nunezowy a sstěstj gemu záwiděge, winil ho z welkých prowiněnj, y dowedl toho, že Nunez, který se odewzdal k hanbě swého nepřjtele horliwě

a

a wěrné službě swého krále, za odplatu za wssecky swé služby w čtyřidcátém druhém roce swého žiwota, křiwě z zrady proti králi obwiněn gsa, byl vtracen.

Nunez stawěl město Panama s newyprawitedlnau snažností a prací, y tolik zemj při břehu mořském nalezl, že bylo zdaleka giž widěti Peru, a ačkoli nebyl tak sstastný, aby ge opanowal, nebyl předce než on půwodem geho opanowánj, gessto y cestu tam prorazyl.

Aby se spogili přjběhowé následugjcých důležitých nálezů, bylo třeba tohoto nawrženj. Ostatně pocházeloli to odtud, že Sspanyelowé tenkrát w rozličné wěcy zapleteni gsauce neměli kdy, aby hleděli nowých zemj hledati, čili ge odstrassili nedokonalé a posawad negisté zprávy o gich předsewzatém konánj, dosti na tom, že této země nad Mexiko mnohem znamenitěgssj po mnohém nesstastném zkaussenj Pedrarnowu snažností a nákladem třj saukromných osob se dobylo.

Prwnj z nich, který to welmi snažně wedl, byl Frantissek Pizaro, rodič z Truxila w kragině nazwané Estremadura w Sspanyelých. Někteřj sspanyelsstj spisowatelé prawj, že byl rodem sslechtic, ginj opět gistj, že gest přirozený syn oficyra z Truxila, a že geg odwrhli gako nalezence; potom otce nalezsse že přinutili, aby se ho vgal, wssak že ho dokonce w ničem cwičiti

ne-

nedal; neb ten slawný muž, který dobyl tak weliké a mocné země, neuměl ani čjsti, ani psáti.

Když byl chlapcem, musyl prasata pásti; když mu se to giž znechutnělo, utekl na koráb, který měl odplauti do západnj Indye, a ukázal potom gak w Espanole, tak w Kubě, že gest směly, snažný a welikými schopnostmi obdařený muž. Slaužil potom pod Nunzem de Balboa, a nashromáždiw zlata, usadil se w Panamě, hned gak se wystawěla. Tu se zdálo, že bude žiw pokogně; ale žjžeň po zlatě mu nedala pokoge, a on předložil Pedrarynowi, aby geg wyprawil na polednj moře kragin hledat. Pedraryas swolil k wůli Pizarowě, genž se wydal na moře s powolenjm králowským a w společnosti Diega de Almagro a Ferdynanda de Luques. Odkud byl Almagro, nic se newědělo, tak že, ačkoli se gmenowal po mjstu, kde se narodil, nemohl žádný spisowatel wyzwěděti a zaznamenati, kdo byl geho otcem. Luques byl kněz a welmi bohatý muž.

Z těch třj mužů, gichž gména budau wěčně k hanbě lidské, měli sprwu wssickni rozumnj lidé smjch; pokládali gim to za nesmyslné a pošetilé, a nemyslili, než že přigdau wssickni třj k zkáze. Ale newssjmagjce sobě, co tomu lidé řeknau, zawázali se wssickni třj slawně, že gich žádné nebezpečenstwj, ani nepohodlj neodstrassj, aby předsewzetj swého newykonali, až se wssi-

ckni

čtni třj stegně rozdělj o zysk, kterého nabudau. Aby vmysl swůg gesstě wjce vtwrdili, a aby se gesstě pewněgi spogili, wzali na pomoc náboženstwj, slysseli zpjwanau mssi, kterau měl Laques, a přigali z geho rukau wečeři Páně. On wzaw hostyi, rozlomil gi na tři částky, z kterých požil gedné, a každému z swých společnjků podal gedné, na znamenj, že budau hleděti snažně, aby předsewzetj swé wykonali, gakoby na tom gich blaženost záležela.

Tak odplaul Pizaro a geho společnjcy w polowicy listopadu léta 1524, aby dobyli Peru. Geho wogáků nebylo nic wjce než dwě stě mužů pěchoty, a ssedesát gezdců, a dwanáct malých děl, která musyli tahati přemoženj otrocy Indyánsstj. Když powážjme, že se báli Peruáni tak welice Europčanů, gako Mexikáni, což welmi Sspanyelům prospělo, když pomyslíme dále, že byli mnohem rozmazaněgssj a chaulostiwěgssj než Mexikáni, hrubě tedy nenj diwu, když posaudjme dle toho, co sme giž při dobytj Mexika slysseli, že Pizaro malým počtem lidj Peruánskau zemi opanowal. K tomu dopomohlo gesstě několik dokonce zwláštnjch připadnostj, které tu wyprawjme, aby se malé známosti nabylo o hystorni, náboženstwj, a wycwičenj ducha obywatelů.

Prwnj zakladatel Peruánského cysařstwj byl Mungo Kapak, muž, kterýž přewýssil zwláštnjm

wtipem

rem wssech spoluwěkých, a který swau mjrnau powahau bez wássnj, vměl opanowati powahy a wássněň swých bližnjch, které se naučil náležitě a dokonále znáti, a vměl ge k swému prospěchu a k swé sláwě obrátiti. Wěděl, že gsau obywatelé Peruánského cýsařstwj powěrčiwj lidé, a že ctj zwlásstě slunce. Prawil tedy, že pocházý od toho sskwostného swětla, že gest poslán, aby zřjdjl zwlássť gich poctu při službách Božjch, a že geho gménem a z geho vloženj gedná. To smysslem, což zcela bylo podlé powěrného smyslu těch, které přemluwiti hleděl, snadno mu bylo lid lehké wjry omámiti, a tjm gediné mu se zdařilo, že sobě podrobil tak znamenitau zemi.

Když založil giž částku swé řjsse dotčeným způsobem, rozmohl gi zbrogj; ale musý mu se ke cti řjcy, že y kde mámenj neb zbroge vžil, aby dosáhl swého cýle, předce se to stalo pokaždé z čistého vmyslu, aby rozmohl a stálé včinil sstěstj a blaženost. Spogil barbarská pokolenj, která wůkol ležela, a včinil z nich lidi, dal gim zákony; naučil ge, aby zbroge vžjwali; včinil ge tichými skrze náboženstwj, kterému ge naučil, a na tom skupni, w kterém gim ducha powýssil láskau k wlasti, wedl také gich srdce dobrými přjklady. W žádné kragině w Amerыce nezděláwaly se rolj, a nebylo vměnj w takowé dokonalosti, a w žádné neprospěli lidé tak w vměnj, které žiwot kráský, gako Peruáni.

Po

Po geho smrti panowalo mnoho knjžat, kterým řjkali Ynkas. Z těch seděl práwě dwanáctý, gménem Atabalipa, na trůnu. Geho otec Guaiana Kapak rozssjřil kraginy, které zdědil po swých předcých kraginau Kwito, která ted činj částku sspanyelského Peru; a aby mohl gimi bezpečně wládnauti, pogal sobě za manželku dceru prawého panownjka té kraginy, z které pocházel Atabalipa. Geho starssj bratr Hueskar, který se narodil z giné matky, chtěl mjti wssecky kraginy swého otce, y kraginu Kwito, která wětssjm práwem náležela Atabalipowi, a z toho possla měststá wogna, která se schylowala k nesstěstj gíž gednoho, gíž druhého, a pak předce wypadla k prospěchu Atabalipowi. Ten gaw swého bratra Hueskara, dal ho chowati w wěži w Kusku, w hlawnjm městě Peruánském. Tau přjpadnostj se nasslo semena anarchye, a raná přjčina k rozdělenj Peruánského cýsařstwj wznikla giž nynj, dáwno před přjgezdem Pizarowým. K tomu saužený řjsse přissllo také, že se předpowjdalo od nábožných lidj nesstěstj, což činilo nesstastné přjhody gesstě horssj. Dle toho předpowěděnj a dle wjc wyložených snů, mělo se cýsařstwj podmaniti od cyzých lidj, kteřj byli, dle wypsánj, Sspanyelům podobnj, zwlássť byla mezy nimi stará powěst a wssudy známá, kterau slychal syn od otce; totiž, že měl starssj syn gednoho z gich Inkasů widěnj, že

mu

mu se wkázala nuzisská osoba, které bylo gméno Wirachoka aneb syn slunce, gegjž oděw byl oděwu Peruánskému zcela nepodobný, a která měla dlauhau bradu; s gegjch ramen že ljtal dlauhý plásst, a w swé ruce že držela mladému knjžeti zcela neznámé zwjře. Ta powěst se wkořenila do hlaw Peruánských tak welice, a wěřili gj tak gistě, že spatřiwsse prwnjho Sspanyela s bradau a plásstěm, an držj koně za uzdu, wzkřikli: „Tu gest Ynka Wirachoka!" neb syn slunce.

W takowých přjpadnostech hleděl Atabalipa, nežby se Spanyelům protiwil, k sobě ge radégi gako přátel nakloniti. „Tito lidé; prawil, gsau poslowé Božj, tedyť gim neublj̈žjme, ale radégi se přičiňme, co bude možna, abychom gich přátelstwj zjskali. Ale Pizaro, kterýž rowně tak necitedlný, gako daremně wychowán byl, ani nepomyslil, gakby mjrně a sslechetně nakládal s národem, který měl z newědomosti za barbarský, a který nemége sice s lidmi vkrutně nakládati, předce byl mnohem wjce wycwičen a wzdělán, než Pizaro. Rozkázal tedy dle swého ohyzdného smyslu mordowati, a geho lidé se obořiwsse práwě když s Atabalipau rozmlauwal, bezewssj přjčiny na stráž, pobili pět tisýc mužů, kteřj se hnali, aby swaté osoby swého Ynkasa bránili, a gawsse Atabalipu, dopravili geg na sspanyelské koráby.

Pi-

Pizarro, dostaw Ynky bez wsseho odporu do swau moc, byl tedy, ať tak řku, neobmezenym pánem nad Peru; neb Peruáni byli rowně tak nakloněni a podrobeni k swému panowniku, gako Mexikáni. Brzy počali s Sspanyely o geho wyswobozenj gednati, a při té smutné přjležitosti se přinesly wssecky staré drahé wěcy knjžecý, kterých nachowali množj mocnj cýsařowé, a znamenitj pokladowé, kterj byli w chrámjch, aby geg wykaupili; neb měli Ynku za dussi králowstwj, a za podporu náboženstwj.

Když nynj Pizaro o to gednal, a nesmjrné množstwj zlata shledál, nemysle Ynky propustiti, přissel Almagro, a tjm se důležitosti Pizarowy drobet zplětly. Zewnitřnj přátelstwj, které se zdálo býti mezy oběma, pocházelo gen z skrytého lakomstwj a z smělého ducha, který se o moc pokusyl, a kterému nebylo nic těžkého a nebezpečného, co lahodilo staré wkořeněné wássni. Když tedy bylo o zysk každého činiti, nebylo wokonce k prawdě podobné, žeby se byli smluwili. Pizaro žádal, že byl hlawnj osobau, která welela, aby Ynku gali, neywětssj částky sebraných pokladů za geho oswobozenj, a Almagro na tom stál, aby wzal každý polowicy. Aby wssak se tau rozbrogj celé wěcy nezkazilo, Pizaro swolil, a kořist se na dwé rozdělila.

Za wykaupenj přissło dewět milionů tolarů, a tedy wjce, než se s počátku nadáli, y bylo se

se gich dodalo, ale předce nepostačowalo, aby se spokogilo lakomstwj nenasycených Sspanyelů. Pátého djlu té přewelikě summy nabyl král, ostatnj se dle záslužy rozdělilo, a každý sprostný wogák nabyl dwanácti tisýc tolarů; summy, o njž se nikteraf nadjti mohlo, že ti, kteřj gi magj, y budaucně se podrobj dobrowolně obtjžnostem a poslussnosti wogenské. Sotwa wogácy poklady shrábli, giž žádali, aby se z wogny pustili, by mohli užitků swých pracý w pokogi požjwati. Pizaro byl dosti chytrý, aby k gich žádosti swolil, neb předzwjdal, že předce žádost, aby nabyli dále gesstě wjce bohatstwj, mnohé z nich w službě zdržj, a že skrz ty, kteřj se wrátj do swé wlasti, mnohý ginj přjssernjcy se přiwábj, aby se sem wydali, a zlata a bohatstwj dobyli. To chytré mjněnj se také hogně stalo; neb sotwaby byli mohli wyslanj oficýři wjce wogáků sezbjrati, než ti, kteřj se wrátili z cesty s] tak nesmjrnými poklady. Nowj přjssernjcy přicházeli hogně, a Pizaro nabýwal tolik wogáků, co mu gich bylo třeba.

Ta nesmjrná wýplata, která se dala za wyswobozenj Atabalipowo, neprospěla dále k ničemu, než aby rozmohla lakomstwj Pizarowo, a aby ho gesstě děle zdržel w zagetj, až mohli Peruáni dokázati, že nemagj giž wjce pokladů, by spokogili geho lakomstwj. Ale zdaž myslili, že nemohau přátelé Ynkowi giž nic wjce dáti, neb

mr-

wrzelost ge giž tolik wogáků chowati k ostřjhánj Ynky; neb měli snad Pizaro wewolj proti Atabalipowi, což se skoro z některých připadnostj zdá, dosti na tom, z geho rozkazu bylo to nešťastné knjže vtraceno. Winili geg, aby se přiodčl ten vkrutný skutek spraweblnostj, z modlosluzby, že má mnoho žen, a z wjc takowých neslmyslných prowiněnj; a gediná žaloba, která se zdála prawau, byla, že dal swého bratra Hueskara vtratiti, ačkoli ani ta žaloba nezasaužila toho trestu, neb bylo powědomo, že se spikl Hueskar proti Ynkowi, aby geg zwrhl s trůnu, hledě geg opanowati; a mimo to nemá dle obecného národnjho práwa žádný národ práwa, aby se pletl do wnitřnjch důležitostj swobodného národu.

Atabalipa odsaudili, aby byl vpálen, ale k wěčné hanbě Sspanyelům bylo vpálenj proměněno w oběssenj, což tjm způsobil, že se dal pokřtiti. Ani té neymenssj známosti o křtu nemage, byl wečer pokřten, a druhého dne ráno ho wjce nebylo.

Když byl Atabalipa mrtew, mnozý hleděli na trůn se dostati. Neywzácnějssj z nich zwolili bratra Hueskarowa; Pizaro posadil syna Atabalipowa na trůn; a dwa Peruánssti wůdcowé hleděli, aby se pomocý wogska za Inkasy potwrdili. Mohlot se mysliti, žeby byla mussyla rozličnost mjněnj a nesworuost polehčiti

Sspa-

Sspanyelům dobýwání, a žeby byla vblížowala prospěchu Peruánských, než w těch případnostech předce nepůsobila, čeho se od nj čekalo. Ti soky o trůn bogowali proti sobě, a tudy se naučili wssickni zbroge vžjwati. Pokogný lid, kterýž žádnému neubližj, dá se obyčegně raděgi pobiti; pohnukneli pak se národnjho ducha, ať to pogde, odkudkoli, tedy počne národ z nečinnosti se buditi; a to se stalo w tom wnitřnjm nepokogi y v Peruánů, kteřj teď něgak srdce nabyli, aby se protiwili Sspanyelům, magjce ge za prwnj půwody wssého swého nessťěstj.

Ztráta, kterau trpěli Ewropčané při těch stálých půtkách, nebyla tak znamenitá w tu dobu, gako gich následkowé. Že se častěgi porazylo wogsko Pizarowo, vmenssilo se tudy bázně, žeby nebylo možné Sspanyelů a gich zbroge přemoci, kteřj se snažili, zachowati Peruány w té bázni. To způsobilo, že chtěl mjti Pizaro přjměřj, a když se vmluwilo, založil slawné město Limu, a hleděl, aby se tam Sspanyelé dobře vsadili.

Gak se wssak pohodlná přjležitost opět nahodila, chopili se Sspanyelé zase zbroge, a zdařilo se Pizarowi, že po mnohých těžkostech a nebezpečenstwjch Kusko, hlawnjho města Peruánského, se zmocnil. Když se bral do města, měsýce řjgna léta 1532., wssickni obywatelé se rozprchali, a swé neydražssi wěcy pobrali; ale nale-

Uzalo se předce gesstě přemnoho pokladů. Sspanyelé, wědauce, že Peruáni s swými mrtwými neydražssj wěcy pohřebugj, obgjrali hroby, a nalezli w nich tolik bohatstwj, že prý summa, kteréž nabyli w Kussstě, rowně tak weliká byla, gako která se zaplatila za oswobozenj Atabalipa.

Pizaro, obáwage se, žeby, kdyby přiwedl Peruány až k zaufalstwj, proti sobě celau zemi zbauřil, pozwal Peruány z Kuska, aby se wrátili do swých bytů; Indyáni k tomu swolili, a zdálo se, že y Ynka k něčemu swolj.

Tak daleko se dařilo Sspanyelům, když nowj slibowé a nowé wogsko z Sspanyel připlaulo. Pizaro nabyl gesstě mimo to, co mu se ugistilo, dwě stě mořských mil země k poledni při břehu, a Almagro rowně dwě stě mil k poledni wedlé Pizarowy země. Tudy possel prudký rozbrog mezy oběma, neb každý počjtal Kusko do hranic, kterých mu se udělilo. Zatjm způsobila Pizarowa rozssafnost, že se sgednotili, a Pizaro přemluwil Almagra, že ležj Almagrowa země k poledni od Kuska, že gest rowně tak bohatá a aurodná gako Kusko, a že se gj může rowně tak snadně gako Peru dobyti. A aby swých důwodů potwrdil, nabjdl se, že mu bude při geho wýprawě, která se mu dle geho domněnj dobře zdařj, nápomocen.

Almagro, žádostiw gsa cti, že dobude sám králowstwj, poslauchal pozorně řeči Pizarowy, a

přibraw z Pizarowých wogáků tolik co myslil, že mu postačj, při mnohých obtjžnostech a nebezpečenstwjch prorazyl až k Chyli. Ale nebezpečenstwj a obtjžnost zmizegj, když se naděgj lidé bohatstwj. Přelezl přes Kordylery, wysoké a nesceſtné hory, na kterých byl pořád snjh, a ztratil mnoho wogáků a swých wěcý. Pak se přibral do Kopajapu, který náležj Ynkowi z Peru, a dobyl za krátký čas welikého kusu země, která ležj okolo něho.

Ale Peruáni nabyli, obcugjce často s Sspanyely, chytrosti, a naučili se něco bogowati. Pozorowali rozdělenj nepřátelského wogska; pokusyli se, wědauce, že Pizaro stůně, a Almagro se přjliš wzdálil, aby zas opanowali hlawnj město, a bylo by gim se to skoro zdařilo; ale Almagro se gesstě záhy o dobýwánj Kuska dowěděl, nechaw dalssjho dobýwánj, vmjnil, že zachowá, čeho tak pracně dobyl. Hned se tedy wrátil, odehnal, kteřj dobýwali Kuska, a pobil při té přjležitosti přemnoho Peruánů.

Ted wládl Almagro Kuskem, kterého mocý dobyl, a nechtěl ho postaupiti Pizarowi, který přitrhw s swým wogskem myslil, že gsau w něm gesstě Peruáni. Ten rozbrog způsobil mnoho krwe prolitj mezy oběma řediteli wogsk, sstěstj se nachylowalo brzy na tu, brzy na tu stranu, a pokaždé pospjssila rychlá pomsta, a osud přemožených byl newyhnutedlná smrt.

Ta

To se stalo také naposledy Almagrowi, kterýž, gsa giž letilý, byl obětj záwisti Pizarowy, gehož nebezpečenstwj a sstěstj byl aučasten po mnoha léta, a s njmž při počátku dobýwánj tak tuze byl spogen. Mnozý Peruáni slaužili, co trwala městská wogna, mezy sspanyelským wogskem, a naučili se od Křesťanů chwalitebnému vměnj, gedni druhé prospěssně zabjgeti.

Pak se oswjtily oči tomu wždy trpjcýmu a zaslepenému národu, a náhle cosy welmi znamenitého vmjnili. Poznali vkrutnost Ewropčanů, znali gich nesmjřitedlnau pomstu a gich nenasycené lakomstwj, a z toho saudili: žeby nebylo nikdý konce wogně a rozbrogi. Prawili tedy mezy sebau: „Wraťme se do swých hor, Křesťané se dosti brzy sami pohubj, a pak se můžeme w pokogi wrátiti do swých bytů.“ Stalo se, gak powěděli. Peruáni zmizeli, a nechali Sspanyelů w swém hlawnjm městě. Kdyby byla moc sspanyelská stegná byla, byliby Indyáni skoro dobře saudili; ale Pizaro swjtězyl, a to včinilo žiwotu Almagrowu a naděgi peruánské konec.

Pizaro, gsa zbawen strassliwého soka, předce wždy opět nenasyceným lakomstwjm ponaukal, aby se o nowé wěcy pokusyl. Daufal, že mnohem wjce nalezne a dobude w polednjch kraginách, do kterých poslal několikrát Almagra. Wbjral se tedy cestau, kterau se bral prwé Alma-

magro, a dobyl k tomu gesstě giné kraginy. Orelana, geden z geho setnjků, plaul přes Andes, a plawil se odtud až tam, kde se wléwá Amazonská řeka. Na té dlauhé cestě nálezli po březých mnoho žen, které ssly s swými muži, gakž gest to w Amerycе obyčegné, do bitwy, že ležj w oděnj mezy pobitými. Z toho se Sspanyelé domnjwali, že musý býti to ženské pokolenj starým Amazonkám podobné. Země, kudy se bral Orelana, byla pěkná, a rodila welmi wzácné požitky; ale že byla celá rowná, a proto nemagecy kowů, málo sobě gj wssjmali Sspanyelé, a nenechali tam nikdý osady.

Pizaro, který byl posawad w tom neywjce sstastný, co počal, a který ted nikoho neměl, kterýby směl počtu od něho žádati, aneb gako sok gemu se protiwiti, zustil wzdu swé přirozené vkrutnosti, a nakládal welmi nelidsky s těmi wssemi, kteřj mu neswolili slepě k tomu, co vmjnil, a neposlechli geho rozkazů.

Z takowého chowánj nemohlo nic dobrého pocházeti. Geho nepřátelé newiděli konce swé bjdy, tudy se přewelmi rozljtiwsse vmjnili, že gim po zaufalstwj nic nezbýwalo, než aby skljdili bud Pizaro, neb sebe. Y předsewzawsse to prwnj zabili Pizaro 16 čerwna léta 1541, když mu bylo práwě 65 let, w geho palácu w Limě, který dal sám wystawěti.

Pi-

Pizaro nepogal nikdý manželky, a ačkoli obcowal s dcerami neb sestrami Ynkowými, gako s mnohými ginými, předce se newj, žeby byl dětj pozůstawil. Skrze geho newědomost gjm pohrdali, skrz swau vkrutnost byl w osskliwosti, a proto také nelitowal žádný geho smutného konce.

Strana starého Almagra wyhlásyla nynj geho syna téhož gména mjsto králem, ale neywjce Sspanyelů nechtělo, ačkoli proti spiknutj, které ssklidilo Pizaru, nic neměli, k potwrzenj swoliti. Oznámilo se to ke dworu, čekali co magj činiti, a cýsař, Karel V., kterýž byl tenkrát králem w Sspanyeljch, poslal gim také brzy gistého Waku de Kastro, muže přewelmi sslechetného za ředitele. Tento de Kastro swrhl mjsto krále Almagro, a zřjdiw saud dal geg s hlawnjmi swůdcy odprawiti.

De Kastro vměl opatrně a sslechetně zas brzy vzdrawiti, w čemž se osadě vlјžilo, a zřjdil wssecko, gak pro osadu, tak pro mocnáře welmi dobře. Geho opatrnostj se brzy dolowé la Plata a Potosy, které posawad gen objrali, dworu k vžitku wzdělávali. Strannost, která s počátku w té kragině panowala, buď mocý se potlačila, neb ginač dobrým způsobem vtissila, a pokog se opět zgednal w Peru.

Zatjm obmesskal de Kastro, kterýž se neyspjš mnoho bezpečil na swé dobré swědomj, mi-

ny.

nyštrů dary a sliby na swau stranu nakloniti, a tjm se proti křiwým žalobám vgistiti. Dosti, že minystři tam poslali komissý, aby wyskaumala důležitosti a zpráwu de Kastro, a osada se opět znepokogila. Strany, které se sotwa vtissily, zas se znepokogily; Gonzalo, bratr zabitého Pizary, vgal se gedné strany, a mnoho nespokogených se k němu přirazylo. Nebylo nynj gen saukromného rozbroge mezy dwěma řediteli o hranice gich zemj; Gonzalo Pizaro se pustil tak daleko, že byl gen gesstě dle gména poddaným krále Sspanyelského. Přibýwalo mu den odedne lidj a giného zysku, a byl dokonce tak opowážliwý, že giného ředitele, který k němu poslán byl, aby geg přiwedl k poslussenstwj, dal stjti. Hleděl, aby admirála sspanyelského wogska na polednjm moři k swé wěcy přiwinul, aby se geho pomocý zbránilo, by tam nepřiplaulo sspanyelské wogsko, gsa zcela přeswědčen, že se tudy musý wssecko dle geho žádosti zdařiti, aby spletl obywatele Mexikánské w swé pozdwjženj.

W tak zlé přjpadnosti byly tenkrát sspanyelské důležitosti, když teprw dwůr poznal, gak zle činil, že bezewsseho ohledu na sslechetnost a powahu, a gen z náwodu miláčků, může do Ameryky posýlal, kteřj swé powinnosti zle plnili. Poslán byl nynj Petr de la Gasga, muž též sslechetnosti, gako de Kastro, ale s mnohem wětssjm

stjm plnomocenstwjm. Oba nemohli neprawost kinem zewnitřnj ctnosti přiodjti, ani ličidlem sslechetnosti swých vmyslů dosáhnauti; oba měli přirozenau lásku k sprawedlnosti, vdatného ducha, nehledjce swého zysku. Ale Gasga spogil gesstě se wssemi těmi lásky hodnými wlastnostmi mjrnost a přjgemné chowánj.

Wssickni, kteřj se nepřirazyli k straně Pizarowě, přiwinuli se k Gasgowi, a y mnozý od Pizarowy strany se odrazyli, a k němu pro geho wýborné chowánj se přirazyli. Admirála zýskal brzy zas, přemluwě geg, aby se wrátil k swé powinnosti a s njm se spogil. Y Pizarowi sljbil bezpečnost s tauž wýmjnkau. Ale přemilné pomysslenj, že bude sám králem, Pizaro tak oslepilo, že chtěl býti radĕgi zahuben, nežby byl kterému sspanyelskému plnomocnjku podroben. Pokusyl se tedy s swými wogáky, kteřj mu ostali wěrnj, o bitwu; byl přemožen, gat, a brzy potom vtracen.

Tak zahynul bratr tehož muže, který dobyl Peru Sspanyelům, gako newyhnutedlná obět pro bezpečnost té nowé osady.

Pla-

Hlawnj powaha a wypsánj prwnjch Amerykánů.

Že se dařilo dobře Sspanyelům, a že nabyli bohatstwj na pewné zemi w Ameryce, pohnulo se giných národů w Ewropě, že se dowtipili, aby hleděli stegnými prostředky stegných vmyslů dogjti. Zatjm wssak nemjnjme wsseho, co se nalezlo, a co se tudy w které zemi změnilo, wyprawowati, protožeby to řeč netěssilo. Tak stogj z. p. wjc pěkných osad a swobodných zemj ssirokého břehu sw. Wawřince w pulnočnj Ameryce, až do Ryo de la Plata w polednj Ameryce, z kterých se některé hluboko do země wztahugj, a pak gsu také gesstě ostrowowé w zátoce mořské, v Mexika na wjce mjstech, gichž wy-

wypsánj geografům zanecháme. Misto toho spissieme, co zaznamenali ginj pozornj spisowatelé o powaze těch prwnjch obywatelů té weliké pewné země, gesstě čas a obcowánj s Ewropčany gich hlawnj powahu smissylo, a tudyby se, co měli znamenitého, odňalo. Mimo to bude přjgemné y tomu, kdo čte gen pro potěssenj, y tomu, který hledj z čtenj vžitku nabyti. Mudrce to ponukne, aby mnohonásobně o tom přemýssel, a pracowitého muže, když bude mjti po chwjli, obweselj.

Když se opona odkryla, která zakrýwala polowicy swěta druhé, shledali Ewropčané, že gsau národowé nowých zemj dle gich smyslu gesstě newycwičenj, o nichžby se mohlo a mělo raděgi a práwěgi řjcy, že vžjwali ctné swobody a ssleehetné sprostnosti. Rodilj lidé w Amerycе — když se wyjmau obywatelé obau mocných zemj Mexika a Peru, kteřj byli, gakž gsme slyšseli, nemalo wycwičeni, — neměli dokonce žádné známosti o vměnj, které gest w Ewropě powědomo. Ani nevměli hrubě rolj zdělawati, která známost gest prwnj a neypotřebněgssj. Byli žiwi masem, a protož lowili zwlásstně zwjřata, kterých bylo po horách a w lesých přewelmi mnoho. Ta práce, která byla mezy nimi welmi důležitá, sylila gim tělo a cwičila ledwj, čeho se nenalezlo mezy ginými národy. Y známo gest to pjsmau, že byla gich těla w neweiné

horkých kragjch neobyčegně tenká a rowná. Byla swalowitá a sylná, měla hlawy, které se naschwál rozplesskly, ostatně měla řádný oblјčeg. Gich pohled byl, gako gich žiwot, drobet diwý. Měli dlauhé, černé a drobet husté wlasy; a přjčerweně snědau kůži, která gim se tak ljbila, že gi, aby gi bylo lépe znáti, mazali nedwědjm tukem, a barwau malowali.

Gich powaha se působila skrz gich obyčege a žiwot. Stále pracugjce, aby zachowali swého negistého žiwota zabjgegice diwokau zwěř, a přitom wálčjce pořád s swými sausedy, byli málo náchylni k weselosti, a nebylo gich možné snadně k radosti ponuknauti. W gich způsobjch se spatřila oprawdowost, která se podobala k smutnosti, wssak té wýbornosti a wznessenosti dusse, která gest při tak mnohých giných národech, nebylo widěti v nich, nýbrž wssecko měli za opowržené. Chowali se vpřjmně, počestně, pročež sy gich wážili, s kterými obcowali. Neznagjce vměnj, které nás včj, abychom se klaněli a malé wěcy přjgemně powěděli, by y nám zas ginj se klaněli, málo kdy mluwili, a gen tenkrát, když to zač stálo. Wssecka gich hnutj, slowa y gich pohled chtěl cos řjcy, a cosy znamenal; což nalézáme wůbec v lidj, kteřj pořád těžce pracugj, a dokonce nic neznagj, coby ge obweselowalo. Gich gestost záležela gen na prácy; gich žiwot, gich swoboda, wssecko, co gim bylo wzáceného,

mo-

mohlo pominauti w malé chwjli, když nepomyslili na vmysly swých nepřátel. Přecházeli, když gich netéssilo gedno mjsto wjc než druhé, s gedného mjsta na druhé, kde měli wjce potrawy. Wsy a měst neměli, která stawěti naučilo vměnj a práce lidská; z té přjčiny se rozdělila mnohá pokolenj a národowé w malé strany a wůkol daleko mezy lesy s swětem zarowen starými, a welikými pustinami, které před gich obydljm byly, a kterých nesměli přegjti, nechtělili, aby gim se nepokládalo to za nepřátelstwj. Gaký podiwný rozdjl mezy těmi a wycwičenými národy, kteřj se tauže spogili, aby se pomohlo gich potřebám, a swé požitky aby gedni s druhými wyměnili. W každé té malé straně panowalo něgaké mocnářstwj, které bylo s některými proměnami po celé pewné zemi. Že byli gich mrawowé a gich žiwot wesskrz gedni, tedy mohlo také tak býti gich měststké zřjzenj. Vměnj, bohatstwj a zbytečnost, přjčiny, pro které sobě hledj w wycwičených zemjch geden druhého podmaniti, a které tak welice k panowánj ponaukagj, byly Amerykánowi nepowědomy, a nemohl mezy swými kragany nijak ginač, než skrz swé wlastnosti a skrz přednosti ducha předčiti.

Ale že neuděkilo přirozenj mnohým přednostj, a že nebyl žádný nad druhého z mládi wycwičen, tedy hleděli také wssickni rownosti a snažili se stále, aby gj bez proměny zachowali.

Pro-

Protož byla swoboda gich panugjcý wássen, a každá giná gj byla podrobena. Takowé bylo gich panowánj a bylo pewněgssj, než gakékoli giné, které se zřjdilo dle neylepssjho rozmyslu. Ale ačkoli přepewně swobody hleděli, předce vznali náležité wrchnosti, a rozkazů gegich přjsně zachowáwali. Vctiwě poslauchali hlasu toho, kterého měli za neymaudřegssjho; mladssj poslauchal vctiwě zkussenosti starssjho, a ten byl gich wůdcem, pod gehož praporec se dobrowolně sessli, který předčil giné smělostj, a který sobě dobyl důwěrnosti giných skrz swá wogenská zřjzenj.

W každém pokolenj panowal buď gediný neb wssickni starssj, a mohloby se gich panowánj, gakž se schylowalo buď k prwnjmu neb druhému, nazwati monarchyckým neb arystokratyckým; w obau přjpadnostech mělo základ w wýbornégssjm wtipu. W těch mjstech, kde wogná často saužila, musyl owssem býti wrchnj vdatný muž, neb potřeba ho powýssila za wůdce, a ta vstawičná potřeba malé země činila, že mu se musylo mocy a wážnosti pomáhati. Zatjm wssak mu nebylo možné, aby se zachowal při té mocy nucenjm, ale gen wljdně a maudře se chowage; protož se ho nebáli gako mocnáře, ale ctili geg gako dobrotiwého otce. Takowý wrchnj neměl stráží, wězenj, neměl saudců pokoge, ale gediný nesprawedliwý skutek, gediné

zlé

zké vžjwánj sobě swěřené mocy, bylo by ho hned zbawilo geho mocy a wážnosti.

W druhé připadnosti, totiž při panowánj starsſich, kterých byl týž cýl, gako při předesſlém, byla moc rowně tak rozſſjřená, a rowně tak sewřená, gako při onom. Byl wſſak při některých pokolenjch gistý způsob arystokracye dědičný, který sobě skrz dlauhá léta způsobil wážnost, a protož také dle zkuſſenosti dobře řjdil; ale základ k té stálé mocy, který snad může při wycwičených národech vžitečný býti, totiž: že chce národ zásluhy předků w potomcých ctjti, gest wýſſe wymyſſlen, než aby se mohl mezy amerykánſkými pokolenjmi častěgi nalezti. Protož působilo při negwjce malých stranách gediné stářj wážnost, včinek a poslušnost; gen z stářj pocházý zkuſſenost, a zkuſſenost gest gediný půwod známostj mezy lidem, který neweděl nic o vměnj, které gest v ostatnjch mjsto stářj.

Rokowalo se o důležitých wěcech sprostně, gakž gest to widěti z starých spisů. Starſſj se seſſli na vrčitém mjstě k tomu, a ti, o kterých se domnjwali, že magj negwjc powědomosti a negwětſſj wyřečnost, měli při tom weřegném gednánj přjležitost, aby swůg wtip vkázali. Indyánſký mluwec mluwil w kwětné a plné řeči; z geho slow se sice nepostawilo wnět, ale rozkládánjm rukau se gich powyſſowalo. Když se to wykonalo, vstanowili po tom slawném či-

nu

nu swátek, kterého vžil skoro celý národ, a dodal k tomu wssecku zásobu, kterau měl. Při každém takowém swátku se zpjwaly pjsně, které wyprawowaly buď prawdiwé, neb smyšlené weliké skutky gich hrdin, a gich plesowé byli wssickni po wogensku. Často se přihodilo, když daleko odessli potrawy hledat, že se potkali dwa národowé; nebyloli wogny mezy nimi, chowali se k sobě welmi wljdně a zdwořile; bylali mezy nimi wálka, neb nenakládalili giž prwé přátelsky s sebau — neb každého, kterého neznali gako přjtele, pokládali za nepřjtele — obořili se hned na sebe nepřátelsky welmi trpce.

Muži se objrali skoro gediné s wognau a honbau; wssecky domácý práce, gako dělánj rolj, kde se dělala, náležely k ženským pracým. Mohlibychom mysliti, žeby byla wogna málo kdy mezy lidem, kde měli málo swého gměnj; ale to bylo k nesstěstj gináč. Často possla wogna z nepatrné přjčiny. Když se nenadále potkali taulagjce se, žádost, aby se pomstilo ztraceného přjtele, neb y když se zechtělo mjti zagaté, kteřjby pomáhali honiti, byly dostatečné přjčiny, že se wykonala neywětssj nepřátelstwj. Wogny byly buď mezy saukromnými osobami, které se wyssly potýkat, neb také z vmjněnj celého pokolenj. W posledni přjpadnosti dal každý mladý muž, který chtěl na wognu — neb se

k tomu nikdo nenutil — dřjwko wůdcy na znamenj, že mu bude pomáhati.

Wssecko, co se počalo, stáwalo se s mnohými ceremonyemi, které měli za podstatné a slawné, a které, když se wykonaly, záwazek činily. Tak musyl k. p. ten, kdo byl zwolen wůdcem, několik dnj po sobě se postiti, a nesměl do žádné schůzky přicházeti. W ten čas se odewzdal wjře w sny, kteřjby sstěstj předpowjdali, kteréž mu také horliwé smyssleni dle geho žádosti působilo. Potom bylo gesstě přemnohých powěrečných obyčegů, z kterých gey geden připomeneme: postawil se kotel wogny na oheň; chtěli tjm znamenjm wyznamenati záhubu, která čekala gich nepřátel. Mezy některými národy znamenal ten obraz důležité wěcy, neb gedli skutečně ty, které zagali, a pozděgi, když se ten ukrutný obyčeg změnil, zachowali geg aspoň, aby tudy swau wzteklost proti swým nepřátelům roznjtili. Po té ceremonyi poslali hliněnau nádobu, neb welikau musslowau sskořjpku swým společnjkům, a pozwali gich, aby se s nimi spogili, a pili s nimi krew gich nepřátel. A tak wzbuzowala stegná lásska a stegná pomsta přjtele y cyzýho. Studenégssj prostředek mezy nimi byl neznámý, a newědělo se o ničem, než o přátelstwj neb nepřátelstwj na neywyšssjm stupni. Toho nemohlo w gich stawu ginák býti; neb čjm se wjce sewře půwo-

to-

towaryšné náklonnosti, tjm gest hogněgšj a včinněgšj. Amerykáni, protože byli žiwi w malých zástupech, a gen málo wěcj a lidj okolo sebe widěli, tjm wjc wšecky ty lidi a wěcy milowali, a chtili, když musyli bez nich býti, že gsau nešťastnj. Že málo známostj měli, otwjralo se málo gich srdce obecné lásce k lidem, a měli obyčegnau wldjnost za křehkost. Ale w té mjře, gako ge sewřenost gich známostj vkrutné proti nepřátely gegich činila, rowně tak pozdwihla gich přátelstwj k gich přátelům a společnjkům, a mohliby se s těžkem mnohý gich činowé wyswětliti, kdyby se toho prwé nebylo dotklo.

Když bylo po těch wogenských ceremonyjch, očernili swau twář vhlem, a nadělali po nj čerwených pruhů, aby byli tudy strašliwěgšj a hroznégšj. Pak se přewlékli do šatů swých přátel, a rozdali, co měli dražšjho, swým ženám, které měly kus cesty za nimi, gako základ swé lásky, kdyby se měli wěčně s nimi rozlaučiti.

Počaloli se skutečně nepřátelstwj, tedy záležely gich hlawnj wogenské ctnosti w bděnj, aby gich nepřátelé nepřepadli, a w pozornosti, gakby mohli wyčjhati gakýs prospěch na nepřátelých a ge přepadnauti; a w té způsobnosti přewyšowali Indyáni daleko wšecky giné národy. Zwyklj gsauce se potulowati s mjsta na mjsto, a cýtjce, že ge k tomu weliká potřeba pudj, a

následugjce přirozenj w každém ohledu, nabyli gich smyslowé neobyčegné weliké a skoro k wjře nepodobné bystrosti. Mohli se o swém nepřjteli dowěděti welmi daleko gen skrz wůni z geho ohně, z šslepěgj gich noh na zemi, které Ewropčané sotwa znamenali, a které uměli zčjsti a welmi dokonale rozeznati. Uměli dokonce y rozličné národy, kteřj gim byli powědomi, y čas, gak dáwno odešli, z gich šslepěgj powěděti, kdežto Ewropčan ani skrz sklo šslepěgj poznati nemohl. Ale málo gim to prospělo, neb gich nepřátelé to také tak dobře uměli. Wytáhnauce do pole warowali se pečliwě, aby něčeho neužjwali, čjmby se mohli prozraditi. Tak se zdržowali od ohně, ljhali we dne při samé zemi, a ubjrali se w nocy muž za mužem, a který šel poslednj, musyl krýti šslepěge ljstjm. Když gim se bylo třeba zastawiti, aby sobě nabrali čerstwých wěcý, wysjlali pokaždé wyzwědače, aby wšecka místa prohljdli, kdeby se mohl nepřjtel skrýwati. Tjm způsobem wtrhli často na hranice swých nepřátel, když byli nepřátelé na honbě, nestrachugjce se, aby ge přepadli, y pobili wšecky ženy, děti a starce, neb zagali, co gich mohli odwesti a potřebowati.

Zwěděli wšak prwé nepřjtel, že se na ně wbořj, a šelli s zbrogj proti nim, hodili sebau na zem pod ljstj, wzskočili pak, když byl nepřjtel blízko, wšickni pogednau a dotjrali na ně,

přehrozně křičjce. Nepřjtel také křičel, a stalli se bog w lese, zastaupil každý za strom, až se k bogi připrawil. Potom trwal bog tak dlauho, až se gedna strana zemdlila, že nemohla odporowati; zůstalali po dlauhém bogi sýla obau stran skoro stegná, tedy se nemohl wzteklý duch diwých lidj, gsa ztrátau swých přátel gesstě wjce rozdraždjen, déle zdržeti, zapomněl náležitého pořádku boge a potřebné prozřetedlnosti, wztraussenj bogownjcy se dali do sebe palicemi a sekerami, honosyli se swau udatnostj a haněli přewelmi trpce swého nepřjtele. A teď byla smrt welmi ohyzdná. Nikdo nemoha nač giného pomysliti, než na pomstu, ssslapali po raněných nohami, posmjwali se dokonce mrtwým, strhli gim leb s hlawy, wáleli se w gich krwi a žrali gich maso s wzteklau chtiwostj. Tak trwala wzteklost, dokud nepadl poslednj člowěk gich pomsty mrtew před gich nohami. Pak přiwedli zagaté, neboh́é a nesstastné twory, gichž staw byl mnohem wjce politowánj hoden, než gich pobitých přátel.

Když se přibljželi swjtězytelé k swým bytům, počali přehrozně naříkati skrz smrt swých přátel, které ztratili, potom kráčeli dále, zakrnělé a zuřiwé hledice. Před nimi ssel posel, který oznámil smutnau zprávu ztráty, a potom wyssli proti nim ženy přehrozně naříkagjce skrz smrt swých mužů a synů. Když přissli, až k gich

by=

bytům, wyprawowal wůdce staršjm smutné běh boge až na neymenšj připadnost, a pak wypra- wowal řečnjk přjběh celému lidu, a spolu gme- nowal gména, kteřj w bogi padli, počemž po- šel opět křik žen, y muži s nimi nařjkali, gakž gsau byli pobitj krwj a přátelstwjm s nimi spo- geni. Naposledy se wywolalo wjtězstwj; a ted hleděl každý, aby zapomněl swého nešťěstj a wmjsyl se w wjtězný křik swého pokolenj. Teď přestal pogednau nářek. Slzy se setřely, a což gest ku podiwu, pošla rychlá radost z bolesti.

Wšak musýme gesstě nebohých zagatých připomenauti. Gak se s těmi nešťastnými lid- mi nakládá, gest zwláštnj powaha diwých lidj, což zatřese wycwičeným a wzdělaným člowěkem, a což nás včj cýtiti, čjm předčj wycwičenj ná- rodowé newycwičené.

Giž gsme swrchu připomenuli, že se ne- nalézalo čitedlné autrpnosti a lidstwj v Indyá- nů. Gak byla přewelika gich náklonnost a lá- ska k gich přátelům, tak málo cýtili z swrchu dotčené přjčiny, že trápenj, která včinili swým nepřátelům, gsau nelidská. Wšecka přirozená čitedlnost se ztratila w gich wzteklosti, a skrz gednoho, který gim kdy vblizil, mstili se na ce- lém pokolenj, gesstoby se byli měli gen na něm pomstiti.

Tak se připrawili také nepřátelé, když se zagali, k swému smutnému stawu, který gich če-

kal, a o kterém giž prwé wěděli. Kdo kterého za-gal, přiwedl ho do swé katrče; odtud se wydal dle rozkazu a uložení starssjch, aby ztracený aud gich obcy se nahradil. Byli tak ssťastný, že se ljbil těm, kterým se dal, a myslili, žeby gim mohl prospěti, přigali geg hned mezy rodinu, a měli geg za swého. Byli wssak tak nessťastný, že shledali, že nenj třeba, aby rozmohli swau ro-dinu, neb rozmjtilali ztráta gich přátel gich wzte-klost tak welice, že umjnili, že se pomstj na wssech, kteřj prospěli k té ztrátě, tedy gich smrt neminula.

W posledni přjpadnosti sehnali wssecky w hromadu, kteřj tak nessťastnj byli, a celý národ se ssel, gakoby chtěli slawiti weliký swátek. Wysta-wělo se lessenj, přiwázali se zagatj k slaupům s zpjwali smrtedlný zpěw a připrawowali se zmu-žile k trápenj. Gich pak twrdj a ukrutnj ne-přátelé mysli, kterakby gich srdnatosti wymy-sslenými mukami zkusyli. Počali ge zabjgeti při zewnitřněgssjch částkách těla, a ssli pomalu k neywnitřněgssjm. Geden trhal zagatému po-malu nehty, druhý kausal zuby maso z geho prstů, třetj cpal tak roztrhaný aud do červené keřawé faysky a kauřil geg gako tabák. Pak máčkali prsty u rukau y u nohau mezy kame-ny, strhali zuby maso docela, sežwenkali kůži kolem okolo článku, a odkausali celé kusy masa z swalowitých částek. Potom připálili krwawé

mj-

mjsto řeřawým železem, a řezali, pálili a sskři-
pali ty nesstastné lidi geden po druhém. Když
pak bylo maso tak roztrháno a na poly wpeče-
no, sežrali ge někdy chtiwě až do posledního kau-
ska, gessto zatjm krew gich twáři pomazala, a
proto wyhljželi ti trapiči lidsstj gesstě mnohem
ohyzdnégssj, než gich srdce.

Ohryzauce maso docela, natahowali žjly
a swazy přes železo tak dlauho, až se přetrhli.
Ginj wywinowali bedra na wsseckny strany, aby
trápenj powýssili. A tak trwaly ty muky pět
y sseft hodin, a gsau dokonce přjkladowé, že ge
strpěla stálost a wnitřnj sýla diwých lidj déle než
den.

Někdy také rozwázali, aby nesstastného
člowěka déle zabjgeli, a zatjm posylnili swé zem-
dlené wzteklosti, a wymyslili opět, gakby gesstě
vkrutněgi ge mučili. Pak geg zas přiwázali k
slaupu, a opět s njm počali vkrutně nakládati.
Wědj se přjběhowé, že zagatý na chwjlku mage
pokoge, hluboce zatjm vsnul, a nemohli ho zbu-
diti leč ohněm. Když byl zas přiwázán, na-
strkalo se do těla třjsek, kterěby se snadně pod-
pálily; prosstrkali wssecky částky těla rákosem,
wylámali se gim zubowé, a wytrhali gim oči,
a když se tak tělo roztrhalo, že wyhljželo gako ge-
dna rána, když byla twář tak roztrhána, že nebylo
na nj widěti nic lidského, a vkrutnost giž na
neywenčs wystaupila, tu rozwázali nebohého, kte-

rý

ry gsa slepý a zemdlený kácel se k zemi. Obo-kli se na něg kamenjm a palicemi, a střpěl ted neywětssj trápenj, až pak geden z wůdců (snad wjce proto, že gez omrzela ukrutnost, než aby se byla geho pomsta násytila,) geg bodl z milosti tulichem, neb palicý geg udeřil, aby skonal. A pak naposledy se wbodilo mrtwé tělo do kotla, a barbarská slawnost skončila to ukrutné diwadlo.

Wjme, že w neymenssjch kraginách na ze-mi přede ženské pohlawj swau tichostj, mjrnostj a wljdnostj; ale w těch mjstech přewyssily ženy muže w takowých ohyzdných činech, gestliže mož-né bylo; neyznamenitěgssj sedčly bezewssj čitedl-nosti okolo kolu a kauřily. Čemuž se bylo ney-wjce podiwiti, že y nesstastný člowěk, když se mu dalo při mučenj pooddechnauti, kauřil, ne-wssjmaje sy toho, a s těmi, kteřj stáli okolo, rozmlauwal. Y při neyukrutnégssjch mukách málo kdy wzdychl, a střpěl wssecko wjc než lid-skau sylau a stálostj. Byl pořád dobré mysli, a nebylo widěti na twáři saužení, které mu ney-ukrutnégssj muky působilo. Wypravowal wsse-cky skutky, a honosyl se ukrutnostmi, které wy-konal na kraganech swých trapičů, a hrozyl gim pomstau, kterau wykonagi geho kragané po ge-ho smrti na nich. Y tenkrát gesstě, když ho, wyčjtagjce mu pořád, až k wztekłosti popudili, hanél ge, wytenkal gim, že dokonce nerozuměgj,

gak-

gakby měli mučiti, a powjdal gim nowé a wynalezněgssj muky. Tak srdnaté byly dokonce y ženské, a mohly s stegnau srdnatostj muky ztrpěti. Trpěti, nedage na sobě znáti bolesti, byla hrdost a honosnost Indyánowa; tak daleko mohl toho dědičný zwyk a diwá žiwení po slámě dowesti.

Gak byli Indyáni vkrutni k swým nepřátelům, tak byli také welmi wljdnj k swým přátelům, a nenj w hystorni lidského srdce žádného wětssjho odporu, než ten weliký stupeň přátelstwj a nepřátelstwj při gednom a témž národu. Přátelstwj se newztahowalo gen na ty, kteřj s nimi na gednom mjstě bydleli, ale y na ty, kteřj s nimi spogeni byli. Že dokonalé známosti o saukromném gměnj, wjce pak gesstě o moci přirozené náklonnosti neměli, byly přjčiny, že tak weliké přátelstwj chowali. Slaužili swým přátelům negen swým gměnjm, nýbrž y swým žiwotem, swau ctj. Nechali sami od sebe swým hostěm swých domů, swé zásoby, y swých mladých žen. Nezabilli gich přjtel nic na honbě, gestli málo we žni sklidil, zkazylali mu se geho katrč powětřjm neb ohněm, necýtil žádného giného aučinku takowého nesstěstj, než ten, že nabyl tudy přjležitosti, aby užil dobrotiwosti swých kraganů.

Naproti tomu byl Amerykán k nepřjteli národu swého aneb sebe samého nesmjřitedlný.

ný. Hleděl skrýti, co cýtj, a geho pomsta wyčekala tak dlauho, až nabyl přjležitosti, aby gi mohl nagednau a gistě wykonati. Žádný čas mu gj nemohl ochladiti, a ač bylo, gak chtělo daleko, nemohl žádný geho pomsty vžiti. Zlezl wysoké hory, prowinul se skrz nesčetné lesy, přebředl močidla, a prošel pustinny, strpěl wedro (parno) a zymu, hlad, žjžeň á vmdlenj s trpěliwostj, gen když měl naděgi, že swého nepřjtele nenadále přepadne, a krwawě se na něm pomstj.

Než to gest, co gsme, na odpor swrchu o gich přátelstwj powěděli, gen malý obraz této lásky hodné ctnosti, která se při nich w mnohem dokonalegssjm stupni nalézala. Gich přátelstwj se totiž nevztahowalo gen na žiwé, ale y na mrtwé. Vmřelli kdo z gich společnosti, vkázali swau srdečnau žalost přemnohým způsobem.

Neyznamenitěgssj obyčeg, který měli po tak smutných přjbězých, a který také dokázal gich prawého zármutku a trwánliwosti geho, byl ten, gejž gmenowali swátkem dussj. Ten den obecného nářku se slawil z weřegného rozkazu, á nic se nessetřilo, aby se welmi slawně slawil. Také se k tomu pozwalo saussedských pokolenj, aby té slawnosti vžili.

Když nastal ten den, wssickni se wyhrabali, kteřj od posledný slawnosti — stalo se to wždy za osm neb deset let gednau — pomřeli, a snesli se na obecné mjsto hrobek. Lasskau wy-

pi-

pissge to hrozné diwadlo takto: „Když se otewřeli hrobowé, nenj možné wypsati, co bylo widěti. Spatřil se přehrozný obraz bjdnosti lidské, která se vkázala w nesčjslných způsobách smrti, gakž wjce neb měně porussenj zůřiwělo. Někteřj z mrtwých byli wyschlj a swadlj, z giných byly kosti gako pergamentem potaženy; ginj wyhljželi, gakoby byli pečeni, a nebylo na nich znáti nenmenssj shnilosti: newjc gich počalo práwě hnjti, a w giných bylo plno čerwů a přewelice tleli. A oprawdu newjm, pohnuloli citedlným srdcem wjc, že to spatřili, čili vpřjmná láska a autrpnost, které dokázali žiwj k mrtwým. Gich pečliwé horliwosti a pozornosti se musýme newjc podiwiti, s kterau konali smutnau powinnost swého důkazu lásky a wážnosti. Přewelmi pečliwě sbjrali nenmenssj kůsstky; chopili se mrtwých těl, ačkoli wyhljžela welmi ossklíwá, očistili ge od čerwů, a nesli ge několik dnj cesty na swých ramenách, newstawsse pod gich břemenem, ani se dawsse gich ohyzdným smradem odstrassiti. A při tom wssem nechtili nic horssjho, než to, že ztratili přátely, kteřj gim byli za žiwa tak milj, a kterých se po smrti wůbec litowalo."

Přinesauce ostatky mrtwých do swých katrčj, připrawili gim ke cti swátek, w který se wyprawowali wssickni gich hrdinsstj skutkowé, a

wsse-

wssecky radostné schůzky s gich žiwými přátely wážně se gesstě gednau připomjnaly. Y cyzý, kterj přissli z dalekých pokolenj k té slawnosti, nařjkali s nimi, a smutný křik žen dokazowal, že gim gich zármutek hluboko na srdcy ležel.

Naposledy wynesli mrtwé z katrčj, aby ge docela pochowali. Udělala se weliká gáma w zemi, a w určitý čas přissel každý s swými přjbuznými a přátely tisse, a přinesl ostatky swého bližkého a neymilegssjho přjbuzného. Když se wssickni mrtwj snesli, tedy ge wssecky se wssjm, co gim bylo za žiwa neymilegssjho, y s těmi dary, které gim dali cyzý, wložili do gámy, a tu bylo opět nowé žalosti. Po té wstaupil každý z přjtomných do gámy, a wzal s sebau něco země z nj, která se vložila s nábožnau pečliwostj. Tu se položila těla řádně wedlé sebe, přikryla se zwjřecými kožemi, prostřeli po nich kůry s stromů, zasuli gámu dřjwjm, hlinau a kamenjm, řekli gim naposledy mög se dobře, a odessli zas domů.

Powjdali gsme prwé, že dáwali Indyáni swým mrtwým dary, kterých sobě zwlássť wážili. Ten obecný obyčeg mezy nimi, který se také nalézá w wjce kraginách na zemi, genž nemohau powěditi, odkudžby pocházel, possel z hrubé známosti nesmrtedlnosti dusse. Toho včenj se držj Amerykáni wůbec, a bylo záktadem gich celého náboženstwj. Wěřili totiž: že dusse, když

se

se rozdělila s tělem, gesstě se dlauho nad njm wznássj, a má žádost a zaljbenj w těch wssech wěcech, které gj byly za žiwa milé, až pak to smutné mjsto po gistém čase opustj, a odletj daleko k západu do země duchů. Rozeznáwali dokonce w swé wjře stupně stawu na onom swětě, a gistili, že někteřj a zwlásst slawnj bogownjcy w budaucým žiwotě dogdau wyšsjho stupně blaženosti, že budau wždy sstastně honiti a lowiti, a wůbec každé tělesné rozkosse požjwati, nezkusywsse obtjžnosti té, že gi sobě způsobili. Wěřili wssak, že se těm, kteřj byli chaulostiwj, a w wogně nesstastnj, přewelmi zle powede.

Tak také náklonnost k wogně, která byla hlawnj wěc gich powahy, působila také w gich náboženstwj. Areskuy, Bůh bitwy, byl neywyšsj Bůh indyánský. Geho wzýwali pokaždé, prw než do pole wytrhli, a gak se zdál býti nakloněn k gich prosbám, tak také saudili, že se gim to dobře neb nedobře zdařj. Někteřj národowé mezy nimi ctili slunce a měsyc, mezy giný-mi panowala rozličná austně podaná včenj o pogitj země, a ti měli zas docela zwláſstnj včenj o Bozých. Ta včenj přewyssowala daleco z ohledu swé nespogenosti a swých possetilosti básniwé včenj řecké. Zatjm nebylo náboženstwj hlawnj wěc Indyánů, neb když se domnjwali, že gim nenj třeba zrowna a newyhnutedlně k Bohům se vtjkati, tedy sy gich mnoho newssj-

ma-

wu, a neprokazowali gim žádné pocty. Proti tomu byli, gako wssickni newyewičenj národowé, přewelice k powěrám nakloněni. Wěřili w mnoho dobrých a zlých duchů, kterj řjdj sstěstj a nesstěstj lidské, a w gichž moci gest, aby ge včinili sstastné neb nesstastné.

Tak přičjtali k. p. wssecky swé nemoci moci zlých duchů, tak gako proti tomu wěřili, že hledj dobřj duchowé, aby gich zbawili nemocý. Služebnjci těch duchů byli kauzedlnjci, kteřj spolu léčili Amerykány mjsto lékařů. O těch wěřili, že gim wnuknau dobřj duchowé a sice we spánj, tak že mohau, obcugjce s domácými duchy, každé osobě rozsauditi, gak se gj zdařj, a protož gich wůbec powoláwali k nemocným. Ale ty newiditedlné moci měli welmi prostý způsob, gjmž léčili; nakládalo se s nemocným wždy skoro týmž způsobem gako s druhým; y gestiž snad taká prostost w lékařstwj neylepssj pro nemocného, y tenkrát, když gest w rukau mužů, kteřj w lékařském uměnj weliký prospěch včinili. Indyáni takto léčili: Zawřeli nemocného do welmi těsné schrány, kde byl w prostředku řeřawý kámen. Na ten kámen se kapala tak dlauho woda, až byl nemocný tau a swau wlastnj parau celý mokrý; pak geg odwlékli spěssně z té potnice, a hodili gjm do neybližssj syně. Tjm hrubým léčenjm se arcy mnohý vzdrawil; mnozý pak nemocnj se také vsmr-

ti-

tili. Ti kauzedlnjcy také vměli mnohé tegné léčenj, které přemnoho prospělo, a skoro každý diwý člowěk vmj tak rány hogiti. Zatjm se nestalo ničehož, kdeby se bylo newžjwalo kauzedlných slow; myslilo se, že se tudy způsobj lékům zwlásstnj moc a aučinek.

Ačkoli nehleděli Indyáni hrubé náboženstwj, bylo předce mezy nimi tolik nábožných podwodnjků, gako w které giné kragině na zemi; a někteřj z nich konali tu prácy chytře a s prospěchem. Když takowj lidé toho dowedli, že měl lid k nim důwěrnost a wěřil w gich nadpřirozené mocy, tedy se osmělili megen nařizowati, ale opowážili se pak y tagemstwj wygewowati, a zdánj a sny wykládati. Předkládali obyčegně budaucý swět gako schránu, kteráby wssého, čeho bychom sobě mohli žádati, nepochopitedlnau zbytečnost měla, a gistili, že dokonalé a wybrané spokogenj smyslů odplatau bude, když se gich rozkazowé dokonále splnj. A w té wjře, w které se gim tak libá budaucnost wyobrazowala, chodili Indyáni s přewelikau stálostj k smrti, a když se gim prawilo, že budau gen gesstě několik hodin žiwi, nic gich nezhrozylo. Amerykán magecy vmřjti, mluwil obyčegně k swé rodině gesstě směle a trpěliwě; a powěděl vmjrage, gak se po geho smrti wssecko zřjditi má, wěda tak wssecko, gakoby byl při dobrém

zdra-

zdrawj; a nařjzowal, co se má druhý den konati.

To, co se tu připomenulo, tkne se zwlásstě prwnjch obywatelů w půlnočnj Ameryce; z nassich zpráw o dobytj Mexika a Peru gest widěti, že byli prwnj obywatelé polednj Ameryky od nich welmi rozdjlnj. Obywatelé nowého swěta, které nalezli Ewropčané neyprw, rozeznáwali se od těch, které gsme tu wypsali, tak gako od obywatelů starého swěta, negen barwau a twářj, ale y tjm, že byli odwráceni odewssech těžkostj, a neměli ani sýly, aby ge střpěli, tak že, když se mocý wytrhli z swé přirozené nesnažnosti a k prácy hnali, při prácy klesli, která obywatelům starého swěta welmi lehká byla. Ta slabost se zdála w polednj Amerycе nakažčiwá; tak se diwili také Sspanyelé gich neobyčegné zdrželiwosti od gjdla. Střjdmost, která záležela na powaze těla tam rozených, přewyssowala daleko neypřjsněgssj zdrželiwost paustennjků, kteřj tělo swé tresсý; tam rozeným pak se zdála chut Sspanyelů nenasycená, tak že gistili: Ewropčan že může snjsti desetkrát wjce než Indyán.

Ale ačkoli potřeby Indyánů k zachowánj žiwota welmi malé byly, předce se tak málo s polj naklidilo, že nemohli býti s nich, gak náleží, žiwi. Neywjc Indyánů w polednj Amerycе nečinili nic giného, než že něco málo zrost-

lin

ly syli a sázeli, které w přewelmi úrodné zemi, a kde gest teplé powětřj, s malau prach dozrály.

Krátce, zrozenj w polednj Amerykce když se přirownagj k těm, kteřj gsau w půlnočnj Amerykce, gsau daleko slabšj w těle, a méně mocnj w duchu. Gich mysl gest wjce tichá a čitedlná, ale gsau také nepilnosti a náklonnosti k rozkossem zemdleni, a bázliwj a chauloſtiwj při wssem, cokoli počnau.

W polednj Amerykce rodilj byli nĕgak wycwičeni; w půlnočnj Amerykce pak ani powětřj, ani země neprospjwala k rozmaru; protož byla powaha půlnočnjch Amerykánů daleko vdatněgšj a mocněgšj. Zatjm nalezneme, když přigdeme dále k mjstům, která hranicj s Kape Hornem, že tam byl rowně tak vdatný národ, gako w půlnočnj Amerykce. Powětřj působj wjce na přirozenj člowěčj, než mnozý vznati chtj, a ačkoli mohau býti dobré wlastnosti dusse pod každým prauhem nebeským dosti stegné, předce gest moc těla a ducha pod mnohým prauhem nebeským přewelmi rozdjlná. Pod Polem se sewře přewelikau zymau, pod linij se zemdlj nesmjrným teplem; proti tomu se zwelebil dokonale člowěčj duch pod mjrnými prauhy, gak brzy se náležitě zřjdily a cwičily přirozené schopnosti, s kterými se narodil, a nesewřely neb dokonce nepotlačily.

Slé=

Slézská powodeň.

Gest tomu přes sto let, co Slézská knjžetstwj Swjdnice, Jawory a Lehnice strašliwau powodnj nawštjwena byla. Dne 14 čerwence léta 1704. ráno ležela hustá mlha na wrssjch, a plawila se do vdolj. O poledni stálo slunce zawěssené na nebi na způsob kaule bez paprslků, a mlha sražená, w weliké spaustě, wálela se po horách, magjc brzy obrůw, brzy potwor bágečných podoby. Němá mračna s nebe wůkol nad zemj wisela, nepohnuté a černé, gako pohřebnj přjkrow.

Brzy ale strhl se obromný hluk w powětřj, mračna zahučela, blesk se hmital po strassliwé

wé

wě mrákotě, a odewssad wystupowaly hauře wážně proti sobě, gako ssikugjcý se do boge zakuklené rytjřstwo, a na potkánj gich syčeli blestowé gako meče, wzhůru w ssediwé nebe, dolů na plawau zemi, kdežto w hromadu se těsnal braw, a lidé kwapnau vzkostj hrnuli se s pole k domowu.

Nynj wydala těžká mračna z sebe ligawce, a bledj na obloze prauhowé dsstili krupobitjm; ledowec wrážel do oken, chřestil na střechách; černá tma zastřela hory a doly; genom blesk otwjral sobě průchody, které tudjž vzamykal hrom. Zwony tesklivě hučely mezy tjm, a třesaucý se lidé domnjwali se, že nastal den poslednj, neboť oheň, wjtr, woda y země wesměs pomateni byli.

Zdálo se, gakoby moře wiselo na nebi. W Hirssperku Krkonosského stalo se prwnj prolomenj, a tudjž spád oblaků walil swé vkrutné wýlewy přes pole a wesnice, protrhowal hráze, wywracel stromy z kořen, bořil stawenj, pohlcowal vrody zemské, potápěl stáda, vchwacowal chalupy gako kamenjčko, a zatáčege se wjrem, odnássel, stjhal vtjkagjcý obywatele, pozjral ge hrdlem bezedným, a wywracowal mrtwé na břehy cyzokragné.

Wětssjholi kde diwadla, nad potýkánj se člowěka s žiwly, geho daremné pomáhánj swé nenykragněgssj mocy, geho padánj w rozbrogné

 při-

přirozenosti, nebo wychwácenj zázračné. Tu wznikagj myšlénky, cytowé, gednánj za okamžitau nauzy, gsauce proto samé čistým obrazem srdce a smyslu lidského. Některé podiwné přjběhy onoho strašliwého dne zachowala nám prawdiwá kronyka.

Ssosnera, Jaworského purgmistra, manželka s autěžkem panj chwátala, w blizjcým se nebezpečenstwj, z města, chtěgjc gako dobrá hospodyně opatřiti dobytek, pasaucy se na blizkém aupoře. Ale sotwa že několik set kroků byla od brány, walily se proti nj strašné wýlewy, a toliko kwapným autěkem dostjhla zahrady apotekářowy. Za nj w patách hrnul se praud násylné wody skrze otewřená dwěřka. Y wyběhla na laub zahradnjho domku, a pohledjc dolů widěla se býti na wysokém moři, widěla, kterak wlny, zbořiwše zděnau hradbu, stromy wůkol z kořen páčily, domek ten o samotě stogjcy ljtě vbjgely, a každau chwjli roztřjskati hrozyly. Darmo do sýpoty nawolala se v prostřed bauře, žádný gj na pomoc přigjti nemohl. Manžel a djtky giž co mrtwé plakali gj. K štěstj beseda, podezděná kamenem, odolala ljtým wlnám; ale osamělá, zděšená obywatelkyně gegj přežila noc, w které wytrpěla tisýcerau smrt. Nazeytřj někteřj měšťané, odwážjc se sami žiwota, brali se k nj, a wytáhše, odpoly zahynutau, wykjřem na

neckj)

necky sskaskné, skrze dwůr a zahradu sausedá Krebsa, do náručj gegj milé rodiny přiwedli. Niceméně po wssj přestálé auzkosti zůstala zdráwa, gsauc brzo potěssenau matkau. Gen o hodinu pozděgi, a wetaby bylo po nj, nebo giž woda spodek stawenj podemlela, stěny dřewěné rozstaupily se, a před očima ledwa oswobozené ženy beseda se zbořila. — Pamatug ale dobře, laskawý čtenáři, že gediná láska oswobodila gi, y nezrozence gegiho od tak hořké smrti, a darowala zase vtěssenému domácnému žiwotu. Kdyby byl manžel gegi, purgmistr, wždycky sprawedliw a milostiw, kdyby ona wždycka laskawa a milosrdna nebyla, který měssťan bylby pro ni odwážil se swého žiwota? Protož, kdo w vřadu a hodnosti něgaké postawen gsy, neměg dosti na marné bázni poddaných swých. Gak brzo může zaswitati den, který neymenssiho z lidu tobě wyrowná. Kdo tě potom zastane, newoláli hlasytěgi láska nežli buřjcý zwon měssťanů k pomocy? —

Chudý člowěk w Merčicých, gménem Goldmann, pogaw dwě swé děti na gednu ruku, druhau weda swau ženu těhotnau, bředl skrze wodu k gedné třessni, wysadil děti na horu, ale musyl ge držeti. Žena následuge ruky geho gak a dokud může, až k samému stromu; ale tu pozbude syly, a omdléwá, an giž gi nabjhala

woda do wsi. Pomysleme sobě smrtedlnau auzkost toho muže, newědaucýho, máli ochraňowati ditek, čili polaumrtwé matky. W tom strasslíwém vwažowánj, připlawe dřewo, wyrazý mu z ruky ženu, a žalostně rozlaučj ty dwa chudé, ale wěrné manžely. On vpěge hlasem wolal za nj: Bože! tobě poraučjm ducha mého! a gesstě po mnoha letech, powjdage swé nesstěstj, plakáwal hořce, zwlásstě když mu napadlo, kterak žena ho napomjnala, aby gen dětj opatrowal, ona že ráda vmře, a kterak naposledy gesstě okem po dětech točila, a kterak děti po nj wolaly, a k nj dolů chtěly, a on, w swém neywětssjm hoři, ge wljdné neprawdau chlácholiti musyl, že matka zase přigde.

W Wederawě, mjli od Jaworu, když y tam powodeň náhle připadla, wylezla gedna sedlka s swými dětmi a s některými sausedy, wsseth dohromady 12 osob, na hrussku, na kteréž celau noc w dessti, hromobitj a blesku, gako ptáčata pněli, v welikém strachu a zděssenj, kdykoli se buď wětew zlámati, nebo strom wiklagjcý se, docela padnauti wyhrožowal. Gednák anděl Božj opewnil w zemi geho kořeny. Wssickni zachowáni byli, a žádný z nich potom nessel okolo toho milého stromu, aby naň byl s slzawýma očima wděčně nepohleděl.

Ko-

Kowář Jaworský, Esenfelder, běžel z sausedského přátelstwa krčmářowi na pomoc. Sotwa wssel, giž ho woda obklijčila, tak že ztěžka otewřew gizbu, okolo otewřeného sklepu probředl na schody od laubi. Wyběhna a pohledě wokýnkem spatřj mlynáře Sitřjka panj, která, stogic po paždj we wodě, a držic zhůru w obau rukau swé neymenssj djtě, náramným křikem pro smilowánj Božj prosyh, aby aspoň djtěti na pomoc přissli. — Y spustj Esenfelder prowaz, na něyž ona djtě, gak může w tom strachu uwáže, a djtě sstastně wytáhli na horu. Hodiw toho červjčka kwapně na seno, prostrčj s welikým usylijm řebřjk wokýnkem do wody, a wyswobodj radostnau matku, gessto zatjm geho wlastnj žena a dětj patřjce na to podál, na kolenau za srdnatého otce se modlily.

Hágnému w dolnjm Rewersdorfu wrazyla woda náhle do swětnice. Utecy nemoha, wstaupil na stolicy, woda rostla; wylezl na kamna, y tam ho dosáhla, probil se stropem na laub, y tam se woda za njm w patách řjnula. Naposled wylezl na střechu, a okročil wrch gegj gako koně. Y hýbá a wiklá se stawenj od spodu, a ay, počne plawati v wlnách, a lidé s okolnjch hor widěli, kterak woda toho nesstastnjka brala, zmjtala a potápěla, tak že saudili, že dáwno gest po něm. Ale anděl geho byl s njm,

a

a vwedl plowagjcý chalupu mezy stromowj a chrastj. Vžiw hágný toho prospěchu, skočil a zawěsyl se na chrastj, kdežto pracně hágil žiwota, až mu druhý den odtud pomohli.

W Jonsdorfu wzaw Bohumjr Rasske swau čtrnáctiletau nemocnau dceru pod prawé paždj, a swé neymenssj djtě pod lewé, břjdl s nimi z domu přes lauku, w gezero hned obrácenau, k přjwrssj. Ale brzo vmdlela syla geho; woda násylně o něho peraue, wytrhla mu z ruky nemocnau djwku, kterauž y hned zmizeti widěl. Menssj dceru nuzně k gedné wrbě připrawil, na kterau woda čtyři stromy byla nawalila, tak že djtě na wrch dáti, a sám také wylézti mohl; kdežto sedě až po prsy v wodě pořád djtě zhůru mezy wětwemi držel, až woda, probrawssi sobě giný wýmol, přjwrssj dobřesti gemu dopustila.

Wederawská sládkowá seděla s dwěma dětmi w komoře, genž wždy wjce a wjce wodau se naplňowala. Muž z práce domů chwátage, widěl z daleka nebezpečenstwj, a wrazyw do mlyna, plowage a bředa dostal se k stawenj; ale — kterak do něho, kterak na horu přigjti? — Slysse žalostný křik swých, a pogat gsa swjragjcý auzkostj, předsewzal sy wyswoboditi ge, nebo s nimi vmřjti. Y chytá se nárožnjků stěny, sauká se podiwnau mocý do hory, giž dosáhy má okénka y komňaty — sklauzne mu noha, praud ho vchwá-

vchwátj — panj widj, an wěrný manžel se topj, — smyslowé gi pomjnau — a hned na to y ona s dětmi laupežj též smrti včiněna byla.

We wsy Oberwiese, bljže Greifenberka stáli čtyřj mužowé we wodě až po pažbj magjce s sebau dwanáctileté pachole, které, owšsem malé, gako oni na nohau státi nemohlo. Y držel ge zwýšsj nad wodau geden po druhém tak dlauho, až vstana ginému podati musyl; to pak činili až do druhého dne, kdež gim k pomocy přigjti možno bylo.

W Mayšdorfu wzala woda chalupu chudému clowěku. Otec a matka nebyli doma, a srdce gim vsedalo, widaucým, an obydlj, w kterémž dwě gich děti byly, praudem sšlo. Muž vtekl se na třešsni, a když ta wywrácena byla, sšťastně na topol přešsed zachowal žiwot. Žena s nemluwňátkem wylezla na wrbu; gednau rukau se držjc wětwj, druhau chowala djtě. Připlyne dřewo, a wyražý gi djtě z ruky. Pustjc ona wětwj žene po něm, ale spadne do hlubiny manželu a otcy ku hroznému podjwánj.

Hrnčjř w Merčicých, gehož manželka w hořegšsj swětnicy byla, wzal, když se náhle wody nahrnulo, koljbku s djtětem, a wystawiw gi na stůl, sedl k nj. Když ale stůl počal plowati, vstlaw děťátku na kachle, wylezl opět wýše, a sedl k němu. Ale woda y kachle porazyla;

v wyſápá ſe, geſſtě wýſſe na policy, mage djtě na loktech, a drže ge pod ſtropem nohama v wodě, ſeděl na prkně ſkrčený w bolestné poſtawě. Matka na hoře trnula ſtrachem ſmrtedlným. Muž klepal na ženu, žena na muže, chtěgjce ſobě pomocy, ale nelzelo.*) Vſylowala wytrhnauti prkno z podlahy, ale nemagecy ſekery, darmo ſobě wſſecky nehty v prſtů vdrápala. Tak ſeděli w newýſlowné auzkoſti až do druhého rána; kwjlicý djtě téměř zahynulo hladem, a otce poſlednj opauſſtěla ſyla, když nagednau opadla woda, a anděl ſtrážce zachowal ge.

Když konečně zuřiwé wýlewy vběhly, a každý k domowu ſwému s naděgj nebo ſtrachem, s hořekowánjm neb djkůčiněnjm ſe wracel, ach! nenalézal ſtad ani znaménka po ſwé chalaupce! a ſtálali geſſtě, aſpoň vbylo gj milých obywatelů! — Manžel oſyřelý — otec bezdětný — ſtál s založenýma rukama, na rozwalinách, budeli také hodno práce ſtawěti opět z řjcenin nowé obydlj. Nikdo hořekowati neſměl nad zahynulým dobytkem, zkaženými rolimi, dokud ſlyſſel nařjkati nad vtonulými lidmi! — Pukalo ſrdce nad tjm diwadlem, kterak vbozý lidé, chodjce po

mo-

*) To dobré ſlowo čeſké nalézá ſe w ſtarých ſpyſech, v. p. w kronyce o Bruncwjkowi.

mokrých poljch a lukách sbjrali mrtwá těla swých neymilegssjch. Po ttech nosyli ge k hrobu w přjssti neděli, a po tisýcých scházel se lid, mjse-ge wzdychánj swé s temným zwukem wssudy zwoněných hran. Ale s djkau a dobrořečenjm hrne se k oltáři Páně každý, o kom se s SSilerem zwolati mohlo:

Moc odňala mu woda zlá:
Wssak otěchy mu přálo nebe:
Swé milé sčjtá wůkol sebe,
A hle! swé milé wssecky má!

Jozeff Juugmann.

Vmění přirozených wěcý, aneb Fyzyka.

(Pokračowánj.)

Kapitola dewátá.

O Ohni.

§. 60. Ta tekutá hmotnost aneb látka (materye), která těla oswěcuge a zahřjwá, a gesstě lehčj gest než powětřj, slowe o h e ň. Ten žjwel gest po celém swětě rozdělen; proniká nebe y zemi, powětřj y wodu, kowy, zrostliny a zwjřata. Nalézá se we wssech těljch, gest také

y w železe. Tato hmotnost aneb látka gest z neywětssjch dobrodinj pro lidské pokolenj; neb bez ohně nelze kterému žiwému tworu déle býti; ani zwjřata ani byliny nemohlaby žiwa býti, kdyby neměla tepla, které gegich tekuté ssťáwy zachowáwá. Tjm se k aurodě dopomáhá; tudy roste tráwa z země pro dobytek a osenj lidem k vžitku. Ctěte tedy dobrotu Boha swého, a wzbuďte se tudy k wděčnosti k Bohu, který wám to dobrodinj skrze oheň prokazuge.

§. 61. Předně gest tedy oheň tekutá hmotnost aneb látka; známo též, že wsseckа těla na swětě zhřjti (teplá včiniti) se mohau. Z toho bez odporu následuge, že oheň y ta neymenssj prostranstwj těl proniká; z taho pak takć sauditi musýme, že částečky ohniwé netoliko welmi malé, ale y také welmi málo mezy sebau spogeny gsau. Toť ale gsau samé wlastnosti tekuté hmotnosti, y musý tedy také oheň tekutá bytost býti. Pak za druhé oheň gest gesstě lehčj než powětřj, protože nás zkussenost včj, že w powětřj wzhůru wystupuge. Musýť tedy gesstě lehčj než powětřj býti, protožeby syce nemohl w ně wystupowati a ho zahřjwati.

§. 62. Tak gako wůbec při těljch gisté zákony hnutj nalézáme, tak také dal Bůh ohni gistá prawidla, dle kterýchby se w swém pohybowánj řjdil. Neyznamenitěgssj z těch pra-

prawidel, což obzwláštně lidé wenkowštj pro swé zdrawj wěděti potřebj magj, gest toto: že oheň gde z teplegšjho těla do studeněgšjho; neb když se segde teplé tělo s studeným: tedy udělj teplé tělo tolik tepla studenému tělu, gak mnoho gest potřebj, aby obě těla stegného stupně tepla nabyli. To patrně dokazuge, že ohniwé částečky z teplého těla w okolnj studené tělo přecházegj. Když se ku přjkladu řeřawé železo wstrčj w nádobu studené wody: tedy se woda od něho zhřege. Železo ztratj tolik tepla swého, co ho wodě udělj; a toho se tak dlauho uděluge, až gest woda stegně teplá s železem. — Z toho se dá také wyložiti, proč můžeme kotel s wřelau wodau, který se gen z ohně wzal, na dlani držeti, nespálice se. Přjčina toho gest tato: že sebau oheň wždy k studeněgšjmu mjstu pohybuge; že pak se swrchnj woda pořád chladj powětřjm, tedy musý oheň z wřelé wody z důly wzhůru sebau pohybowati, protož může se kotel bez ublǰženj na dlani držeti. Postawme ale dno nádoby na tělo, které gest hustšj a studeněgšj než powětřj: tedy to bude práwě na opak: oheň gde teď s hůry dolů, a přegde skrz dno nádoby k studenému tělu. Protož také dno gest potom tak horké, že ho nenj možné na dlani postawiti. Gesstě slušj při tom pozorowati, že teplé tělo swé teplo tjm rychlegi

ztra-

ztrati, čjm wjce wssy studeného těla se dotýče. Wezměte dwa gak náležj hladké kowowé plechy, z' kterých geden gest horký a druhý studený, a položte ge na sebe, tuk horký plech bude welmi rychle swých ohniwých částeček zbawen, protože na studený plech welmi dobře přiléhá, aneb že se ho w mnohých puňktjch týče. Zkusýmeli toho gesstě gednau, a položjmeli mezy dwa plechy několik hřebjků, tedy horkost ztratj swé teplo mnohem wáhawěgi. Z té přjčiny se nesmj řeřawé želízko dna cyblíčky bezprostředně dotýkati, protožeby syce přjliš rychle ztratilo teplo, dno cyblíčky přjliš rozpálilo, a prádlo popálilo. Aby se tomu zabránilo, položj se od kotlářů přes dno plechu několik kowowých pruhů, aby se ho nemohlo řeřawé želízko we wssech puňktjch dotýkati. Z toho můžeme patrně poznati, že rychlegssj neb wáhawěgssj ztráta tepla puňktům dotýkacým se obau těl gest rowna.

Přemysslowánj.

Ten zákon hnutj ohně gest důkaz Božské dobroty a maudrosti a přewelike dobrodinj wssemu lidskému pokolenj a wssem nerozumným zwjřatům. Kdyby byl Bůh ohni toho zákonu nebyl ustanowil, tedybychom gistě bjdnj byli; při tuhé zymě nemohlibychom se zahřjti, a při weliké párně ochla-

ze

aditi; nicméně w zymě nenj pro nás nic po-
négssjho gako teplá swětnice, a w parném létě
ničem tak nedychtjme gako po chladném mjstě.
kož toto gisté gest, taki y potřebné gest člo-
'u toto prawidlo maudrosti: tělo swé, když w
kré zymě mrazem proniklé gest, před přjlissným
kem zachowati; kdyby se to neučinilo, welikau
du a zkázu na zdrawj-by wzalo; neb ohniwé
tečkyby přjliš mocně a náhle w tělo pronikly.
lássté gést potřebj této opatrnosti wenkowským
:m, kteřjž po cestách w přjkré zymě w nebez-
eanstwj bywagj, že gégich audy ozábnau; tiby
neyhůře sobě poslaužili, kdyby hned k horkým
nnům pospjssili, neb ohniwé částečky, proniksse
jliš náhle w oznobené audy, welikau zkázu w
h ztropj. Horká palčiwost tu wznikne, a tako-
: nesstastné osoby nemagj gineho prostředku, a-
› se zachowaly, než aby sy ozáblé audy odnjti
ly. Těch přesmutných následků neylépe se wy-
:jhati můžeme, když stupňowé tepla a studena
enáhla se střjdagj; oznobjmeli sobě audy w zy-
ě, tedy napřed ohluchnau, ztuhnau a cyt wsse-
en ztratj. W weliké zymě se to snadno může
ozorowati; nesmj se tedy náhle rozmraznti; pro-
ež negděte hned do teplé swětnice, nybrž pozdržte
: negakau chwjli napřed w netopené komoře a-
eb swětnicy; třete audy sněhem, aneb wložte ge
o studené wody, a tudy ty ohniwé částečky, kte-
: w wodě aneb w sněhu gsau, w oznobené au-
y znenáhla přegdau, a drobet ge zahřegj; tjm
ůsobem se wssech zlých následků mrazu wystřj-
áme. Zkussenost nám to okazuge na zmrzlém o-
ocy, dámeli ge hned na teplá kamna, tedy se

scwr-

scwrkne, a ani sstáwy, ani chuti nemá; odgiżili (rozmrazyli se) ale w studené wodě, tedy se může ho dobře vžiti; a tui znamenáme, že se okolo něho ledowá kůra obtáhne, sprostj lidé myslj, že to gest mráz, gegž woda z zmrzlého owoce wytáhne; ale domněnj to gest neprawé: nýbrž tak tomu gest: poněwadž woda teplegssj gest než zmrzlé owoce: tedy pronikne teplo z studené wody w owoce; a takto nynj woda swé teplo tratjc začjná tu, kde zmrzlé owoce ležj, mrznauti. Z té přjčiny se obtáhne okolo owoce ledowá kůra; gak mile ale se rozpustj, tak gest to znamenj, že zmrzlé owoce s studenau wodau stegného stupně tepla do sebe má; wyymeli se pak z wody, tedy gest znamenati, že nehrubě swé dobroty ztratilo; kdyby se ale na rychlost na teplých komnech rozmrazylo, tedyby se scwrklo; geho trubkyby se přetrhaly, a musylo by hnjti počjti. A práwě tak gest to s oznobenými audy lidského těla. Máme přjklady, že takowým nesstastným osobám, které přjliš rychle k ohni přinesli, wssecky prsty na rukau y na nohau odnjti se musyly.

Tohoto potřebného prawidla náležj y při zmrzlých osobách, které za mrtwé máme, pozorowati. Gsau přjklady, že lidé, kteřj giž tři dny zmrzlj byli, opět k sobě přissli. Pročby tedy nebylo možné těch wzkřjsyti, které gen několik hodin zmrzlé nagdeme? K tomu nic giného nenj potřebj, než aby takowý zmrzlý člowěk sněhem a sněžnau wodau se třel, a znenáhla zhřjwal. Když pak tělo zmrzlého o tolik teplegssj gest včiněno, oč studená woda nad led gest teplegssj, tak se mu potom gesstě wjce tepla vděliti může, nežli studená woda

da

ba má; a to se stane, když se slámau aneb hnogem přikryge, aneb do studené postele položj. Kdyby se ale zmrzlý hned do horké swětnice wnesl, aneb do zahřjté postele položil, zagistéby nikdý wjce k sobě nepřišel. Diwocý obywatelé w Kanadě užjwagj při zmrzlých lidech způsobu, který nenj k zawrženj. Když někdo z nich zmrzne, zakopagj geg do sněhu, a nechagj ho přes noc w něm ležeti. To zakopánj w sněhu má obyčegně ten dobrý aučinek, že takowý člowěk wazenjtřj zase obžiwne. Neb snjh gest teplegšj než zmrzlý člowěk; znenáhla tedy se w něm oteplj, zlehaučka rozmrzne a dosáhne tjm opět swého žiwobytj. Gistému přednjmu pánu w Šwedjch, genž w tuhé zymě a hlubokém sněhu cestu konal, zmrzl cestau slaužjcý. Že pak to w kragině bylo, kdež nablj̃zce žádné hospody nebylo, zahrabal geg do sněhu, mage ten aumysl, až zpátkem pogede, že ho řádně dá pochowati. K swému přewelikému podiwenj ale nenalezl ho wjce w sněhu, nýbrž w hospodě, w njž pohostinu býwal, a sice čerstwého a zdrawého. Y gestiť to přestrašliwá wěc zmrzlé osoby y hned pohřbiti; neb práwě to pohřbenj gest prostředek, skrze který opět k sobě přigjti mohau. Mnohemť teplegšj gest hrob, než zmrzlé tělo lidské; toť w něm znenáhla rozmrzne, a k swým přehrozným mukám opět žiwo býti počne.

Přjběh.

O tom přesmutné přjklady máme. Gistý žebrák přigde w zymě na půl zmrzlý wečer pozdě do známé-

mé-

mého mjsta. Wida sskolu, w njž žádný nebydlel, otewřenau, wegde do nj, a zůstane tam přes noc. Nazegtřj spatřj sskolnj děti toho vbohého člowěka w swětnicy seděti, an sebau nehýbe; dagj se do křiku a vtekau. Lidé slyssjce to sběhnau se do sskoly, y naleznauce w nj žebráka magj ho za mrtwého; dagj ho na stranu, a v wečer ho pochowagj. W nocy slyssj ponocný tlučenj a žalostný hlas w hrobě žebrákowu; na rychlost dá o tom saudcy wesnickému zprávu, wssak byl oslyssán. Po chwjlce gde opět ponocný k tomu mjstu, a opět slyssj temné hlučenj a vpěnj. Y na rychlost gde gesstě gednau k saudcy, co neydůwodněgi gemu předkládage, aby dal hrob otewřjti. Saudce gsa welmi wáhawý, gde teprw zrána k wrchnjmu auřednjku, genž w giném mjstě bydlel, aby zwěděl, co má činiti. Wssak že wrchnj gesstě spal, newygewil přjčiny swého raného přjsstj, než až wstal. Wyslyssaw ten předivný přjběh wrchnj nemalo mu domluwil, že na nawěsstj ponocného y hned nedal hrobu otewřjti, y co neypřjsněgi rozkázal, by se hrob co neyspěssněgi otewřel. Přissed domů dal hned hrob otewřjti — ale, Bože! gaké to pohleděnj! gaká hrůza! žebrák w zemi w skutku obžiwl, a nynj skutečně z nedostatku powětřj čistého a dostatečného k dychánj gest vmřel. W hrůze a bezewssj gsa naděge, aby wysfwobozen byl, maso na rukau gsy wykausal. Zděssenj wssickni přjtomnj tu stáli. Ponocnému ginak nebylo v srdce při tom strasslíwém diwadle, než gakoby geg byl někdo bodcem w srdce bodl. Saudce po wssech žilách se třásl. Němý stoge spjnal ruce; poznal, wssak pozdě, swau sprostnost a hlaupau powěru o

ſtraſſidlech, y konečně promluwil: Tohobych ſe byl nenadál! — Že oſoby, kteréž mrtwy býti ſe zdagj, pochowati, a w hrobě zaſe z ſwé ſmrtedlné dřjmoty, probuditi ſe mohau, můžeme obzwláſſtně z přjkladu Pana Brylera, francauzſkého lékaře, w ſpiſu o negiſtotě ſmrtedlných znamenjch wydaném poznati. Wwedeme některé z něho. Byla giſtá panj w Pařjži, tak pjſſe, geſſto těžkau nemoc měla, wſſak ta nebyla tak ſpořádána, žeby gj ſmrt w brzce konec včiniti mohla. Lékař Pařjžſký gi hogil; v wečer gi welmi nebezpečnau opuſtil, a nazeytřj přigda k nj byl zpráwen, že nemocná w nocy zemřela, na ſlámu položena, a giž také ſkutečně pochowána geſt. Lékař ſaudil rozumně, že domnělá panj mrtwá geſſtě ſnad žiwa geſt. Y dal na rychloſt hrob otewřjti, a mrtwau panj do poſtele wneſti; y w ſkutku po několika hodinách nemocná z oſpálitwoſti zaſe k ſobě přiſſla, a potom geſſtě mnoho let žiwa byla. Tak y giný rozumný lékař w Klewéſu zachowal při žiwobytj hoſpodſkého, kterýž hlawničku mage w hlubokau mdlobu vpadl. Lékař geho, gménem Wýr, dal ho z rakwe zaſe do teplé poſtele položiti, kdež mu ſyljch lékařſtwj djlem na prſy kladl, djlem vſty do něho wpraweil. Domnělý mrtwý maudrau a laſkawau opatrnoſtj ſwého lékaře zaſe ſe wzkřjſyl. Taki y Jakub Delawůr auředník zámecký w Bubry při žiwobytj byl zachowán. Geho rodina geg giž ze zámku k hrobu neſla, když práwě w čas geſſtě lékař k tomu přiſſed, zármutek gegich weliký předně w ſlabau naděgi, konečně ale w radoſt proměnil, poruče, aby w rakwi ležjcýmu ztlučený pepř do noſu faukali, na čež on kychati, a pak y docela

žiw

žiw býti počal. Gak přehrozného osudu byliby tito domnělj mrtwj w hrobě trpěli, kdyby gegich lékařowé nebyli k tomu přissli, a při žiwotě gich zachowali? W gistém městečku byl kazatel ewangelický toho mjsta, gsa za mrtwého gmjn, před časem pohřben. Některé ženské gdauce o půlnocy z přádla domů, slysseli na hřbitowě, kterýž w městečku byl, a okolo něhož gjti museli, temné tlučenj. Strachem pogati dali se do útěku, wssak nazegtřj, co se přihodilo, wyprawowali; saudce toho městečka, gsa muž rozumný, uznal za dobré, aby hrob čerstwě s powolenjm zarmaucené rodiny se otewřel. Ach! kdyby raděgi nebyli toho učinili! Přestrasslíwé podjwánj, ruce okausané a ginj přesmutnj ostatkowé, gak sám sobě pomáhal nebožtjk, okázali se očjm gegich! — —

Mezy wssemi přjběhy, které o wzkřjssenj domnělých mrtwých osob nalézáme, nenj důležitěgssjho nad ten, který Pan lékař Hufeland w spisu swém o negistotě smrti uwodj, a z něhož tento wýtah zde klademe. Pan P** který za swých mladých let w Ingolsstatu lékařstwj studowal, náhle se rozstonal, a geho nemocy každau hodinu tak přibýwalo, že po progitj 48 hodin umřel. Geho přátelé na wysokých sskolách chtěli w Pánu zesnulému slawným pohřbem poslednj česť prokázati. Wystawiwsse geg w přeskwostném rubássi a rakwi na odiw, kropili ho pilně poswěcenau wodau. Pí na wečer bylo ustanoweno geg s pochodněmi k hrobu wyprowoditi.

Několik hodin před pohřbem nechali ženy smutečné, magjce gakausy prácy, mrtwého w rakwi samotného. Nagednau zaslechnau bauřenj; wsa-

dauce gistě, že žiwého ducha nenj w nebožtjka, náramně se wlekly; gedna z nich, welmi powěrčiwá gsaucy prawila, že nebožtjk strassj, čehož vna giž často prý při nebožtjcých po mnohá léta zakusyla. Sotwa do pokoge wegdau, kde mrtwý ležel, widj, že swjcen, který prwé wedlé samého těla mrtwého stál, na zemi ležj. Ale což gesstě mnohem hroznégssjho bylo, ženy se domnjwaly, an se nebožtjkowa prawá ruka, na njž byl růženec woskem přilepen, drobet pohybuge. W welikém hluku a křiku běžj zpátkem k ostatnjm domácým; ti wlastnjma včima přeswědčiti se chtégjce ssli do pokoge, a k swému nemalému podiwenj y oni znamenali též pohybowánj rukau, nýbrž 'y nesrozumitedlné žwatlánj nebožtjka. S počátku žádný se nepokusyl přiblj̃žiti se k podiwnému nebožtjkowi. Wssickni třesauce se wzdálj stáli, křižugjce a žehnagjce se. Někteřj se dali na autěk wssickni pak wolali: nebožtjk strassj! toť gest patrný skutek dáblůw! Konečně se přeswědčili skrze slowa přetržená, že ten, k terého za nebožtjka měli, nestrassj, nýbrž snažně gich prosy, aby geg mezy žiwé zase přigali. Newěděli, magjli swým očjm a vssjm wěřiti; až pak srdnatégssj měli mluwjcý mrtwé tělo za to, co skutečně bylo — za nebožtjka domnělého, který se zase wzkřjsyl, a gemužby co nejspěssněgi na pomoc přispěti se mělo. Nemocný na nejwejš zemdlený přissel k sobě od třjdennjho smrtedlného spánj, nabyl zase dokonále auplného zdrawj, a byl žiw gesstě léta 1791. gakožto lékař w Bawořjch.

Pan P** trpěl gakožto domnělý mrtwý, gak wyprawowal, newýslowné muky, protože wssebo, co se s njm gako s mrtwým dálo, welmi dobře

po-

powědom byl. Slyssel y cýtil, ale nebylo mu možné, aby gen za wlas sebau pohnul. Geho tělo bylo ztuhlé a mrtwému tělu podobné; ale duch geho byl žiw. Slyssel kwjlenj a naříkánj swých přátel; cýtil, že s njm gako skutečným mrtwým tělem nakládagj, geg swlékagj, mygj a w rubáš oblékagj, oči a vsta otewřená mocy stiskugj. Přemeyssel o swém přebjdném stawu, y patrně widěl, gak truhlář mjru na rakew béře, y gak wssecko k pohřbu připrawugj. Přehrozný to staw byl!

Maličko před pohřbenjm, samotný w rakwi leže, wssecku swau paměť tau neywětssj snažnostj k swému přeukrutnému stawu obrátil; když tak wssjm snaženjm dusse geho téměř gako k každému punktu strogě včinnost brala, moc pohybowánj opět w tělo geho se wrátila; ale ruce geho byly woskem tak slepeny, a růžencem tak pewně swázány, že gich nemohl vžjwati; pozdwihowal se, gakž mu geho skrowná wracugjcý se sýla postačowala; tjm hnutjm přewrhl prostěradlem, gjmž zastřjn byl, swjcen wedlé něho stogjcý. Bauřenj, kteréž na to následowalo, bylo prwnj přjčinau geho zachowánj žiwota. — Tento znamenitý přjběh, genž wssecku nassi pozornost zasluhuge, dj pan lékař Hufeland, může nám k mnohým poučugjcým záwěrkům býti.

Tjmto se dokázalo, že se můžeme zdáti docela mrtwj, ač předce slyssjme, cýtjme, myslýme, a o přehrozném stawu swém se přeswědčugeme. Gestiť to staw, w němž auplnau čitedlnost swého žiwota máme, a předce té mocy pozbýwáme, že ani toho neymenssjho znaménka žiwota pronesti nám nelze, staw, w němž moc čitedlnosti setrwá, a wssecka moc pohybowánj překažena gest. Obzwlásstně

ale

ale i toho znamenáme, že sluch prawdě podobný mezy smysly neydéle trwá, a gjmž neydéle tedy cýtu nabýwáme.

Ostřjhenmež tedy pečliwě těl mrtwých, a opatrugmež gich gesstě s tauž pozorliwostj a péčj, gako před okamženjm skonánj; snad gesstě slyssj a cýtj, a w tichosti pracy nassich žehná! Nenakládeymež s nimi ginák, než až porussenjm se dokonále přeswědčjme, že wsseho žiwobytj a cytěnj giskra zhasla. — — Znamenj pak mrtwého těla porussenj beraucýho gsau: oblićeg zmodrá gako olowo, swadne, a teměř gako ssafrán sežlautne. Hrůzau trnu, pozpomjnage se, že lidé za žiwa mohau pohřbeni býti. Bože! gakež muky to musegj býtj, w rakwi obžiwnauti, a pak přeukrutnau smrtj zemřjti! —

§. 63 Ohniwé částečky, které w každém těle gsau, a gakožto tekutá bytost wssecka geho prostranstwj pronikagj, nazýwáme obyčegně oheň. Skrze pohybowánj těch ohniwých částeček wzniknè teplo. Odtud pocházý, že neystudenégssj tělo oheň do sebe má, ač na něm žádného tepla neznamenáme. Hořjcýho ohně pak nabýwáme, když ohniwé částečky tak prudce se pohybugj, že se tělo od toho zapálj. Teplo a hořjcý oheň wznikuau djlem, když se těla o sebe tlukau, djlem když se trau. Toť obzwlásstně lidu wenkowskému z zkussenosti gest známo. Lidé w tuhé zymě znamenagjce, že ruce zymau gim tuhnau, hledj ge tjm zahřjti, že gimi křjžem přes sebe házegj, a prawau rukau k lewému ramenu, a le-

wau rukau k prawému ramenu čerstwě několikrát po sobě se vdeří. Tjm rychlým a opětowaným vdeřenjm pohybugj se ohniwé částečky w krwi a pewných částkách lidského těla tak, že se tjm audowé opět zahřegj. Rowně tak se studené železo zahřege, a pak y roznjtj, když se na ně vstawičně kladiwem tluče; též těla, když se o sebe trau, se zahřegj, pak se y zapálj. Taksko se přihážý, že nápravy, když se welmi rychle gede, se roznjtj, negsauce od wozků dostatečně namazány. Též známá wěc gest, že prowaz, sem a tam gsa tahán, když o dřewo se tře, tak se zahřege, až y konečně se zapálj.

Obrácenj k pověře.

§. 64. Mezy prasaty pogde časem gistá nemoc, kterau baulowau nazýwagj; gest nakažčiwá, a w malém čase může od nj mnoho prasat poscepeněti. Když tedy mezy dobytkem pogde, roznécugj sedláci weliký oheň na těsném mjstě, aby stádo mocně přes něg přehnali; a přetož prý prospěge, že ta nemoc mezy prasaty přestane. Neroznjtj pak toho ohně, gakž obyčegně se oheň roznécowáwá, ale dle gich mjněnj musý se třenjm roznjtiti. Z toho ohledu wywrtagj djru w kůl co dwačeska, welikau; strčj w nj hřjdel, o který prowaz obwinau, aby se gjm na obau koncých rychle točiti mohlo. Ten hřjdel se

se namaže gesstě smolau, a ginými hmotnostmi se zegmaucými. Pak wezmau dwě osoby za každý konec prowazu, a počnau sem y tam táhati. Tedy sebau hřjdel w djře welmi rychle pohybuge, a třenjm se tak zahřege, že otočený prowaz od toho shořj. Jak se to stane, rozdělagj z toho weliký oheň, do něhož také roztrhané ssaty, hadry a giné wěcy hodj, které hořjce smrad působj. Tomu ohni řjkagj oheň potřeby.

Při tom rozličných ohyzdných powěr k hanbě a potupě lidského rozumu užjwagj; takť pry dwa bratřj, aneb aspoň dwě osoby téhož gména gsaucý prowaz táhati magj; mimo to dle gich mylného domněnj má se před wýchodem slunce w tichosti wstáti, a w celé wsy w ten čas žádného ohně na ohnissti nebyti. Gestliže toho nepozorugj, tedy prý tahánjm prowazu žádného ohně nedosáhnau. Hle! gaké to powěry! — —

§. 65. Při učenj o ohni musý se gesstě pamatowati, že oheň má moc těla roztáhnauti; neb když se tělo rozpálj, tedy ohniwé částečky sebau w geho prostranstwjch welmi sylně pohybugj; tjm se částky těla dále od sebe rozprawj, a když se to děge, tělo se tjm zwětssj a roztáhne. Z té přjčiny nesmj tedy železko w cyblič-ce tak weliké býti, aby tam gen wlezlo. Neb

když

když se rozpálj, zaměstkná wjce prostranstwj, a nebylobý ho možné wprawiti do djry cyhličky.

§ 56. Zymau se těla zhustj; neb když wychladnau, ztratj swé teplo; ztratjli swé teplo, tedy gich částky blj̃že se segdau, a když se to stane, tedy zaměstkná gich hmotnost čili látka menssj mjsto, a náſledowně zhustnau. Čjm tedy wětssj gest zyma, tjm wjce musegj těla zhustnauti. A práwě na tom záležj vměnj, aby se železo ztwrdilo. Když kowář ge chce twrditi, rozpálj ge dřjwe, a pak ge w wodě vhasý. Ztwrdneli, gakž zkussenost tomu včj, tjm náhlým wystuzenjm wje: tedy musegj také těla newyhnutedlně zymau wjce zhustnauti.

Na termometru, to gest měřiči počasý, genž stupně tepla a zymy vkazúge, můžeme také patrně pozorowati, že teplem těla se roztahugj, a zymau swjragj. Ten nástrog gest z malé sklenné kaule a trubky. Kaule a částky trubky gsau naplněny barewným winným duchem, ostatnj pak částka trubky gest prázdna negen této tekuté hmotnosti, ale y powětřj a swrchu zasskwařena. Gestli tedy teplo, tedy se winný duch teplem roztáhne, a w trubce wystaupj; gestli pak zyma, tedy winný duch zhustne. Zaměstkná mensſj prostranstwj, a musý tedy w trubce spadnauti. Potřeba gen nám kauli prsty obgjti (obegmauti): hned se powčjme, že winný duch wzhůru wystaupj, a hned zas spadne,

dne, když se kaule prsty wjce nedotýkáme. Tjm způsobem dagj se stupně tepla a zymy skrz ten nástrog změřiti. Z té přjčiny se nazwal termometrem, to gest měřičem počasý.

§. 67. Zkussenost nás včj dále o ohni, že musý mjti potrawy a wolného witj powětřj, má-li déle hořeti. Syra a oleg, gak přirozenjm, tak vměnjm způsobenj, a w těljch skrytj wězyci, másslo a tuk, kterého se hogně w těljch zwjřat nalézá, dáwagj ohni potřebnau potrawu. Ty potrawné částky ohněm se gako ztráwj, tak, že gimi co neyrychlegi pohybuge, a s dýmem do powětřj žene. Když pak gich nic wjce nenj, oheň vmrkne, a z těl nic wjce nezbude, než to, čjmž se plameni nemožné gest zachowati, kamž mezy gjným popel pewných těl náležj.

Obzwlásstně ohni potřebná wěc gest, aby k němu powětřj wálo; pročež nemožné gest mu swau moc působiti, když se mu powětřj odegme. Z té přjčiny welmi neopatrně činj, kdož y hned pokog otewrau, w kterém se oheň zegme. Ostanauli zawřená okna a dwéře: tedy se bez witj powětřj swým wlastnjm dýmem vdusý. Protož také vhasne hořjcý swjce, když se na nj nádoba postawj; tedyť nemožné gest dýmu, olegným a zemským částkám, které plamen z sebe wyhánj, wycházeti, y tedy newyhnutedlně vdussiti se musegj.

Po-

Poznamenánj.

Zpytatelé přirozenj zkaussegjce rozličné swj-ček, které gak v wězenjch, tak také w takowých pokogjch rozswjtili, kterj od par pčisstěnj byli, shle-dali, že logowá swjčka za půl hodiny w dobrem powětřj ztratj 88 granů tjže, a w nemocnicy 66 a půl granů, tedy skoro o čtwrt méně. Protož můžeme logowých a woskowých swjček, které gedné zlaussťky a tjže gsau, za mjru vžjwati, kterau se stupňowé nečistoty powětřj w pokogi měřj.

Obrácenj k powěře.

§. 68. W nemocnicy obyčegné swjčka mdle hořjwá. Powěrčiwj lidé magj to za zna-menj, že nemocný brzy vmře; ale to gest ne-prawé domněnj. Nic nenj přirozenégssjho, gako že w nemocnicy mdle swjtj; přjčina toho gest množstwj par, gimiž nemocnice naplněna býwá. Wjte, že potrawě ohně wolného powětřj gest po-třebj, a že páry a dým mu překážegj. Roz-swjcená logowá neb wosková swjčka w čistém powětřj patrně rychlegi shořj než w nečistém; a čjm nečistégssj gest powětřj, tjm zdlauhawěgi shořj swjčka. Trwáli nemoc v člowěka po mno-hé dny, a nepečowalili hljdači nemocného o wol-né witj powětřj, aby nečisté páry z swětnice se wyklidily: tedy musý swjčka w poslednjch dnech nemocy hůře a skrowněgi hořeti, nežli za dnů prwnjch, kdežto swětnice tolika parami gesstě na-plněna nebyla. Že pak takowé powětřj tolika

pa-

parami znečisstěné nemocnému welmi sskodné gest, a k geho smrti snadné napomáhati může: tedy newědomj a pověrčiwj lidé w mdlém hořenj swjčky w nemocnicy cosy tagemného hledali, cožby brzkau smrt nemocného oznamowalo. Gak nerozumná to ale powěra gest, z toho dostatečně poznáwáme, že swjčka mnohem gasněgi a lépe hořj, gak mile do nemocnice čerstwé powětřj se pustj, a gi od par, které w nj gsau, wyčistj.

§. 69. Oheň gest od Boha welmi welikau mocý opatřjn. Neobyčegné mocy toho podiwného žiwlu zkaussjme k nassj weliké hrůze, když weliký oheň wygde, kterýž časem celé wesnice a města w krátkém čase popelem položj, a přehroznau zkázu a záhubu stropj. Ta přesmutná okolostogičnost buď každému hospodáři a hospodyni náležitým napomenutjm, aby při ohni a swětle wjce pozornosti vžjwali, y též čeledi swé co nejpřjsněgi přikázali, aby neopatrnostj oheň nepowstal, gjmžby w několika hodinách domy, statky a gměnj zkaženi, a oni náhle na mizynu vwedeni byli.

Poznamenánj.

Prati rychlosti plamene w čas ohně může se s dobrým prospěchem vžjwati: Wezměte 3 částky zblácené hljny, a částku mazu z mauky, a potřete tjm několikrát krokwe a stolice, když se dřewo prwé drobet zgežilo. Když to vschne, zamažte tjm zase sskuliny, které wznikly; tedy se tjm bude

we-

welice brániti plameni na dřjwj. Toho aumyslu také tjm můžeme dogjti, když tesané dřjwj sylnau kamenocowau wodau často se potře.

Obrácenj k powěře.

§. 70. Z weliké mocy ohně sami posaudjte, gak weliký nerozum gest těch, kteřj se pokusy k ohni mluwiti. To smyssllenj gest z neywětssjch posseтilostj, které powěra zplodila. Zidé y Křestané mnozý gsau toho posseтilého domněnj. Zidé užjwagj dwau způsobů, oheň bezewssj pomocy gen powěrečnými prostředky hasyti; z toho vmyslu mluwj někteřj k ohni. Mluwec k ohni zwolj wysoké mjsto, s něhož celé mjsto přehlédnauti může; dá sy přinesti pánew s řeřawým vhljm a konew wody. Pak vstawičně hledj na oheň, očj s něho ani nespustě, a mumlá hebregská slowa z 4té knihy Mogžjssowy w kap. 11. w. 2. Tedy wolal lid k Mogžjssowi. Y modlil se Mogžjš Hospodinu, a vhasl oheň, řjkage ge po slabikách, a při každé slabice wlige drobet wody na řeřawé vhlj. A tjm má dle geho posseтilého domněnj hned oheň vhasnauti. Ginj židé hledj, když oheň wznikne, domu, kterýgessté nehořj, tjm zachrániti, že na něm křjdau napjssj buď dotčená slowa, neb sstjt Dawidůw s slowem Agla, neb s Božským gménem Adonai.

Pod sstjtem Dawidowým myslj sy posseтilj zaklinači ohně dwa w sobě stogjcý třjhranj-

ky, w gichž ssesti vhlech, gakož y w prostředku napjssj slowo Agla hebrenskými pjsmeny (pjsmenami). To slowo samo w sobě nic neznamená; ale okázuge gen počáteční pjsmena (pjsmeny) čtyř hebrenských slow: Attah Gibbohr Leolam Adonai. Tys sylnß na wěky Hospodine.

§. 71. Též o cykánjch se domnjwal lid sedlský, že k ohni mluwiti vmégj. Ti wyučenj podwodnjcy přemlauwj lidi k tomu, že magj ohniwý kořjnek, který tu přirozenau moc w sobě má, že zabránj, aby se w domě něco zapálilo; prawj, že geg každý rok z Egypta dostáwagj, kdež prý na wysokém wrchu roste; ale to wsse, a mnohem wjce gesstě gest neprawdiwé, y každý těchto podwodnjků se warug.

§. 72. Za starých časů panowala hrubá powěra, skrze kterauž mnohý newinný o žiwot přissel; tak zálezela w zkaussenj ohněm, k tomu wzali swé vtočisstě w pochybných přjpadnostech žaloby, která z nedostatku platných důwodů rozsauditi se nemohla. Obžalowaný musyl swau newinu dotkna se ohně prowesti. Y prosyli gsau Boha w slawné modlitbě, aby geg, gestli newinen, dotknaucýho se ohně zázrakem neporussenýho zachowal, gestli ale winen, aby geg spálenjm geho rukau aneb nohau, gimiž žhaucýho železa se dotýkal, gakožto winnjka wygewil. Tento způsob zlý čin wypátrati

ná-

nažywali saudem Božjm nad člowěkem. Ten powěrečný obyčeg byl před časy tak wsseobecný, že wyšssjho y nižssjho stawu, včenj y nevčenj gjm se zanássely a geg schwalowali. Když někdo ku přjkladu z kauzedlnictwj byl winěn: tedy musyl po tři dny pod zprávau kněze, s njmž do kostela časem chodjwal, se postiti. Kněz, w swůg ornát gsa odjn, položil železo poswěcenau wodau pokropené na řeřawé vhlj, zpjwal k tomu pjseň trj mužů w ohniwé pecy, ba y litanye aneb některé žalmy, četl mssi a podáwal obwiněnému wečeře Páně. Mage podezřelému řeřawé železo do rukau wložiti, wzýwal prwé gesstě Boha, aby winného neb newinného wygewiti ráčil, w modlitbě slawné těmito slowy: „Bože, sprawedliwý saudce! kterýž gsy působce pokoge, a saudjš, co gest prawého a slussného, pokorně tě prosýme a wzýwáme, račiž toho železa, které gest zřjzeno k prawému wyssetřenj každé pochybné wěcy, požehnati a poswětiti, tak, aby ten, kdo ge skrz to, aby se dokázal čistým a newinným, w ruce wezme, nebyl porussen, gestliže ničjm winen nenj. Gestli ale winen a trestu hoden, propůgč swau nensprawedliwěgssj mocý, aby se skrze ně mocně wygewil, by newládla nesprawedlnost sprawedlnostj, ale lži aby prawu podrobeny byly. Skrz nasseho Pána Gežjsse, genž panuge s tebau y s duchem swatým na wěky. Amen.

Po

Po skonánj té modlitby musyl obžalowaný železo 9 střewjců daleko nesti. Na to mu obalil kněz ruku, a zapečetil gi. Po třech dnech ruku prohljžel. Nebylali ruka tak zdrawá gako druhá: tedy byl w papjrowém mnohými čerty pomalowaném oděwu vpálen. Také k tomu vmyslu za starých časů řeřawých radlic vžjwali. Položilo se gich 9 neb 12 w gisté dálce od sebe, a obwiněný musyl přes ně bos přegjti; nepopálilli se, měli geg za newinného; popálilli se, byl na oheň odsauzen. A tjm způsobem byl mnohý néwinný člowěk skrze tu ohyzdnau powěru přebjdně vpálen. Při tom wssem gest ku podiwu, že mnohé osoby, ano y wysokého stawu toho zkaussenj ohněm bez porussenj přestáli; těmě nepochybně gisty prostředek musyl známý býti, gjmž pronikánj ohniwých částeček na několik okamženj překáželi, a zkaussenj ohněm, bez porussenj wydržeti mohli; wssak málo komu to musylo známo býti. Mnohý newinný tedy byl vpálen, a mnohý zločinec trestu hodného vssel. Y za nassich dnů gsau lidé, kteřj bosy přes řeřawé železo gdau, a nic sobě nevsskodj; mnozý magj plosku nohy tak gako kůži tlustau, skrz čež k takowým wěcem obzwlásstně gsau schopni. Vwiditeli tedy budaucně takowé vměnj, aneb vslyssiteli o nich: tedy nemyslte, že ty osoby kauzliti vmégj, aneb že snad dokonce s čertem w spolku stogj. Nikoli! to vměnj gest zcela přirozené.

(Pokračowánj bude následowati.)

Obsah djlu druhého.

Literní zpráwy.

Tyto nowé knihy gsau v wydawatele České ho Hlasatele k dostánj:

Numa Pompilius, druhý král Rjmský. W gazyku francauzském od Pana Floryána sepsaný, a českým wyložený od Jana Negedlého, Doktora Práw a cýs. král. Professora. W Praze, 1808. w 12 mo. za 1 zl. 20 kr. na sprostém, a za 1 zl. 48 kr. na pěkném posstowském papjře; má stran 458.

(O wýbornosti této knihy něco řjcy, zdá se zbytečné; gen to gediné se připomjná, že této knjže z nowých žádná se wyrownati nemůže, negen pro obsah přjgemný a vtěssený, nýbrž y pro maudrá a hluboká naučenj, která se w nj obsahugj.)

Pamatné Přjhody Hraběte Beňowského, přeložené od Samuele Čerňanského, w Pressburce, 1808. za 54 kr.

